

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğba BERBER

ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYAT

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğba BERBER

ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYAT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAHİN

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuğba Berber'in bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Rifat OKUDAN

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr.Üyesi Mehmet ŞAHİN

Üye : Prof. Dr. Ahmet ÖGKE

Tez Başlığı: ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYAT

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 17/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ANTALYA’DA TASAVVUFÎ HAYAT” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Tuğba BERBER

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Tuğba BERBER
Öğrenci Numarası	20165249001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Temel İslam Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAHİN
Tez Başlığı	ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYAT
Turnitin Ödev Numarası	1150726686

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin olarak 10/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %15

alıntılar dahil %20'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

10/07/2019

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYATA ŞEKİL VEREN BELLİ BAŞLI TARİKATLAR

1.1. Antalya'nın Coğrafi ve Siyasî Tarihine Genel Bir Bakış.....	3
1.1.1. Antalya'nın Coğrafi Durumu	3
1.1.2. Antalya'nın Tarihi	4
1.2. Antalya'da Tasavvufî Hayata Şekil Veren Tarikatlar	6
1.2.1. Bektâşiyye	6
1.2.1.1. Hacı Bektâş-ı Velî	7
1.2.1.2. Bektâşiyye Erkâmı	8
1.2.1.3. Bektâşiyye Silsilesi	12
1.2.1.4. Antalya'da Bulunan Bektâşî Türbeleri ve Bektâşîler	13
1.2.1.4.1. Abdal Musa Türbesi	13
1.2.1.4.2. Kaygusuz Abdal Türbesi	15
1.2.1.4.3. Sitti Zeyneb Türbesi	17
1.2.1.4.4. Koç Dâvud Türbesi	18
1.2.1.4.5. Kâfi Baba.....	18
1.2.1.4.6. İlyâğ Baba Zâviyesi.....	19
1.2.1.4.7. Seyyid Hızır Zâviyesi.....	20
1.2.1.4.8. Haydar Baba Zâviyesi	20
1.2.1.4.9. Gözcü Budalâ Sultan.....	20
1.2.1.4.10. Kilerci Baba.....	21
1.2.1.4.11. Baltası Gedik Baba	21
1.2.1.4.12. Sultan Kadın	22
1.2.1.4.13. Bâlî Baba Zâviyesi	22
1.2.2. Halvetiyye	22
1.2.2.1. Şeyh Ömer Halvetî ve Yahyâ eş-Şîrvânî.....	23
1.2.2.2. Halvetîyye Silsilesi.....	25
1.2.2.3. Halvetiyye'de Zikir	26
1.2.2.4. Antalya'da Halvetiyye Ve Halvetîler	27
1.2.2.4.1. Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî.....	27
1.2.2.4.2. Vâhib-i Ümmî	29
1.2.2.4.3. Eroğlu Nûri.....	30
1.2.2.4.4. Sinân-ı Ümmî	32
1.2.2.4.5. Niyâzî-i Mısrî	34
1.2.3. Mevleviyye.....	38
1.2.3.1. Mevlânâ Celaleddin Rumi.....	39
1.2.3.2. Teşkilat ve Yönetim	41
1.2.3.3. Âdâb ve Erkân.....	43
1.2.3.4. Mevlevîyye Silsilesi	46
1.2.3.5. Antalya'da Mevleviyye ve Mevlevîler.....	46
1.2.3.5.1. Antalya Mevlevihânesi.....	46

1.2.3.5.2. Zincirkıran Mehmed Bey ve Türbesi	49
1.2.3.5.3. Âdem Dede.....	50
1.2.3.5.4. Dâvud Dede.....	50
1.2.4. Desûkiyye.....	50
1.2.4.1. İbrahim Desûki	52
1.2.4.2. Antalya’da Desûkiyye ve Desûkiler.....	53
1.2.4.2.1. Antalya Ahmed b. Osman Şernûbi.....	53
1.2.5. Nakşibendîyye	54
1.2.5.1. Bahâeddin Nakşbendi (ks.)	55
1.2.5.2. Âdâb ve Erkânı.....	55
1.2.5.3. Tarîkatın Prensipleri.....	56
1.2.5.4. Nakşibendîyye Silsilesi	58
1.2.5.5. Hâlidîyye	59
1.2.5.5.1. Mevlânâ Halid-i Bağdâdî	60
1.2.5.5.2. Antalya’da Hâlidîyye ve Hâlidiler	61
1.2.5.5.2.1. Nakşibendî Halifesi Hacı Muhammed Efendi	61
1.2.5.5.2.2. Bozkırlı Mehmed Kutsi Efendi	62
1.2.5.5.2.3. Nakşibendî Halifesi Çimili Hacı Kara Hafız Osman Efendi.....	62
1.2.5.5.2.4. Konya-Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi.....	63
1.2.5.6. Müceddidiyye	64
1.2.5.6.1. İmam Rabbânî	65
1.2.5.6.2. Antalya’da Müceddidiler.....	66
1.2.5.6.2.1. İsmail Çetin Hoca Efendi	66
1.2.6. Kâdiriyye	68
1.2.6.1. Abdülkâdir Geylânî	71
1.2.6.2. Kâdiriyye Silsilesi	75
1.2.6.3. Antalya’da Kâdirîler.....	75
1.2.6.3.1. Zelîlî Sultan Türbesi.....	75
1.2.6.3.2. Şeyh Kâmil	77
1.2.7. Ahîlik.....	77
1.2.7.1. Ahî Evran	79
1.2.7.2. Antalya’da Ahîler	80
1.2.7.2.1. Ahî Kızı Türbesi.....	80
1.2.7.2.2. Ahî Yusuf Türbesi*	81
1.2.7.2.3. Ahî Baba Türbesi	82
1.2.7.2.4. Ahî Mustafa Zâviyesi	82

İKİNCİ BÖLÜM

ANTALYADAKİ TARİKATI BELLİ OLMAYAN TÜRBELER

2.1. Genç ve Emir Dede	84
2.2. Hacetgana Türbesi.....	86
2.3. Hacı Doğrul ve Hacı Yusuf Türbesi.....	86
2.4. İshak Seydi Türbesi.....	87
2.5. Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi	87
2.6. Savur Aşık Türbesi.....	88
2.7. Sinan ve Kenan Dede Türbesi.....	88
2.8. Tutlu Dede Türbesi.....	89
2.9. Çomaklı Türbesi	89
2.10. Deretürbelinas Türbesi	90
2.11. Hasan Dede	91
2.12. Hacı Baba Yatırı	91
2.13. Köklem Dede (Büklüm Dede).....	92

2.14. Mahmud Seydi Türbesi ve Hocası	93
2.15. Pelit Evliyâsı	94
2.16. Pirce Ali Reis	95
2.17. Tepecik Evliyâsı	97
2.18. Yâren Dede.....	97
2.19. Yakup Dede.....	97
2.20. Çoban Hamza Baba Türbesi.....	98
2.21. Hacı Baba Zâviyesi	98
2.22. Halil Baba Zâviyesi	98
2.23. Hamza Kethüda Zâviyesi	98
2.24. Şeyh Hüsameddin Zâviyesi	99
2.25. Şeyh Kerameddin Zâviyesi	99
2.26. Kuyucu Baba Zâviyesi	99
2.26. Şeyh Gebran Zâviyesi	99
4.37. Şeyh Bedreddin Zâviyesi	99
2.27. Hayreddin Zâviyesi	100
2.28. Pîrinç Çelebi.....	100
2.29. Eren Dede Türbesi.....	100
2.30. Yâren Dede Türbesi.....	101
2.31. Müderris Efendi Türbesi	102
2.32. Seyyid Cemâleddîn-i Seydi Mahmud Türbesi	102
2.33. Ambarlı Dede	103
2.34. Âşık İhsan Yatırı	104
2.35. Bingazi Dede (Kemikli Türbesi)	104
2.36. Dede Yatırı	104
2.37. Hacı Zeliha Türbesi.....	104
2.38. İskele Yatırı.....	104
2.39. Arap Camii'ndeki Zât.....	104
2.40. Âşık Doğan.....	105
2.41. Bayraktar Baba.....	106
2.42. Nigâr Hatun Türbesi.....	106
2.43. Şengül Dede Yatırı*	107
2.44. Şeyh Sinan Türbesi.....	108
2.45. Şeyh Şücâeddin Türbesi	108
2.46. Yanyalı Muhammed Baba.....	110
2.47. Gülşah Dede	110

SONUÇ

111

KAYNAKÇA

114

EKLER

123

Ek 1. 1-Abdal Musa Türbesi'nden Fotoğraflar	123
Ek 1. 2-Sitti Zeynep Türbesi'nden Fotoğraflar	125
Ek 1. 3-Kâfi Baba Türbesi'nden Fotoğraflar	126
Ek 1. 4-Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî Türbesi'nden Fotoğraflar.....	128
Ek 1. 5-Vâhib-İ Ümmî Türbesi'nden Fotoğraflar	129
Ek 1. 6-Eroğlu Nûri Kabr-i Şerifinden Fotoğraflar	131
Ek 1. 7-Sinân-I Ümmî Türbe ve Camii'nden Fotoğraflar	132
Ek 1. 8-Antalya Nakşibendîyye Şeyhleri Mezar Taşı Kitabeleri	134
Ek 1. 9-Antalya Mevlevîhâne ve Müzesinden Fotoğraflar	135
Ek 1. 10-Zincirkıran Mehmed Bey Türbesi'nden Fotoğraflar	139
Ek 1. 11-Davud Dede Türbesi'nden Fotoğraflar.....	140
Ek 1. 12-Korkuteli Yâren Dede Türbesi'nden Fotoğraflar	141
Ek 1. 13-Müderris Baba Türbesi'nden Fotoğraflar.....	142
Ek 1. 14-Genç ve Emir Dede Türbe Fotoğrafları.....	143

Ek 1. 15-Hâcetgânâ Türbesi'nden Fotoğraflar	144
Ek 1. 16-Hacı Doğrul Türbesi'nden Fotoğraflar	145
Ek 1. 17-Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi'nden Fotoğraflar	147
Ek 1. 18-Çomaklı Türbesi'nden Fotoğraflar	148
Ek 1. 19-Hacı Baba Yatırı'ndan Fotoğraflar	149
Ek 1. 20-Alanya Yâren Dede Türbesi'nden Fotoğraflar	150
Ek 1. 21-Mahmud Seydî Türbesi'nden Fotoğraflar	151
Ek 1. 22-Şeyh Sinan Türbesinden Fotoğraflar	152
Ek 1. 23-Yanyalı Muhammed Baba Türbesi'nden Fotoğraflar.....	153
Ek 1. 24-Nigâr Hatun Türbesi'nden Fotoğraflar	155
Ek 1. 25-Seyyid Cemâleddin-i Seydi Mahmud Türbesi'nden Fotoğraflar	156
Ek 1. 26-Şeyh Şücâeddin Türbesi'nden Fotoğraflar	157
Ek 1. 27-Âşık Doğan Kabr-i Şerîfi'nden Fotoğraflar	160
Ek 1. 28-Ahî Kızı Türbesi'nden Fotoğraflar	161
Ek 1. 29-Ahî Yusuf Türbesi ve Camiinden Fotoğraflar	162
Ek 1. 30-Şeyh Kâmil Kabri Şerîfi'nden Fotoğraflar	163
ÖZGEÇMİŞ	164

KISALTMALAR

as.	: aleyhis-selâm.
Arş.	: Araştırma
b.	: ibn (oğlu)
Bk. (bk.)	: bakımız.
c.	: cilt.
cc.	: celle celâlühü.
çev.	: çeviren.
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
Dr.	: Doktor.
Ed.	: Editör.
Gör.	: Görevlisi
H.	: Hicrî.
Haz.	: Hazırlayan.
hz.	: Hazret-i.
ks.	: Kaddesallâhu Sırrahû.
M.	: Milâdî.
Prof.	: Profesör.
s.	: sayfa.
S.	: Sayı.
sav.	: sallallahu aleyhi vesselem.
ra.	: radıyallahu anh.
Sad.	: Sadeleştiren.

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı.

ter. : tercüme.

vd. : ve diğerleri.

yy. : yüzyıl.

yyy. : Yayın Yeri Yok.

ÖZET

“Antalya’da Tasavvufî Hayat” başlığı altındaki çalışmamızda, Antalya şehri coğrafi durumu, tarihi, kültürü, günümüze ulaşan yapıları hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

Antalya’nın tasavvufî tarihine bir nebze de olsa ışık tutmayı amaçladığımız bu tezimizde, öncelikle Antalya’da yayılma istidadı göstermiş tasavvufî hareketler ve tarîkatlar, şeyhler, hangi tarîkata mensup olduğu bilinmeyen zâtlar-velîler, hayatları ve türbeleri, toplum üzerindeki etkileri incelenip ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Antalya’da varlığı tespit edilen Bektâşîyye, Halvetîyye, Mevlevîyye, Nakşibendîyye Kâdiriyye, Desûkiyye tarîkatları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tarîkata mensubiyeti belirlenemeyen zâtlar hakkında elde edilen bilgiler genel itibariyle halk söylemlerine dayanmış olup yeterli bilgilerin bulunamadığı da gözlemlenmiştir.

Araştırmamız sırasında ulaşabildiğimiz kaynaklar ‘alan araştırması/kaynak taraması’ yöntemi kullanılarak, gerekli veriler ‘veri toplama tekniği’ ile uygulanmıştır. Ortaya çıkan veriler ışığında Antalya ili tasavvufî hayatı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tarîkat, Türbe, Şeyh, Velî, Antalya, Bektâşîyye, Halvetîyye, Mevlevîyye, Nakşibendîyye, Desûkiyye.

SUMMARY

SOPHISTIC LIFE IN ANTALYA

In our study under the title of "Sophistic Life in Antalya ", Antalya city's geographic status, history, culture and structures that reached the present day were briefly given.

Under this thesis aims to light up the sophistic Life in Antalya the effects on society have been investigated and revealed the concept of Sûfism, and its characteristics, Sûfî movements and cult that have shown the desire to spread in Antalya, prominent sheikhs of the cult, the order in which the saint belong is unknown, their lives and mausoleums.

It were given information about Bektâşîyya, Halvetîyya, Mevlevîyya, Nakşibendîyya, Kadiriyya, Desukiyya tarîkats which were found in Antalya.

The information obtained about the persons whose membership to the order could not be determined was based on the general public discourse and it was observed that there was not enough information.

The sources that we can reach during our research were applied with the data collection technique by using the 'field research/ source screening 'method. In light of the resulting data the sophistic Life in Antalya was examined.

Keywords: Islamic philosophy, cult, shrine, sheikh, mausoleum, Antalya, Bektâşîyya, Halvetîyya, Mevlevîyya, Nakşibendîyya, Desukiyya.

ÖNSÖZ

Antalya'nın tasavvufî hayatı incelenerek, arka planda kalmış manevî değerleri gün yüzüne çıkarmayı amaçladığımız “Antalya’da Tasavvufî Hayat” adlı çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasındaki destek ve katkılarından dolayı danışmanım Mehmet Şahin’e teşekkürlerimi sunarım.

Tasavvuf alanında yüksek lisans yapmam konusunda beni cesaretlendiren, insanî ve ahlâkî değerleri ile örnek aldığım ve bununla gurur duyduğum manevî babam Mehmet Emin Uzunosmanoğlu’na, çalışmalarımın çeşitli alanlarında yardımcı olan Prof. Dr. Ahmet Ögke’ye, Prof. Dr. Şeyda Öztürk’e, kardeşim Adem Doğan’a, öğrencim Mevlüde Özdal’a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince yanımda olan aileme, dostlarıma, hafız öğrencilerime, özellikle de sevgili annem Ayşe Doğan’a desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Hayatımın her safhasında bana destek olduğu gibi tez dönemimde de bana yardımcı olan eşim Ahmet Gökhan Berber’e, sürekli çalışmama izin veren küçük kızlarım Fatıma ve Zeynep’e sonsuz teşekkür ederim.

Giriş bölümünde, tezin konusunu, amacını, kapsamını ve yöntemini açıklamaya çalıştık.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın amacı; Antalya bölgesinde hizmet vermiş sûfîleri, gerek arşiv kaynaklarından, gerekse bugüne kadar yazılmış çeşitli eserlerden tesbit ederek ortaya çıkarmaktır. Tesbit edebildiğimiz sûfîlerin hayatlarını, tarikatlarını, silsilelerini tesbit ederek Antalya'daki tasavvufî hayat hakkında bir sonuca ulaşmaktır.

2. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

'Antalya'da Tasavvufî Hayat' konu başlıklı çalışmamızda; çalışma sahamız olan Antalya ilinin, coğrafi konumu, yer şekilleri, iklimi, su kaynakları hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Daha sonra Antalya ilinin ismi, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde Antalya ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı kalan Antalya ili hakkında bilgiler verilip bugüne ulaşan tarihî yapıların bir kısmı kısaca zikredilmiştir.

Tasavvuf, iki hedefi gerçekleştirmek için yapılan bir yolculuktur. Birincisi, imanı vicdanileştirmek, yakınlaştırmak, yakın imana sahip olabilmek, görür gibi iman etmek, hakîkî imana kavuşmaktır. İkincisi ise emredileni yaparken, yasak edilenden sakınırken, yani dini yaşarken zorluk değil kolaylık duymak, ibadeti yaparken lezzet almaktır. İşte sırf Allah rızası için yapmak, ihlas sahibi olmak, ihsan mertebesine ulaşmaktır.

Tasavvuf erbabı bu gayeleri; zühd, nefis tezkiyesi, kalp tasfiyesi, güzel ahlak, teslimiyet hallerine sahip olup Kur'an ve Sünnet istikameti ile gerçekleştireceği kanaatindedir.

Tasavvuf, ruhun varlığına değer verir, ruh merkezli bir yaşayışı önceler. Bunun hikmeti Şeyh Galip'in şu dizelerinde saklı olsa gerektir:

*Gidâ-yı ruhu ver kim rehber-i mirâc-ı ulvîdir
Hemîşe fikr-i ta'mîr-i beden pâ-der-gil olmakdır¹*

Şeyh Galip'in bu dizelerinden kişinin bedenine gösterdiği özeni, ruhu içinde göstermesi gerektiği, hatta öncelikli olanın ruh olduğu anlaşılmaktadır.

Arapça 'yol'manasında olan tarikat kavramı, Hakk'a sülûk edenlere mahsus usul, yol anlamındadır. Tasavvufta esas olan güzel ahlâk ve gönül terbiyesi ile insan kemâle erer.

Tarikat, bu gönül terbiyesini murad edenlerin, gönül adamlarının gösterdikleri usullere uyarak gittiği yoldur.

¹ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0>

(<http://cemaleddiniseydivakfi.org.tr/haber/vizyon-dergisi-roportaji.html> (Erişim tarihi:14.04.2019) Gazeller Bölümü: 91/4.

Bu bilgiler ışığında, çalışmamızda; Antalya’da şeyhi bulunan tarikatların kurucuları, öne çıkan isimleri, âdâb ve erkânları kısaca anlatılıp silsileleri verildikten sonra tespit edilen tarikatların bölgemizde görev yapan şeyhleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezimizin son bölümünde; hangi tarıkata mensup olduğu bilinmeyen fakat bulunduğu bölge sakinleri tarafından manevî değer olarak görülen türbe ve yatırlar hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda, Antalya/Elmalı bölgesindeki türbeler hakkında çalışma yapan Prof. Dr. Ahmet ÖGKE ve Dr. Mustafa TATCI hocalarımızın eserlerinde zikredilen türbelerden yola çıkılarak tezimizde adı geçen tekkeler ve türbeler hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Ayrıca gerek arşiv kaynaklarından, gerekse mevcut diğer kaynaklardan tesbit edebildiğimiz velî ve türbeleri ekledik.

Antalya bölgesinde hizmet veren şeyhler ve sûfiler hakkında başta biyografik eserler olmak üzere çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere yer verdik.

4. Kullanılan Kaynaklar

Antalya tarihinin ve coğrafi özelliklerinin anlatıldığı bölümde *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, *Antalya Tarihi* kitaplarından faydalanılmıştır. Tarikatlar bölümünde ise Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* kitabı başta olmak üzere diğer yardımcı kitaplardan yararlanılmıştır. Silsile konusunda Hüseyin Vassâf’ın *Sefîne-i Evliyâ*, Sâdık Vicdânî’nin *Tomar-ı Turuk-i Aliyye* ve Hocaîzâde Ahmed Hilmi’nin *Hadikatü’l Evliyâ* kitaplarından istifade edilmiştir. Şahıslar hakkında ise Bursalı Mehmed Tahir Efendi’nin *Osmanlı Müellifleri*, Süleyman Fikri Erten’in *Antalya Livâsı Tarihi*, Abdülhalim Durma’nın *Evliyâlar Şehri Antalya*, Abdülkâdir-i Geylânî’nin *Fethû’r-Rabbânî ve’l-Feyzü’r-Rahmânî*, İmam Şâ’rânî’nin *Tabakâtü’l-Kübrâ*, Komisyon tarafından hazırlanmış olan *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, İbn-i Battûta’nın *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, Vasfi Mahir Kocatürk’ün *Tekke Şiiri Antolojisi*, Molla Câmi’nin *Nefahâtü’l-Üns min Hadarâti’l-Kuds*, Prof. Dr. Esad Coşan’ın *Hacı Bektaş-ı Velî-Makâlât* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Türbeler konusunda ise röportaj ve o bölgeyi tanıtmak üzere yazılmış kitaplardan, makalelerden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM ANTALYA'DA TASAVVUFÎ HAYATA ŞEKİL VEREN BELLİ BAŞLI TARİKATLAR

1.1. Antalya'nın Coğrafi ve Siyasî Tarihine Genel Bir Bakış

1.1.1. Antalya'nın Coğrafi Durumu

Geçmişten günümüze kadar çevre ile canlılar, özellikle de insanlar doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim halindedir. Çevre ve çevrenin getirmiş olduğu zorluklar veya olanaklar tarihte insanların gözlem yetenekleri sayesinde birçok buluş ve teknolojinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Coğrafi koşullar sadece insanların yaşam şartlarını değil aynı zamanda ruhani dünyalarını ve inançlarını da etkilemiştir. Bu nedenle çalışmanın ilk aşamasında Antalya ilinin konumu ele alınmıştır.

29° 14'-32 ° 27' doğu boylamları, 36° 06'-37° 27' kuzey enlemleri arasında bulunan Antalya ili, Akdeniz bölgesinde bulunmaktadır. Şehrin yakın komşuluğunu Mersin, Konya, Isparta, Burdur, Muğla illeri yapmaktadır.² “İlin yüzölçümü 20.815 km² kadardır. Bu Türkiye yüzölçümünün %2,6'sı kadarına karşılık gelir. Akdeniz Bölgesi'nin batısında bulunan Antalya ili, bölge yüzölçümünün ise %17,6'sını oluşturur. İl, doğal ve kültürel coğrafya özellikleri bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir.”³

Antalya morfolojisinin %77,8'ini dağlık alanlar oluşturuyorken %12'sini engebelik alanlar ve %10,2'sini de ovalar oluşturmaktadır.⁴ Toros sıra dağlarının Batı Toroslar kesimi şehrin büyük kısmını çevrelemektedir. Akdağ, Susuz Dağları, Alaca Dağ, Beydağları ve Geyik Dağları ilde yer alan en önemli sıra dağlarındandır. Teke platosu ve Taşeli Platoları ise Antalya ili engebeli alanlarındandır.⁵ Dağların farklı özellik ve yükseltiye sahip olmaları; yaylalar, şelaleler, boğaz vadiler, kanyonlar, vd. oluşumların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır.⁶

Dağlara göre şekil alan ovalar, genel itibariyle dağların iç kısımlara doğru çekildiği yerlerde oluşmuştur. Bölge ovalarının %30'u düzlük yerlerdedir.⁷ Teke yöresinde bulunan

² Ercüment Aksoy, *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 2016, s. 2.

³ Cemali Sarı, *Dünden Bugüne Antalya*, Ed. A. Kerim Atılğan, İl Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Antalya 2012, c. I, s. 45.

⁴ Kaan Kapan, *Turizm Faaliyetlerinin Şehirsel Gelişmeye Etkileri: Antalya Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul 2018, s. 8.

⁵ Gökhan Burkan, *Antalya Çevresindeki Bektaşî Tekkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2010, s. 2.

⁶ Kapan, *Turizm Faaliyetlerinin Şehirsel Gelişmeye Etkileri: Antalya Örneği*, s. 10.

⁷ Aksoy, *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*, s. 6.

ovalar sayı bakımından az ve küçük oluşumludurlar. Boğaçay, Finike, Kumluca, Demre, Tekirova ovaları bölge ovalarına örnek olarak verilebilir.

Antalya doğusunda kalan Taşeli Platosu kısmında ise ovalar, Teke yöresine göre daha büyüktür. En önemlilerine ise; Antalya (Aksu), Alanya ovaları örnek verilebilir.⁸

Antalya, su kaynağı bakımından oldukça zengin bir ildir. Düden, Aksu, Manavgat, Dim, Korkuteli çayları mevcuttur.⁹

Doğal oluşumlu ve Baraj gölü-göleti olarak iki kısımda incelenen Antalya göllerine; Ekşili, Cevizli, Doyran, Yeşilyayla, Toptaş göletleri örnek olarak verilebilir.¹⁰

Antalya coğrafyasında meydana gelen afetler ve bu gibi durumlardan dolayı yer şekillerinde çeşitli farklılıklar mevcuttur.¹¹ Yer şekillerinin özellikleri, yükselti gibi farklılıklarından dolayı ilçelere doğru bazı değişimler¹² olsa da genel itibarıyla Antalya, Akdeniz ikliminin hâkim olduğu, yazların sıcak ve kurak, kışların serin ve yağışlı geçtiği, yağışın genel olarak yağmur olarak indiği bir ildir.¹³

1.1.2. Antalya'nın Tarihi

Bölge tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Kendine has özellik ve zenginlikleriyle şehir, tarihi boyunca hep göz önünde olmuştur. Türk kaynaklarında *Antaliyye*, *Adalya* diye geçen Antalya ismi, Bergama Kralı II. Attalos'un ismine dayandırılmaktadır.¹⁴

Selçuklu sultanı Süleyman Şah'ın, şehri hâkimiyeti altına almasına kadarki süreçte Antalya, bir dönem Roma idaresine girmiş, Bizans hâkimiyeti döneminde Akdeniz'in önemli limanlarından olma özelliği kazanmış ve VII. Yüzyıldan itibaren Arap akınlarına maruz kalmıştır. 860 yılında Halîfe Mütevekkil'in kumandanı Fazl b. Karin şehre hâkim olmuş fakat bu durum Selçukluların şehri ele geçirmesiyle son bulmuştur.¹⁵

1103 tarihine kadar Selçuklu elinde olan bölge daha sonra tekrardan Bizans egemenliğine geçti. Antalya limanlarının hem Avrupa hem de Mısır ticaret gemileri için gözde noktalardan olması hasebiyle il sürekli el değiştiriyordu. 1103 yılında Bizans imparatoru Alexis tarafından işgal edildi. Limanda Müslüman tâcirler de yeralmaktaydı. II. Haçlı Seferleri sırasında Haçlılara üs görevi gören şehir, II. Kılıçarslan'da geri alma teşebbüslerine sebep oluyordu. Şehrin sonraları İtalyan Aldabrandi'nin eline geçmesi üzerine

⁸ Kapan, *Turizm Faaliyetlerinin Şehirselleşmeye Etkileri: Antalya Örneği*, s. 10.

⁹ Aksoy, *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*, s. 11.

¹⁰ Aksoy, *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*, s. 11-12.

¹¹ Burkan, *Antalya Çevresindeki Bektaşî Tekkeleri*, s. 2.

¹² Cemali Sarı- İlksen Koça, *Dünden Bugüne Antalya*, A. Kerim Atılğan (ed.), s. 47-48.

¹³ Savaş Badem, *Antalya Şehrinin Çevre Sorunları*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum 2006, s. 11-12.

¹⁴ Feridun Emecen, "Antalya", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 3, s. 232-233.

¹⁵ Emecen, "Antalya", s. 233.

I. Gıyâseddin Keyhüsrev kaleyi kuşattı fakat karşı tarafa gelen Kıbrıs desteği dolayısıyla şehir yine zaptedilemedi. Rumların idarecilerinden memnuniyetsiz olmaları Selçuklulara yardımlarını doğurdu ve nihayet şehir, 5 Mart 1207'de tamamen Selçuklu hâkimiyetine girdi. Mübârizüddin Ertokuş valiliğe getirildi. Bir isyan sonucu şehir tekrardan Kıbrıs eline geçse de 22 Ocak 1216'da İzzeddin Keykavus tarafından geri alındı. Bölgeyi Tükleştirmek adına Teke aşireti yerleştirildi.¹⁶ Geçen süre içinde bölge önemli liman ticaret merkezlerinden biri haline geldi. Selçuklu hâkimiyeti döneminde Antalya limanları, devletin deniz kuvvetleri için önemli bir üs konumuna yükseldi.¹⁷

İl, Selçukluların zayıflamasıyla çeşitli aralıklarla farklı devletlere ev sahipliği yaptı. Teke Oğulları döneminde, 1361 yılından itibaren 11 yıl süre ile Rumların eline geçen şehir, Mübârizeddin Mehmed Bey*¹⁸ tarafından 1373'de tekrardan geri alınmıştır.¹⁹

Teke Bey (Mehmed Bey)'den sonra bir süre daha Tekeoğullarında kalan şehir, Yıldırım Bâyezîd tarafından zaptedildi. Daha sonra Mehmed Beyoğlu Osman Çelebi, Karahanlı desteğini de alarak şehri ele geçirmek istediye de başarılı olamadı ve öldürüldü. Osmanlı Devleti, Ocak 1423'te Antalya'ya kesin olarak egemen oldu.²⁰

29 Nisan 1919 yılında Antalya, İtalyanlar tarafından işgal edildi. Bu döneme kadar çeşitli işgallerle karşılaşan Antalya, nihayet 1923'te aynı adla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bir il oldu.²¹

Günümüzde Antalya ili 5'i şehir merkezini oluşturan toplamda 19 ilçe belediyesinden oluşmaktadır. Bunlar; Aksu, Akseki, Alanya, Demre, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradı, Kaş, Kepez, Kemer, Konyaaltı, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Muradpaşa, Serik ilçeleridir.²²

Şehrin günümüze kadar gelebilen önemli tarihi yapıları ise şu şekildedir: Yivli Minâre Camii, Ahî Yusuf Mescidi, Bali Bey Camii, Câmî-l Kebîr, Cumanun Camii, Kesik Minare-Korkut Camii, Mehmed Paşa Camii, Müsellim Camii, Murad Paşa Camii, Şeyh Sinan Camii, Karatay Medresesi, Ulucami Medresesi ve Atabey Armağan Medresesi.²³

¹⁶ Fahreddin Tızlak, *Dünden Bugüne Antalya*, ed. A. Kerim Atılğan, s. 140.

¹⁷ Emecen, "Antalya", s. 233.

¹⁸ *Teke Bey'in, Kıbrıslılar ile mücadeleleri esnasında Antalya'nın küçük limanı ağzındaki kuleler arasına gerilmiş bulunan ve XVI. yüzyıl başlarında yerinde duran zinciri kırmasından dolayı aynı zamanda *zincir kıran* lâkabıyla da anıldığı bilinmektedir.

¹⁹ Tızlak, *Dünden Bugüne Antalya*, ed. A. Kerim Atılğan, s. 141.

²⁰ Emecen, "Antalya", s. 233-234.

²¹ Emecen, "Antalya", s. 234; Sarı ve Koça, *Dünden Bugüne Antalya*, ed. A. Kerim Atılğan, s. 52.

²² Aksoy, *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*, s. 3.

²³ Emecen, "Antalya", s. 236.

1.2. Antalya’da Tasavvufî Hayata Şekil Veren Tarîkatlar

Çalışmamızın bu bölümünde, Antalya’da tasavvufî hayata yön veren belli başlı tarîkatlar ve tarîkatın öne çıkan isimleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Antalya türbelerindeki medfun ve bir dönem Antalya’da yaşamış tasavvufî izler bırakan zâtlardan tespit edebildiğimiz belli başlı tarîkatlar şunlardır:

1.2.1. Bektâşiyye

Bektâşîlik; XIII. yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekküle başlayıp XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektâş-ı Velî’nin örf ve âdetleri etrafında Anadolu’da ortaya çıkan bir tarîkattır. Bektâşîliğin teşekkül tarihi XIII. yüzyılda Anadolu’da çıkan siyasî, dinî sosyal hareketlerin sebep olduğu Babâî İsyanı’na dayandırılmaktadır.

Vefâiyye tarîkatının şeyhi Baba İlyas-ı Horasânî öncülüğünde çıkan Babâî İsyanı, gayr-i sünnî olan Babâîlik hareketi ile sonuçlanmıştır. Babâîlik hareketi, çalışmalarına XIV. yüzyıl başından itibaren Rum Abdalları adı altında devam etmişlerdir. Vefâîler, Kalenderîye, Haydariyye, Yeseviyye kesimleri tarafından benimsenen Babâîler, çeşitli siyasî girişimlerle Türkmen beylerinin güvenini sağlamış ve ilk Osmanlı fetihleri ile de Rumeli’de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Babâîlerde ortak özellik Hacı Bektaş-ı Velî geleneğinin hâkim olmasıdır.²⁴

Hacı Bektaş’ın vefatından yaklaşık iki yıl sonra, evlatlık edindiği Hatun Ana’nın ailesinden dünyaya gelen Balım Sultan “Bektâşîlik” adındaki tarîkatı kurmuştur. Bektâşîlikte, Balım Sultan pir-i sâni olarak kabul edilmiştir. Tarîkatın hiyerarşisini ve Bektâşî dervişde bulunması gereken özellikleri düzenlemiştir. Bektâşîlik hiyerarşisi; muhiplik, dervişlik, babalık, mücerretlik ve halifeliktir. Bektâşî dervişinin alâmetleri ise; tac, teslim taşı, kemer, habbe, kanberriyye, palbenk ve cilbend taşıdır.²⁵

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Bektâşîlik, Hacı Bektaş-ı Velî’den sonra, onun âdab ve erkânına göre ortaya çıkmış bir tarîkattır. Bu sebeple de tarîkatın esaslarının bire bir Hacı Bektaş’ın görüşlerine uyması mümkün değildir. Bektâşîliğin teşekkülünde Hacı Bektâşî gibi sünnî bir şeyh olmasına rağmen Bektâşiyye zamanla Bâtıniyye, Hurûfîlik, Alevîlik, Şamanizm karışımı bir mistik cereyan şeklini almıştır. Bu durum Bektâşiyye tarîkatının temelinde farklı birçok akım mensubu kişileri barındırmasından kaynaklanmaktadır.²⁶ Bektâşiyye tarîkatının yayılma sahası olarak Konya, Eskişehir, Uşak ve Antalya zikredilmektedir.²⁷

²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (DİA), c. V, s. 373.

²⁵ Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Dair Notlar -I-*, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 17.

²⁶ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 223.

²⁷ Ocak, “Bektaşîlik”, c. V, s. 379.

1.2.1.1. Hacı Bektâş-ı Velî

Hacı Bektâş-ı Velî Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yaşamış İslâm büyüklerinden bir zâttır. Asıl ismi, Muhammed olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu Hz. Ali'ye dayanır. Annesinin adı Hatme Hâtun, babasının adı ise İbrahim'dir.²⁸ Hacı Bektâş-ı Velî, h.680 / m.1281 tarihinde Horasan'da dünyaya gelmiştir. h.738 / m.1338 senesinde Kırşehir'e yakın Suluca Karahöyük denilen yerde vefat etmiştir. Vefatından sonra türbesi buraya yapılınca, bu köy Hacı Bektâş ismini almıştır.²⁹

Hacı Bektâş-ı Velî, manevî terbiye ve eğitimini Ahmed-i Yesevî halîfelerinden Lokman Parende'den almıştır. Bektâş-ı Velî'ye hacı denilmesin hikmeti de şöyle anlatılmaktadır:

Lokman-ı Parende hacca gider. Arafat'ta iken yanındakilere; “Ey Yârenler şimdi bizim evde de yemekler pişmektedir” der. Bu söz Allah'ın kudretiyle Bektâş-ı Velî'ye malum olur ve hemen evden bir kap yemek aldığı gibi hocasına sunar. Bektâş-ı Velî, manevî olarak gerçekleşen Arafat gidişinden sonra “hacı”denir.³⁰

Hacı Bektâş-ı Velî tahsilini tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelir ve birçok talebe yetiştirir. Bu sırada kuruluş döneminde olan Osmanlı Devleti'ne de birçok hizmet ve himmette bulunduğu, Sultan Orhan zamanında yeniçerilere duâ ve nasihatleri ile destek olduğundan bahsedilse de bu zahiren değildir. Çünkü Hacı Bektâş-ı Velî yeniçeri ocağı kurulmadan önce vefat etmiştir. Fakat Abdal Musa başta olmak üzere yeniçerilerin kuruluşuna katkı sağlayan zâtların, Hacı Bektaş ile bağlarının olması sebebiyle yeniçeriler Hacı Bektâş-ı Velî'yi manevî pir kabuletmişlerdir.³¹ Yeniçeriler savaşa şöyle diyerek başlaması, bu muhabbetin bir ifadesidir...”³²

Allah, Allah! İllallah!
Baş Üryan, Sine Pürryan, Kılıç Al Kan.
Bu Meydanda Nice Başlar Kesilir.
Kahrımız, Kılıcımız Düşmana Zıyan!
Kulluğumuz Padişaha Ayan!
Üçler, Yediler, Kırklar!
Gülbang-İ Muhammedî, Nûr-İ Nebî,
Kerem-İ Ali...
Pirimiz, Sultanımız Hac-İ Bektaş-İ Velî...

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Baba İshak'ın halîfesi olduğu yahut bir sünî, Yesevî veya Vefaî dervişi olduğu hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî'ye nispet

²⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektâşilik*, Yeni Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 57.

²⁹ Komisyon, “Hacı Bektâş-ı Velî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, c. X, s. 129.

³⁰ Komisyon, “Hacı Bektâş-ı Velî”, c. X, s. 129.

³¹ Esad Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî Mâkâlât*, Seha Neşriyat, Ankara tarihsiz, s. XXIX.

³² Komisyon, “Hacı Bektâş-ı Velî”, c. X, s.129 – 130.

edilen Makâlât incelendiğinde şeriata aykırı hiçbir bâtinî görüşünün olmadığı görülmektedir.³³ Ayrıca bu konuda çeşitli araştırmalar yapan Esad Coşan Hoca, kendisi tarafından Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'ye bağlı olduğunu kesinlik kazandığını dile getirmektedir.³⁴ Dolayısıyla ehli-sünnet çizgindeki bir tarikat büyüğü olan Hacı Bektâşî Velî'nin, Baba İshak'ın halifesi olmadığı gibi devlete karşı olan bu ayaklanmayı desteklemediği kanaatini oluşturmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin diğer bir silsilesi Bursalı Ahmed Lütî Efendi'den şöyle aktarılır:

Horasanlı Hacı Bektaş-ı Velî tarikatı, Şeyh Lokman-ı Perande'den; o da, Hoca Ahmed Yesevî'den; o da, Şeyh Nasrullah Hasan-ı Sencer'i'den, o da, Şeyh Rükneddin Ebu Muhammed Halil'den; o da, Şeyh Abdullah Vasitî'den; o da, Ebu Cafer Şehid Tâhir-i Meşhedî'den; o da, Şeyh Muhammed Eslem-i Tûsî'den, o da, İmam Ali Rıza'dan, o da, pederi İmam Musa Kazım'dan, o da, pederi İmam Ca'fer-i Sadık'tan; o da, pederi İmam Muhammed Bakır'dan; o da, pederi İmam Zeynelabidin'den; o da, pederi İmam Hüseyin (ra..) 'den almıştır.³⁵

Hacı Bektaş-ı Velî'nin derslerini dinleyen, sohbetlerine katılan ve ondan feyz alanlara tasavvufta “Bektâşî”, bu yola da “Bektâşîyye” veya “Bektâşîlik” adı verilmiştir. Ehli Sünnet çizgisinde ibadet eden bu Bektâşîler zamanla azalmış, iki üç asır sonra da hakikî Bektâşîlik tamamen unutulmuştur. Timur Han'ın önünden kaçan Hurûfîler kendilerini kurtarmak için Bektaşî tekkelerine sığınmış, kendilerini korumak için Bektâşî gibi göstermişlerdir. Haramlara helâl, nefsin arzu ettiği kötü isteklere serbest gözüyle bakan Hurufîler, bozuk ruhlu insanlar arasında hızla yayılmışlardır. Halk arasında anlatılan Bektaşî fıkraları bu sahte ve yalancı Bektaşîlere ait olduğu düşünülmektedir.³⁶ Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât adında Arapça bir eseri vardır. Sonradan “nefes” adıyla yazılan ve ona nispet edilen şiirlerin ona ait olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır.³⁷

1.2.1.2. Bektâşîyye Erkânı

Bektâşîlikte eski Türk inançlarının etkisiyle farklılıklar bulunmakla beraber, bir kısmı tarafından da İslâm'ın inanç ve ibadet esaslarını kabul ettikleri görülmektedir.³⁸

Bektâşîler de diğer Müslümanlar gibi İslâm dininin temel şartı olarak Allah (cc.)'a inanırlar, Allah (cc.)'ın isim ve sıfatlarının insanda yansıdığını düşünerek insana da çok değer verirler. Bektâşî ahlâkının temelinde insana saygı olduğu için, Allah (cc.)'ın kendini insanda

³³ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, s. 17.

³⁴ Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî Mâkâlât*, s. LIX.

³⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz; Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c. I, s.490.

³⁶ Komisyon, “Hacı Bektâş-ı Velî”, c. X, s. 132.

³⁷ Komisyon, “Hacı Bektâş-ı Velî”, c. X, s. 133.

³⁸ Ocak, “Bektâşîlik”, c. V, s. 376.

gösterdiği şeklinde de yorumlar yapsalar da Allah (cc.)'ın varlığını ve birliğini tasdik ederler.³⁹

Bektâşîler, Allah (cc.)'ın kullarına doğru yolu bulmaları için, kendi içlerinden uyarıcı bir peygamber gönderdiğine iman ederler. Her Müslüman gibi Bektâşîler de Hz. Muhammed (as.)'a, Allah'ın peygamberi olarak iman eder ve çok severler. Onlara göre Hz. Muhammed (as.) son peygamber ve Hz. Ali'nin kayınbabasıdır. Halk arasında Hz. Ali'yi peygamberden çok severler diye bilinirler. Fakat Hz. Muhammed (as.)'ı peygamber olarak, Hz. Ali'yi ise Allah (cc.)'ın Arslan'ı diye sevmektedirler.

Bektâşîler öldükten sonra dirilmeye, hesaba çekilecekleri Ahiret gününe iman ederler. Bazılarında öldükten sonra insan ruhunun başkasının bedeninde tekrar dünyaya gelme düşüncesi (tenasüh) de bulunmaktadır. Bektâşîler bütün iyiliklerin kaynağı olarak Allah (cc.)'ı, kötülüklerin kaynağı olarak da şeytanı kabul etmektedirler.

Bektâşîlerde tevellâ ve teberrâ denilen akımların temeli, Hz. Ali'nin hilafeti meselesinden dolayı yaşanan çeşitli sıkıntılar ve ehli beyt soyundan gelenlere yapılan zulümlere dayanmaktadır. Tevellâ, Ehl-i Beyt sevgisi ön planda olan Bektâşîlerin zulümlere tepki olarak ehli beyti sevmekte aşırıya gitmeleridir. Teberrâ ise, onlara zulüm edenlerden uzak durup yüz çevirmeleridir.⁴⁰

İbadet; boyun eğmek, kulluk etmek ve itaat etmektir.⁴¹ Bu anlamda ibadetler dinin inançlarını eyleme dönüşmüş halidir. İbadetler kulun Allah (cc.)'a olan sevgi ve teslimiyetin göstergesidir. Dolayısıyla da kulu rabbine yaklaşmasına vesiledir. Bektâşîlerde Allah (cc.)'a olan sevgi ve bağlılıklarını göstermek adına ferdi ibadetler bulunduğu gibi, birlik ve beraberliğin olduğu cem âyinlerinin ayrı bir önemi vardır.

Cem âyini, Bektâşîlikte görev yapan tüm hizmet gruplarının âyinde bulunduğu en önemli ibadetlerden biridir. Âyinde bulunan hizmet gruplarının hepsi ayinin eda edilışinden sorumludur. Cem âyinine dede, rehber ve talip olmak üzere üç grup insan katılır. Âyini yöneten ve dini lider konumundaki kişiye dede denir. Topluluğa girmek isteyen talip denir. Talip ile dede arasındaki bağı sağlayan ve talibin eğitimiyle ilgilenen kişiye de rehber denir. Geniş bir mekânda yapılan cem âyinde pir için ayrılmış bir makam bulunur. Makamında oturan pirden tüm hizmet grupları hürmetle gelerek duasını alırlar. Cem âyinine katılan herkes kardeştir. Namusuna leke getiren erkek ve kadın, namuslu bir kadını kaçıran erkekler dışında isteyenler ceme alınır. Cem âyini başlamadan önce Rehber, katılımcılar arasında küs olup

³⁹ Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, s. 221.

⁴⁰ Ramazan Uçar, "Alevilik Bektaşilik", *Din Sosyolojisi el Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 550- 551; geniş bilgi için bk. İlyas Üzümlü, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, Horasan Yayınları, İstanbul 2002, s. 33- 34.

⁴¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara 2004, s. 229.

olmadığını sorar, varsa küsler barıştırılır. Sonrasında hizmet grupları teker teker Dede'den dua alarak hizmetlerine başlar. Dede bir gülbank okuyarak çerağı yakar ve ayin başlar. Saz eşliğinde Türkçe deyişler söylenir, semah dönülür, yemek yenilir. Son olarak da Dede uzunca bir gülbankla ayini bitirir. Genel anlamda bu çerçevede cereyan eden cemlerin; İkrar Verme Cemi, Görgü Cemi, Abdal Musa Kurbanı (Cemi), Musahip Tutma Cemi, Kerbela Âyini, Koldan Kopan Erkânı, Dardan İndirme Erkânı, Baş Okutma Erkânı gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Bektâşilikte, âyinlerin dışında, ehl-i sünnetten birtakım farklılıklar bulunsa da namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi ibadetler mevcuttur. Namaz, kul ile Allah'ın iletişimini sağlayan ve müslümana farz olan bir ibadettir. Bektâşiler arasında da bu ibadeti yerine getirenler olduğu gibi, namazı “niyaz” olarak görüp, sadece dua ve yakarıştan olduğunu ifade ederek kılmayanlar da vardır. Bektâşiler arasında bazıları ramazan ayı içinde oruç tuttuğu gibi, birçoğu da muharrem ayında Hz. Hüseyin'e yapılan zulüm dolayısıyla ve ona hürmet için on iki gün oruç tutarlar. Bunların dışında üç gün hızır orucu, nevrüzda da dokuz gün oruç tutarlar. Bektâşilerden bazıları namaz ve oruç ibadetlerinde olduğu gibi sünnilere uyar ve Kâbe'yi ziyaret ederek hac ibadetini yerine getirirler. Bazıları da Kerbela, on iki imam ve onların soylarından gelenlerin kabirlerini, Bektâşî yolunun büyüklerinin kabirlerini ziyaret ederler. Zekât, sünniler gibi bektâşiler arasında da sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayan bir ibadet olarak yerine getirilir. Kurban konusunda ise, Kurban Bayramı'nda yerine getirdikleri bu ibadeti, yılın belli dönemlerinde yaptıkları cem âyinlerinde, muharrem ayının on ikinci ve mayıs ayının altıncı gününde de gerçekleştirirler.⁴²

Bektâşîyye tarikatında bütün âyin ve erkânlar, tarikatın “dört kapı – kırk makam” diye meşhur olan tasavvufî görüşüne dayandırılır.⁴³ Dört kapı; şeriat, tarikat, marifet, hakikatten oluşmaktadır. Bunların her birinde on makam bulunmaktadır.

Şeriat kapısında bulunan makamlar;

1. İman
2. İslam
3. İlim
4. İhsan
5. Evlenmek
6. Helal yemek ve helal giymek.
7. Ehl-i Sünnet ve cemaat çizgisinde olmak
8. Şefkat ve merhamet

⁴² Uçar, *Alevilik Bektâşilik*, s. 552- 554.

⁴³ Ocak, *Bektâşilik*, c. V, s. 375– 376.

9. Helalden kazanmak ve faizi haram kılmak

10. Emri bil ma'ruf, nehiy anil münker

Tarîkat kapısında bulunan makamlar;

1. Tevbe

2. Mürîd olmak

3. Başî traş etmek, giyimi tarîkat ehline benzetmek

4. Havf ve reca

5. Hizmek etmek

6. Nefsi ezmek ve kahretmek

7. Allah (cc.)'a dönmek ve gayrısını bırakmak

8. Hırka, makas, zenbil, seccade, icazet, ibret, hidayet

9. Allah dostlarına sevgi beslemek

10. Aşk, şevk, fakirlik ve kanaatkârlık

Marifet kapısında bulunan makamlar;

1. Edep

2. Korkmak

3. Nefis terbiyesi

4. İkrar ve tasdik

5. Hayâ

6. Cömertlik

7. İlim

8. Sükûnet ve miskinlik

9. Rıza

10. Kendini bilmek

Hakikatte kapısında bulunan makamlar;

1. Alçakgönüllü olmak

2. Kusur görmemek

3. İnfak

4. Ölmeden önce ölmek

5. İncitmemek

6. Doğruluk

7. Salihlerle beraber olmaktır

8. Kerametleri gizlemek

9. Sabretmek

10.İlmi ledün öğrenmek.⁴⁴

1.2.1.3. Bektâşîyye Silsilesi

Bektâşî tarîkatının silsilesi incelendiğinde Hz. Ebubekir ve Hz. Ali’de son bulan çeşitli silsilelerin düzenlendiği görülmektedir. Lokman-ı Perende vasıtası ile kemale eren Hacı Bektaş-ı Velî’nin tasavvuf silsilesi Hoca Ahmed-i Yesevî ile Hz. Ebubekir Sıddık (r. a)’a ulaştığı silsile şöyledir:

1. Hz. Muhammed Mustafa (as.)
 2. Hz. Ebubekir Sıddık (ra..)
 3. Hz. Selman-ı Fârisî (ra..)
 4. Cafer es-Sâdık (k. s.)
 5. Beyâzîd-i Bistâmî (k. s.)
 6. Ebul Hasan Harakânî (k. s.)
 7. Ebu Ali Fâremedî (k. s.)
 8. Yusuf Hamedâni (k. s.)
 9. Hoca Ahmed-i Yesevî (k. s.)
 10. Lokman-ı Horasani (k. s.)
 - Seyyid Muhammed b. İbrahim el- Horasani (Hacı Bektaş-ı Velî) (k. s.)
- Sefîne-i Evliyâ’da tarîkatın Hz. Ali’ye ulaşan silsilesi şöyledir:

1. Hz. Ali (k. s.)
2. Hz. Hüseyin (r. a.)
3. İmam Zeyne’l-Abidin (k. s.)
4. İmam Muhammed Bâkır (k. s.)
5. İmam Cafer-i Saâdık (k. s.)
6. İmam Musa Kâzım (k. s.)
7. İmam Ali Rıza (k. s.)
8. Muhammed Eslem et Tûsî (k. s.)
9. Tâhir-i Meşhedî (k. s.)
10. Abdullah Vasatî (k. s.)
11. Muhammed Hâilî (k. s.)
12. Rukneddin Cürcânî (k. s.)
13. Hasan Senceri (k. s.)
14. Ahmed-i Yesevî (k. s.)

⁴⁴ Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî Mâkâlât*, s. 112-121.

15.Lokman-ı Perende (k. s.)

16. Hacı Bektaş-ı Velî (k. s.)⁴⁵

1.2.1.4. Antalya’da Bulunan Bektaş-î Türbeleri ve Bektâşîler

1.2.1.4.1. Abdal Musa Türbesi

Türbe, Elmalı İlçesi’nin Teke Köyü’nde bulunmaktadır. Abdal Musa hakkında yapılan incelemelere göre bazı kaynaklarda Ahmed-i Yesevî dervişlerinden olduğu bahsedilmekle beraber aslen Horasanlı olup, Hacı Bektaş-ı Velî’nin halifesidir. Evliyâ Çelebi de Seyahatname’sinde ‘Horasan erlerinden Hacı Bektaş-ı Velî dervişi’ diye bahsetmektedir.⁴⁶ Doğum tarihi ve yeri hakkında net bilgi bulunmamaktadır. Abdal Musa, Azerbaycan’ın Hoy kasabasına gelmesi ve burada bir müddet yaşaması sebebiyle “Hoylu” diye anılmaktadır. Kaygusuz Abdal’ın menakıpnamesinde ise “Kösre Musa” diye anıldığı da geçmektedir. Abdal Musa Peygamber soyundan gelen horasan erenlerindendir. Babası Hacı Bektaş-ı Velî’nin amcasının oğlu, Haydar Ata’nın oğlu Hasan Gazi’dir. Abdal Musa şiirinde kendini şöyle anlatır:

Ne bilür bizi nice soydanız
Ne zerrece oddan ne sudanız
Bizim meftunumuz ma’rifet söyler
Biz horasan mülkünde ki boydanuz
Yedi deniz bizim keçkülümüzdür
Hacım umman ise biz de güldenüz
Hızr-ü ilyas bizim yoldaşımızdur
Ne zerrece gündün ne hod aydanuz
Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içinde ki köydenüz
Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kader okunda gizli yaydanuz
Tur’da musa durup münacat eyler
Neslimizi sorar isen hoy’danuz
Abdal musa oldum geldim cihana
Arif anlar bizi nice sırdanuz.⁴⁷

Tarihi kaynaklar incelediğimizde XIV. asırda yaşadığı, Bursa’nın fethinde Orhan Bey’in askerleriyle savaşa iştirak ettiği ve Osmanlı’ya büyük katkılar sağladığı görülmektedir.⁴⁸ Bursa’da bir müddet faaliyetlerini sürdürdükten sonra Antalya’nın Elmalı ilçesine yerleştiği bilinmektedir.⁴⁹ Elmalı’ya yerleşen Abdal Musa, Tekke Köyü’nde dergâhını kurmuştur. Hoylu olan Abdal Musa’nın Teke yöresinde tanınmasında bu bölgede Türkmen

⁴⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. V, s. 481- 490.

⁴⁶ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9.kitap, c. I, haz. Seyit A. Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 297.

⁴⁷ A. Kerim Atılğan (editör), *Dünden Bugüne Antalya*, İl Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Antalya 2010, c. II, s. 510; Mehmet Hakan Alşan, *Horasan Erenleri*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2004, s. 336.

⁴⁸ Atılğan (editör), *Dünden Bugüne Antalya*, c. II, s. 511.

⁴⁹ Abdurrahman Güzel, *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*, çev. Ali A. A. Vaktidolu, Can Yayınları (Ali Adil Atalay), İstanbul 2015.

nüfusun ağırlıkta olması etkili olmuştur.⁵⁰ Bektâşilikte, Tekke Köyü'ndeki Abdal Musa Dergâhı önemli bir yere sahiptir. Pir makamından sonra bu dergâh gelmektedir. Abdal Musa burada çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bunlardan en tanınmış olanı Kaygusuz Abdal'dır. Abdal Musa'nın birçok kerameti ve menkıbeleri Velâyetnamesi'nde bulunmaktadır. Kaygusuz ile tanışmasındaki kerameti, Kaygusuz Abdal'ın hakkında bilgi verirken anlatılacaktır. Bu dergâhın önünün yapılışı hakkında da şöyle bir keramet anlatılmaktadır:

İlk inşa edildiği vakitlerde yolu çamur ve bataklık halinde olan tekkeye gelen dervişler, tekkeye gelmek için zorluklar yaşar. Bu sıkıntılarını Abdal Musa'ya 'himmetiniz ile bir kaldırım etseniz'diye dile getirirler. Bunun üzerine Abdal Musa ve dervişleri dergâhın yakınındaki dağa gider. Selam verdikten sonra iki rekât namaz kılar. Bütün içtenlikleri ile niyazda bulunurlar. Dergâhın önündeki yolun halini anlatarak dağdan, at ve katır büyüklüğünde on iki bin taş ister ve tekkesine döner. O gece bir fırtına kopar ve gök gürültüsü gibi sesler duyulur. Sabah dışarı çıkan dervişler, bataklık olan tekkenin önüne döşenmiş muhteşem kaldırımı görürler. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde bu kaldırımı görenin insan işi olmadığını anlayarak ibret gözünün kamaşacağını ifade eder.⁵¹

Selçuklu mimarisinde yapılan bu dergâh, yeniçeri ocağı kaldırılmasından sonra kapatılmıştır. Devlet tarafından görevlendirilen memurlar 1829 da bütün eşyaları ve canlı hayvanları satıp defterini İstanbul'a göndermiştir. Bu hâl 1925'e kadar devam etmiş hatta görevli şeyhin cinayetle suçlandığı bile görülmüştür.⁵²

Abdal Musa Türbesi'nde, Abdal Musa, babası Hasan Gazi, annesi, kız kardeşi Zeynep, Kaygusuz Abdal ile üç derviş sandukası bulunmaktadır.⁵³ Türbede kutsal emanetlerde mevcuttur. Peygamberimizin sancağı diye bilinen kara sancak, Hz. Peygamberin Fatıma (ra.)'a verdiği çeyiz mermer çırağı, İmam Hüseyin'e ait biat değneği ve Hacı Bektâşi Velî'nin Abdal Musa'ya verdiği beraatı manasında hüccettir. Türbede ayrıca iki mühür, Abdal Musa'nın kullandığı kılıç ve peygamberimize izafe edilen bir hırkada bulunmaktadır. Bugünkü hâlinde kara sancak ve hüccetin nerde olduğu bilinmemekle beraber temsilen bir sancak bulundurulmaktadır.⁵⁴

⁵⁰ Hatice Durgun, *Elmalı Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 210.

⁵¹ M. Fuat Köprülü, "Abdal Musa", *Abdal Musa ve Velayetnamesi*, çev: Ali A. A. Vaktidolu, Can Yayınları (Ali Adil Atalay), 2015, s. 73; Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 299.

⁵² Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 211.

⁵³ Bilal Kemikli (ed.), *Elmalı İrfan Ve Sevgi Şehri*, Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü Derneği ve Baskı Matbaası, Antalya 2009, s. 57.

⁵⁴ Ramazan Buyrukçu; Ramazan Uçar, "Güncel Bazı Alevi-Bektaşî Problemlerine Abdal Musa Tekkesi Merkezli Bir Bakış" Dinî Araştırmalar, Ocak-Nisan 2009, c. XII, S. 33, s. 89- 98.

Bektâşî Dergâhı olan bu tekkeye kapatıldığı dönemde Nakşî şeyhi atandığına dair bilgiler bulunmaktadır.⁵⁵

Tekke Köyü halkı, 1983 yılından itibaren her yıl, Haziran ayının 3. Haftasında Abdal Musa'yı anma etkinlikleri düzenlemektedir.⁵⁶ (Bk. EK 1. 1)

1.2.1.4.2. Kaygusuz Abdal Türbesi

Pek çok sûfinin hayatı gibi Kaygusuz Abdal'ın hayatını da vefatından sonra yazılan menakıb-nâmeler sayesinde öğreniyoruz. Kaygusuz Abdal hakkında yazılan menakıpnamelerin bir bölümü Mehmed Fuat Köprülü, Muhtar Yahya Dağlı, Vahit Lütfi Salcı, Rıza Nur, Abdurrahman Güzel tarafından yayınlanmıştır. Kaygusuz Abdalın doğum tarihi tam bilinmekle birlikte XIV. asrın ilk yarısı ve XV. asrın yarısında yaşadığı düşünülmektedir. Kaygusuz'un hocası Abdal Musa Bursa'nın fethine katılmıştır. M. Fuat Köprülü bu bilgiye dayanarak, Kaygusuz ve hocası Abdal Musa'nın yaşadığı dönemi XIV. Asrın sonları XV. asrın başına tekabül ettiği sonucuna ulaşmıştır.⁵⁷

Karamanlı olan Kaygusuz, eski Bektâşî dervişlerinden olup, Abdal Musa'nın talebesidir. Abdal Musa'ya intisap ettiği Dîvân'ındaki:

Abdal Musa'ya kul oldu candan
Çekti elini iki cihandan⁵⁸
beytinden anlaşılmaktadır.⁵⁹

Kaygusuz Abdal'ın doğum tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber H. 742 / M. 1341'den sonra olduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Alâeddin Gaybi'dir. Kaygusuz adıyla anılmaktadır. Ailesi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Babasının Alâiye Sancağı Beyi Hüsamettin Mahmut Bey'dir.⁶⁰ Vasfi Mahir Kocatürk ise, diğer görüşlerden farklı olarak tarihte iki Kaygusuz Abdal olduğundan bahsetmektedir. Bunlardan birincisi; Rumeli de XV. yüzyılda yaşamış bayrami melameti tarikatından Ahmed Sarıban'ın halifelerinden Kaygusuz, diğeri ise Alâiye de bulunan ve Abdal Musa'ya mürid olmuş XIV. yy. da yaşamış Kaygusuz Abdal'dır.⁶¹ Bütün bu bilgileri değerlendirdiğimizde Kaygusuz Abdal'ın XIV. yüzyılda ve XV. yüzyıl arasında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Kaygusuz'un doğum tarihi gibi vefat tarihi de tartışmalıdır. Tarihi belgelere göre 1424 senesinden sonra, büyük bir olasılık 1444

⁵⁵ Orhan F. Köprülü, "Abdal Musa", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1988, c. I, s.64; Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 211.

⁵⁶ Abdülhalim Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, Yenigün Matbaacılık, Ankara 2016, s. 148.

⁵⁷ M. Fuat Köprülü, *Mısırdaki Bektaşilik*, *Türkiyat Mecmuası*, c. IV, İstanbul 1939, s. 20.

⁵⁸ Divân için, Mustafa Seven'in "*Divân-ı Kaygusuz Abdal*" (Helke Yayıncılık) eserine bakılabilir.

⁵⁹ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, c. I, s. 134.

⁶⁰ Ahmet Ögke, *Elmalı Erenleri*, Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü, Antalya 2013, s. 164; <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157964> (Erişim tarihi: 13.04.2019); bk. Alşan, *Horosan Erenleri*, s. 340.

⁶¹ Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Buluş Kitapevi, Ankara 1955, s. 35- 215.

senesinde vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁶² İncelediğimiz eserlerde Alâeddin Gaybî'nin Abdal Musa'ya intisabı ve Kaygusuz ismiyle anılmasının sebebi şöyle anlatılmaktadır:

Alâeddin Gaybî bir gün ava çıkar. Bir tepede geyik görür ve onu okla yaralar. Yaralı geyik kaçarken Gaybî onu takip eder. Kaçan geyik Abdal Musa'nın dergâhına girer. Arkasından dergâha atıyla giren Gaybî, dervişlere geyiği görüp görmediklerini sorar. Dervişler Gaybî'yi aralarına davet etmelerine rağmen, atından dahi inmeyip, geyiği alıp gitmek istediğini söyler. Dervişler dergâhta geyik görmediklerini söyleyince Gaybî şaşırır. Bu konuşmaları içerden dinleyen Abdal Musa, Gaybî ile konuşmak üzere yanına çağırır. Hoş geldin diyerek ne istediğini sorar. Gaybî avlanırken okuyla bir geyik yaraladığını, yaralı şekilde kaçan geyiğin bu dergâha girdiğini söyler. Abdal Musa geyiği yaralayan oku nu görünce tanır mısın deyince, Gaybî kesinlikle tanıyacağını ifade eder. Bunun üzerine Abdal Musa kolunu kaldırarak altındaki oku gösterir. Oku gören Gaybî korkudan ve heyecandan bayılır. Gaybî kendine geldiğinde Abdal Musa oku kendisine verir. Gaybî mahcup olur zahiren avladığı geyiğin mana da Abdal Musa olduğunu anlar ve dergâhta kalmak istediğini belirtir. Bunun üzerine Abdal Musa babasından izin alması gerektiğini söyler, fakat Gaybî kalmakta ısrar eder. Gaybî'nin babasının durumdan haberdar olunca Teke Beyine şikâyetle gitmiştir. Abdal Musa'ya gerekli cezanın verilmesini istemiştir. Teke Beyi bu sorunun çözümü için Kılağılı İsa ayı görevlendirir. Kılağılı İsa, Abdal Musa'yı Teke Beyi'ne götürmek üzere dergâha gider. Atından inmeden Abdal Musa'yı yanına çağırır. Abdal Musa niyetini anlayınca gelmeyeceğini kendisinin dönmesini söyler. Buna sinirlenen Kılağılı İsa atından ineceği sırada ayağı takılır at hızla koşmaya başlar. Kılağılı İsa'yı sürükler ve ölümüne sebep olur. Durumu öğrenen Teke Beyi askerlerle Abdal Musa'nın dergâhına giderek onu yakmalarını emreder. Abdal Musa'ya bu durum malum olunca Ya Allah diyerek 400-500 müridiyle teke bayine doğru hareket eder. Sultan ve müritleri yakılan ateşe doğru yürürler. Ateşi tamamen söndürerek askerleri de etkisiz hale getirerek dergâha geri dönerler. Abdal Musa dergâha gelirken dağdan kara bir canavarın geldiğini görür. Tekkeye odun taşıyan dervişlerden Baltası Gedik, canavarı öldürür. Abdal Musa, bu canavarın Teke Beyi'nin ruhu olduğunu söyler. Canavarın ölmesiyle teke beyi de attan düşerek ölür. Bunun üzerine askerleri de dağılır. Yaşanan bu olaylardan sonra Gaybî'nin babası pişman olur tövbe eder ve Abdal Musa'ya intisap eder. Oğlunun Abdal Musa'nın hizmetinde kalmasına izin verir. Dergâhta kalan Gaybî, bundan sonra dünya hayatını tek edip bütün gayretiyle nefsinin terbiye için uğraşır. Gaybî'nin bu halini gören hocası Abdal Musa bir gün şöyle der: "Gaybî, kaygudan reha buldun, şimdiden sonra Kaygusuz oldun" der. O günden itibaren Alâie Beyi'nin oğlu Gaybî, Kaygusuz olarak anılmıştır.⁶³

Kaygusuz, Abdal Musa Tekkesi'nde kırk yıl hizmet etmiştir. Kırk yıl sonra şeyhi kendi eliyle ona icazet yazar. İcazeti alan Kaygusuz ayrıntı içine kâğıdı parçalar ve içer. Bu durumu görenler hemen şeyhe giderler. Özenle yazıp verdiğiniz icazeti parçaladı ve içti derler. Abdal Musa, Kaygusuz'u çağırıp bu durumu öğrenmek ister. Kaygusuz bu icazetin kendisi için çok değerli olduğunu, saklayacak yer bulamadığını ve şeyhinin yadigârını en güzel içinde muhafaza edebileceğini söyler. Bu cümlelerinden hoşnut olan şeyhi şöyle dua eder: "Başka kimseler dışarıdan söyler sen içinden söyleyesin".⁶⁴

Kaygusuz Abdal Mısır, Hicaz, Suriye ve Irak ülkelerine seyahatte bulunmuştur. Anadolu'dan geçerek Edirne, Yanbolu, Filibe ve Manastır'da bulunmuştur. Bugün Yugoslavya sınırları içinde olan manastır şehrinde Kaygusuz Mahallesi ve Kaygusuz Çeşmesi vardır.⁶⁵ Kaygusuz'un Mısır seyahati sırasında müritlere örnek olacak şöyle bir menkıbesi nakledilmektedir. Kaygusuz kırk dervişle beraber Yusuf (as.) tahtı bulunan, Mısır şehrini

⁶² Ögke, *Elmalı Erenleri*, s. 168.

⁶³ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 90-142; Alşan, *Horosan Erenleri*, s. 340.

⁶⁴ Ögke, *Elmalı Erenleri*, s. 187.

⁶⁵ Muhtar Yahya Dağlı, *Bektaşî Edebiyatından Kaygusuz Abdal Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1941, İstanbul Maarif Kitaphanesi 1939, s. 19.

ziyaret etmek ister. Yola düşmeden önce kısa bir araştırma yapar. Araştırma sonucunda Mısır hükümdarının bir gözünün âmâ olduğunu öğrenince dervişleriyle konuşup gözlerinin birini pamukla kapatarak şehre girerler. Dervişlerin bu halleri etrafındaki halkın dikkatini çeker. Bu durum hükümdara iletilir. Niyetlerini anlamak isteyen hükümdar Kaygusuz ve dervişlerini yemek ziyafeti için saraya davet eder. Saraya gelen dervişleri yemekte bir imtihandan geçirir. Önlere saptıkları oldukça uzun kaşıklarla beraber çorba koyarak, dökmeden nasıl yiyeceklerini görmek istediğini söyler. Kaygusuz kaşığı alır ve karşısındaki dervişin ağzına uzatır. Diğer dervişler de hocalarının yaptığı üzere birbirlerine karşılıklı uzatırlar. Böylece bir sıkıntı olmadan yemek imtihanını geçerler. Hükümdar nerden, niçin geldiklerini ve bir gözlerinin neden kapalı olduğunu sorar. Kaygusuz kötü bir niyetlerinin olmadığını, Yusuf (as.)’ın tahtını ziyaret etmek istediklerini söylerler. Göz meselesine gelince onunda geldikleri şehrin hükümdarı zahiri olarak bu dünyaya bir gözle bakarken derviş olarak kendilerinin iki gözle bakmasının itaate, edebe ters düşeceğini söyler. Bu niyetlerinden oldukça memnun olan hükümdar, teşekkür eder ve gözlerini açmalarını söyler. Kaygusuz, dua edelim hep beraber “âmin” derken, açarız der. Dua edildikten sonra hükümdar ve dervişler “âmin” diyerek ellerine yüzlerine sürerler. Orada bulunanlar duadan sonra hükümdarın da zâhiri gözünün açıldığına şahit olurlar.⁶⁶

Kaygusuz’un eserleri: Budalanâme, Kitâb-ı Miglâte, Vücutnâm⁶⁷, Dilgüşâ, Saraynâme, Divân, Gülistan, Mesneviler.⁶⁸

1.2.1.4.3. Sitti Zeyneb Türbesi

Sitti Zeyneb Türbesi Alanya İlçesi’nde bulunmaktadır. Türbe Alanya Kalesi’ne çıkan yol kenarında kayalık üzerinde yer almaktadır. Bu türbe, iki kubbeye sahip olup doğu batı uzantısına yerleşmiş bir oda şeklindedir. Giriş doğu tarafta yer alan kapıdan gerçekleştirilmektedir. Kapıdan girişte sol tarafta Evliyâ’nın bulunduğu odadan ayrı olarak gelen ziyaretçilerin oturması ve ibadet etmesi için bir oda mevcuttur. Benzer bir odada kuzey tarafta kubbenin altında yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, Alanya ziyaret yerlerini anlatırken Sitti Zeyneb Tekkesi ve birkaç Bektâşî fukaralarına da değinmiştir.⁶⁹

Sitti Zeyneb türbesindeki bu velînin Horasan’dan gelen yedi evliyâdan biri olduğu da rivayetler arasındadır. Ziyaretçileri daha çok bayandır. Türbede önceleri birkaç kez kilitli

⁶⁶Ögke, *Elmalı Erenleri* s. 189- 191; Güzel, *Menakıpname Nüshası*, s. 19- 26.

⁶⁷Budalanâme, Kitâb-ı Miglâte, Vücutnâme eserleri üzerinde çalışmalar yapılmış olup buna Dilâra Akbulut’un *Bir Bektâşî Cöngü Üzerinde Tetkik* adlı çalışması, Burcu Erdem Yıldırım’ın *Kaygusuz Baba (Abdal)’nın Budalanâme Adlı Eserinin İncelenmesi* adlı çalışması, örnek olarak verilebilir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

⁶⁸Nihat Azamat, “Kaygusuz Abdal” *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2002, c. XXV, s. 76.

⁶⁹Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, c. I, s. 324.

olmasına rağmen kilidin kendiliğinden kırıldığı dilden dile dolaşan rivayetler arasındadır. Türbe, sebebi bilinmemekle beraber özellikle Çarşamba günleri ziyaret edilmektedir. Kocası içki bağımlısı olanlar, evinde huzursuzluk olan kadınlar bu sıkıntılarından kurtulmak maksadıyla türbeyi ziyaret eder, içeride namaz kılıp dua eder, Kur'an okurlar. Ziyaretçilerde mum yakmak gibi bir davranışın günah olduğu bilinci olsa da kimileri buna rağmen mum yakmaktadır.⁷⁰

Türbe isminin hikmeti de şöyle anlatılır:

Vakti zamanında türbenin bulunduğu yer kervan yoludur. Ticaret için Alanya'ya gelen kervanlar burada dinlenir. Bir gün Alanya Kalesi'ne tuz götürmekte olan bir kervan gelir. Burada dinlenmek ister. O vakitlerde tuz çok kıymetli öyle ki, bir kervan dolusu tuz olduğu bilinse eşkıyalar yollarını bile keser. Tuz taşıyan bu kervan hana girerken kapıda yaşlı bir hanımla karşılaşır. Yaşlı hanım kervancı başına yükünün ne olduğunu sorar. Yükünün tuz olduğunu bilmesini istemeyen kervancı başı şeker der. Fakat keramet ehli olan hanım tuz olduğunu anlar ve "kaleye varana kadar tuzunuz şeker ola inşallah" der. Kaleye varan kervan yükünü açınca bütün tuzların şekere dönüştüğünü görür. Yapacakları ticaret iptal olur. Ticaret yapamayan kervanbaşı çok sinirlenir ve o yaşlı hanımın büyü yaptığını düşünür. Hızlıca kervansarayına döner. O sırada kapıyı süpürmekte olan yaşlı hanım bütün heybetiyle karşısında onu görünce çok korkar. Öyle korkar ki ne yapacağını bilemez olduğu yerde sıdıp (korkmak) kalır. Zeynep Hatun'u böyle görenler "Sitti bizim Zeyneb" der. Sitti Zeyneb, zamanla dilden dile değişerek Sitti Zeyneb olur.⁷¹ (Bk. EK 1. 2)

1.2.1.4.4. Koç Dâvud Türbesi

Koç Dâvud türbesi Alanya ilçesinin 21 km uzağında Yeniköy mahalle yakınında bir tepededir. Koç Dâvud yine Alanya'da medfun Tepecik evliyâsı'nın oğludur. Tepecik evliyâsı ve ailesi yaylaya göç ederken şu anki Koç Dâvud'un kabrinin bulunduğu tepede bir deve onları kovalamaya başlar. Bütün aile hızla koşmaya başlar fakat Dâvud geride kalır. Babası geride kalan oğluna koş Dâvud koş! Diye bağırır. Dâvud koşar fakat ailesine yetişemedi orada vefat eder. Bunun üzerine Dâvud vefat ettiği yere defnedilir. Babasının koş Dâvud sözü zamanla halk tarafından değişerek Koç Dâvud şeklini alır. Kabrinin bulunduğu tepede ismini buradan alır.⁷²

Koç Dâvud da babası gibi sûfî olarak bilinen bir kişidir. Evliyâ Çelebi, Alanya ziyaretinde Koç Dâvud Sultan'ı da ziyaret ettiğini, ruhaniyetinden yardım talep ettiğini dile getirdikten sonra ziyaretini şöyle anlatır:

Koç Dâvud Sultan Ziyareti: Alâiye, selinti ve Karaman yollarının birleştiği yerdir ki yaz kış bu dağın zirvesinden bulutlar eksik değildir. Açık havada Kıbrıs'ın bütün dağları ayakaltında bellidir. Koç Dâvud Sultan bu mahallede belin sonunda bir ulu andıçlıklar içinde yatmaktadır. Binadan bir eser yoktur, ancak gelen geçen dört tarafına kuru ağaçlar, deve, at, katır ve sığır kemiklerini yığıp işaret etmişlerdir. Bektaşî dervişlerinden nice kerametleri görülmüş bir candır.⁷³

1.2.1.4.5. Kâfî Baba

⁷⁰ Metin Türктаş, *Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır Ve Adak Yerleri (II)*, PAÜ. Eğitim Fak. Derg., 1997, S. 3.

⁷¹ Bedia Koçakoğlu, *Rivayet Ederler ki: Alanya Efsaneleri*, Alanya Belediyesi Yayınları: 9, Alanya 2017, s. 40.

⁷² Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 122.

⁷³ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, c. I, s. 326.

Kâfi Baba Türbesi, Finike ilçesinin Yuvalı Köyü yakınında Lymra antik kentinin bulunduğu bölgededir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde türbenin olduğu bölgede, içinde elliye yakın dervişi bulunan Kâfi Baba dergâhından bahseder. Bahçesinde de dervişlerden Nazar Dede'nin kabrinin oluşunu belirtir.⁷⁴ Kâfi Baba Dergâhı'nda görev yapan postnişin sıralaması şöyledir:

1. Kâfi Baba	v. H. 870-M. 1454
2. Aynî Hasan Baba	v. H. 1227-M. 1811
3. Kalecikli Hâkî Baba	v. H. 1229-M. 1813
4. Seyyid İbrahim Baba	v. H. 1237-M. 1821
5. Mustafa Baba	v. H. 1276-M. 1859
6. Yaşar Âgâhî Baba	v. H. 1301-M. 1885
7. Cafer Baba	v. H. 1313-M. 1897
8. Süleyman Vehbî Baba	v. M. 1901
9. Ramazan Baba	v. M. 1911 ⁷⁵

Kâfi Baba'nın asıl adı Muhammed b. Nidâ-ı Kâsım'dır. Alâiye doğumlu olan Nidâ-i Kâsım h.870 / m.1454 yılında vefat etmiştir. Abdal Musa'nın dervişlerinden olan Nidâ-i Kâsım'a, Kâfi Baba denmesinin hikmeti şöyle anlatılmaktadır: Abdal Musa, Kaygusuz başkanlığında kırk dervişini Mısır'a gönderir. Aralarında Nidâ-i Kâsım'ın da bulunduğu dervişler, Mısır sultanını ziyaret ederler. Mısır sultanı, Kaygusuz'a verem olan kızının sağlığına kavuşması için yardımcı olmasını talep eder. Kaygusuz da hasta kızla ilgilenme vazifesini Kâsım dervişine verir. Hasta kız kısa zaman sonra sağlığına kavuşunca, Mısır sultanı dervişi ödüllendirmek ister. Ödül olarak ne isteğini sorunca, derviş kuşağından küçük nefirini çıkararak bunu dolduracak kadar yağ olursa sevineceğini söyler. İsteği basit bulan Mısır sultanı, gülümseyerek yağı doldurmaya başlar. Mısır halkının bir yıllık yağını nefire boşaltmasına rağmen nefir bir türlü dolmaz. Bu hal üzerine "Kâfi derviş! Kâfi derviş!" deyince, Kâsım derviş nefirini tekrar kuşağına koyar. İşte o günden sonra Kâsım derviş, Kâfi Baba diye anılır.⁷⁶ (Bk. EK 1. 3)

1.2.1.4.6. İlyâğ Baba Zâviyesi

Hacı Bektaş-ı Velî tekke ve zaviyelerinden olan ve kaynaklarda 'İllo'olarak da zikredilen İlyâğ Baba Zâviyesi, Elmalı'nın (Çalpınar) köyü içerisinde yer almaktadır. Türbe üstü ahşaptan oluşmaktadır.

⁷⁴ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, c. I, s. 276.

⁷⁵ Şevki Koca, *Bektaşilik ve Bektaşî Dergâhları*, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 83.

⁷⁶ Burkan, *Antalya Çevresindeki Bektaşî Tekkeleri*, s. 78.

Bağları ve geniş tarım arazileri olan zâviyenin 16. yüzyılda şeyhliğini Şeyh Yusuf üstlenmiştir. Bu dönemde zâviye İlbağı adıyla Istanas'a (Korkuteli) bağlı göstermiştir. Hacı Şeyh Ali ile Şeyh Muhammed Salih, 1832'de zâviyedarlık ve kayyımlik vazifelerini ortak yürütmüşlerdir. 19. yüzyılda Evkâf-ı Mülhaka'da olan vakfiyesi olmayan bu zâviye misafirlere ve yolculara ikramda bulunmuştur. Türbenin gelirleri seneler arasında farklılık arz etmektedir. Hacı Ali Efendi sonra yerine Hacı Yusuf Efendi zâviyedar olmuş, ölümü üzerine yeğenleri ehil olmadıkları için yerine Liva Evkaf Müdürü Ali Şevket Bey'in de yer aldığı meclis kararı ile 1892 yılında Antalya müftüsü Hüseyin Efendi vazifelendirilmiştir.⁷⁷

1.2.1.4.7. Seyyid Hızır Zâviyesi

Hacı Bektâş-ı Velî zâviyelerinden olan Seyyid Hızır Zâviyesi, Elmalı'nın Gilevhi (Özdemir) köyünde bulunmaktadır. Zâviye kayıtlarda ilk kez 1455 yılında Dervişan-ı Tekke adıyla geçmektedir. 19. Yüzyıl başında zâviyeler mütevellisi seyyid Salih iken 1856 yılı mütevellisi ise Hüseyin Efendi'dir. Vakfın farklı zaman aralıklarında zâviye artış göstermiştir. Abdurrahman, İbrahim ve Mehmed Şakir Efendilerin vakfın zâvidarlığını yaptığı dönem ise 1870- 1871 yılları olmuştur. Zâviye Elmalı'da bulunan zâviyeler arasında en fazla gelire ve vakıf arazisine sahiptir.⁷⁸

1.2.1.4.8. Haydar Baba Zâviyesi

Hacı Bektaş-ı Velî zâviyelerinden olan bu zâviye, Elmalı İplik Pazarı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Vakfın tasarrufu 16. yüzyıl ortalarında vakıf olarak evlâdından olan Hamza'nın elindedir.

Bu zâviyede görülen özelliklerden biride şudur ki yolcu ve fakirlere hizmet maksadıyla kurulmuştur. 19. yüzyıl başlarında Bektâşî tarikatında ve Abdal Musa halîfelerinden olan Seyyid Mustafa Dede vefatına kadar zâviyedarlık görevini üstlenmiştir. Yerine 1829'da Müderris Seyyid Hasan Halîfe onunda vefatıyla oğlu Seyyid Ömer bu görevi üstlenmiştir.

Zâviyeyi Seyyid Ömer'in idare ettiği dönemde bir süre vekil yoluyla illerin yürütüldüğü o kişinin de Salih Ağa olduğu bir ara sıkıntı çıkıp Ömer Efendi'nin vilâyetten yardım istediği kayda geçen bilgilerdendir.⁷⁹

1.2.1.4.9. Gözcü Budalâ Sultan

⁷⁷ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 213.

⁷⁸ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 213-214.

⁷⁹ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 218-219.

Tekke köyünde bulunan Abdal Musa Türbesi'nin güneyinde yer almaktadır. Abdal Musa dervişlerinden olan Budalâ Sultan'ın asıl ismi Hasan Baba'dır.

Budalâ Sultan hakkında şöyle bir rivayet anlatılmaktadır:

Abdal Musa Tekkesinde aşçılık vazifesinde bulunan Hasan Baba, yemekleri pişirmek üzere ocağa koyar. Bu sırada tekkede odun kalmadığını fark eder. Dağa odun için giderse yemek geç kalır diye ayağını yanan kazanın altına koyar. Abdal Musa bunu görünce seyrü sülûkte son aşamaya gelen Hasan Baba'ya gıpta ederek: “Ha budala ha” der. Hasan Baba o günden itibaren ‘Budalâ Sultan’ olarak anılır.⁸⁰

1.2.1.4.10. Kilerci Baba

Elmalı İlçesi Özdemir Köyü batısında bulunan Çalca Dağı eteğindedir. Köy mezarlığı içinde medfun olan Kilerci Baba, Abdal Musa dervişlerindendir. Evlenemeyen kişiler, çocuğu olmayanlar, askere giden gençler bu zâtın türbesinden toprak alırlar.⁸¹

1.2.1.4.11. Baltası Gedik Baba

Baltacı Gedik Baba'nın Abdal Musa'nın oduncusu veya kardeşi olduğuna dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Alanya beyi, oğlu Gaybî'nin dergâhta zorla tutulduğunu düşünür. Hristiyan olan teke beyi kıl ağası İsa'nın başkanlığında adamlarını gönderir. Bunu duyan Abdal Musa, dervişleri ile gelenleri karşılamak üzere yola çıkarlar.

Teke beyinin adamları ve Abdal Musa, Baltası Gedik Baba'nın türbesinin bulunduğu yerde karşılaşır. Baltası Gedik bu savaşta kıl ağası İsa'nın başını baltası ile koparır. Başlarının öldüğünü gören adamlar dağılır. Mesele böyle hallolunca Abdal Musa, Mahmud Baba'ya şöyle der: “Derviş bu mevkiye dergâhını kur. Beni ziyarete gelen önce seni ziyaret etsin.”

Şeyhinin isteği üzerine kurulan bu dergâh Cumhuriyet'in ilk yıllarına tekke ve zâviyelerin kapatılması kanunu çıkıncaya kadar açık kalmıştır.

Türbe 2000'li yıllarda Elmalı belediyesi tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu çalışmalar sırasında, üç derviş mezarı daha ortaya çıkmıştır.⁸²

Bu mezarlardan birinin Mahmut Baba'nın dervişlerinden ‘çuldum, buldum’ diye anılan zâta ait olması ihtimaldir. Bu derviş, hep eski kıyafetler giydiği için bu isimle anılmıştır. Hattâ kendisine ‘çuldum, buldum’ diye seslenildiğinde hemen ‘Baltası Gedik’te buldum’ diyerek aradığı güzelliklere şeyhinde kavuştuğunu ifade edermiş.⁸³

⁸⁰ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.163.

⁸¹ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.154.

⁸² Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.155-156.

⁸³ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 156.

1.2.1.4.12. Sultan Kadın

Akseki İlçesi kuzeyinde yörüklerin yazlık yaylası olan Geyik Dağındadır. Yatırdan dolayı Sultan Dağı da denilmektedir.⁸⁴ Tepede yatıra ait bir kabir bulunmamaktadır. Taş yığını ve bu yığının yanında yarım metre ebadında bir delik mevcuttur. Hemen yanı başın da betonarme tek bölümden ibadet yeri bulunmaktadır.

Sultan kadın hakkındaki rivayet şu şekildedir:

Vaktiyle bir kış mevsiminde Sultan Kadın bu bölgeden atıyla geçerken kar bastırmış. Kardan mahsur kalan Sultan Kadın'dan bir daha haber alınmamış. Daha sonra Sultan Kadın'ı arayanlar bugünkü o deliğin kenarında elbisesinin parçasını bulmuşlar. Halk, Sultan Kadın'ın manen bu delikten geçip gittiğine kanaat etmiş ve bu bölgeyi ziyaretgâh yeri olarak kabul etmişlerdir.⁸⁵

Yatırı vaktiyle Konya'dan bile ziyarete gelenler olduğu rivayet edilmekle beraber, bu bölge halkı tarafından da halen Ağustos ayında ziyaret edilmektedir. Gelen ziyaretçiler Kurban kesip, iki rekât namaz kıldıktan sonra dolandım geldim ocağına deyip ardından dua etmektedir.⁸⁶

1.2.1.4.13. Bâlî Baba ve Zâviyesi

Serik ilçesinin Teke Köyü'nde medfun olan Bâlî Baba'nın Bektâşi halifelerinden olduğu rivayet edilmektedir. Bâlî Baba, tarihî geçmişi Selçuklular'a dayanan zâviyenin kurucusudur. Birçok tasavvuf şeyhi tekkede görev yapmıştır. Hatta son dönemde Şâzelî-Bedevî tarikat şeyhleri de burada faaliyet gösterdiği zikredilmektedir.⁸⁷

1.2.2. Halvetiyye

Halvet; kelime olarak yalnız kalıp, تنها bir köşeye çekilmek demektir. Tasavvufta ise zihinsel yoğunlaşma ve bazı özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek üzere; şeyhin mürîdini, karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koymasıdır. Allah ile gizlice konuşmak, kalbi yanlış inançlardan ve kötü huylardan arındırmak halvet olarak değerlendirilir.⁸⁸ Mürîdin tek başına ibadet edip inzivaya çekildiği yere de halvethane denmektedir.⁸⁹ İmam Kuşeyrî derki; “halvet, satvet ehlinin sıfatıdır.”⁹⁰

⁸⁴ Mehmet Eröz, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s. 29.

⁸⁵ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 175

⁸⁶ Eröz, *Yörükler*, s. 29-30.

⁸⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 197; bk: Muhammet Güçlü, “Kuruluşundan Günümüze Balıbey Mahallesi Antalya Kentinde Bir Mahallenin Tarihi Gelişimi”, *Kebikeç Dergisi*, Ankara 2004, S. 18.

⁸⁸ Cebeci, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 192.

⁸⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili I*, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 156.

⁹⁰ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 197.

Halvete girecek mürîd, önce boy abdesti aldıktan sonra, temiz elbiseler giyerek güzel kokular sürünür. Halvete girmeden önce muavvizeteyn sureleri okuduktan sonra râbıta yapılır. Râbıtadan sonra besmele çeker, hamdele ve salvele ile halvete girilir. Kalbi mâsivadan temizlemek niyetiyle bol bol nafilâ namaz kılınır, Kur'an-ı Kerim okunur ve sâlat selam getirilir. Mürîd, mürşidinin kontrolü altında murkâbe ve zikir ile meşgul olur. Halvet boyunca devamlı oruçlu olmak, az yemek, az konuşmak ve az uyumak esastır. Genellikle, Şaban ayının yirminci gününün ikindi namazından sonra halvete giren mürîd, ramazanın son on günü ibadeti daha da yoğunlaştırarak geçirdikten sonra, Şevval ayının ilk akşam namazının ardından iki rekât şükür namazı kılarak halvetten çıkar.⁹¹

Halvetî tarîkatı tarihi süreci ise kısaca şu şekildedir: Kurulması ve gelişimi Azerbaycan'da gerçekleşen tarîkatın, Anadolu'ya buradan Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya yayılması da yine Azerbaycan'dan olmuştur.

Tarîkatın Anadolu'ya gelmesini sağlayan zâtın Sadreddin Hiyâvî'nin halifelerinden Amasyalı Pîr İlyas olduğu bilinmektedir.

1925'te Türkiye'de tekkelerin kapatılması kararı ile Halvetî tekkeleri kapatılsa da Halvetîler, bazen gizli bazen açıktan zikir ve âyinlerini devam ettirmeye çalışmışlardır.

Günümüzde tarîkatın birçok kolu faaliyetlerini Türkiye, Suriye, Mısır, Balkanlar ve Kuzey Afrika ülkelerinde sürdürmektedir.⁹²

1.2.2.1. Şeyh Ömer Halvetî ve Yahyâ eş-Şirvânî

XVII. yüzyılda yaygınlık ve etkinlik bakımından İslam topraklarında en çok faaliyet gösteren tarîkattır. Halvetîyye Tarîkatı'nın temeli, Şeyh Ömer Halvetî'ye nispet edilmektedir.⁹³ Künyesi Ebu Abdullah, lâkabı Sirâcüddin, babasının adı Ekmelüddîn'dir. Lahcan'da dünyaya gelmiştir. Amcası Şeyh Ali Muhammed Halvetî'ye intisap etmiştir. Amcasının vefatından sonra da halifesi olarak irşad vazifesini sürdürmüştür.

Şeyh Ömer halvette kalmayı çok sevmesi ve vaktinin çoğunu halvette geçirmesinden dolayı halvetî ismiyle anılmıştır. Şeyh Ömer Halvetî'nin yedi kere hacca gittiği, sahrada dolaşırken içi boş ve büyük bir çınar gördüğü, halvete niyetle kırk erbanı (40x40) burada tamamladığı, bundan dolayı tarîkatının adına Halvetîyye denildiği rivayet olunur. Sultan Üveys'in daveti üzerine Herat'a gelmiş ve orada h.750/ m.1349 tarihinde vefat etmiştir.

⁹¹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 135.

⁹² Süleyman Uludağ, "Halvetîyye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1997, c. XV, s. 394-395.

⁹³ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2007, s. 53.

Halîfeleri; Seyfeddin, Ebu Yezid, Zahîruddin ve Ahî Emre'dir. Vefatından sonra Ahî Emre irşad vazifesine devam etmiştir.⁹⁴

Sünnî bir tarîkat olan Halvetiyye, Şeyh Ömer zamanında gelişme gösterememiştir. Tarîkatın yayılma süreci Yahya eş-Şîrvânî ile başlamıştır. Halvetiyye tarîkatının bütün feyzinin bu zâtta toplandığı ve buradan bütün Anadolu'ya yayıldığı rivayet edilmektedir. Bu sebeptendir ki ona tarîkatın ikinci pîri denilmektedir. Soyu İmam Kazım'a dayanan Seyyid Yahya Şîrvan, Şîrvan'ın merkezi Şamahî'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta ilim tahsili başlayan Yahya Şîrvan, ilerleyen yıllarda Tebriz'e yerleşmiştir. Tahsilini tamamlayınca orada müderrislik yapmıştır. Tebriz'de Sadreddin Halvetî'ye intisap etti. Yahya Şîrvan şeyhinin kızı ile evlenmiştir. Tebriz'den sonra Şamahî'ya, oradan da Bakû'ye gelen Yahya Şîrvân (868-69/1464) tarihinde Bakû'de vefat etmiştir. Dede Ömer Ruşenî, Alâeddin Pir Şükrullah el-Ensârî, Habib Karamânî ve Mehmed Bahaeddin Erzincânî yetiştirdiği halîfelerindendir. Eserleri; Şifâu'l-Esrâr, Esraru'l-Vahy ve Manisa Muradiye Kütüphanesi'ndeki el yazması eserleri; Keşfü'l-Kulûb, Merâtibi-Esrârî'l-Kalb, Esrârî'l-Vüdu', Rumûzu'l-İşârât, Menâzilü'l-Ârifin, Şerhu Esmâ-i Semaniye, Şerhu Süâlât-i Gülşen-i Râz, Atvârü'l-Kalb, İlm-i Ledünnî.⁹⁵

Virdü's-Settâr isimli Halvetiyye şubelerinde okunan eser Yahya Şîrvânî'ye aittir.⁹⁶ Tarîkat Anadolu'da en fazla kollara ayrılması özelliğinden dolayı "tarîkat kuluçkası" veya "tarîkat fabrikası"⁹⁷ diye de anılmıştır.⁹⁸ Tarîkat dört ana kol ve bu ana kollardan ayrılarak oluşan kollardan teşekkül etmiştir. Ana kollar, kurucuları ve bu kollardan oluşan diğer kollar şöyledir:

- **Rûşeniyye:** Kurucusu, Şeyh Dede Ömer Rûşenî (v. 892/ 1486). Aydın ve çevresinde yaygındır. Kolları; Demirtâşiyye, Gülşeniyye, Sezâiyye, Hâletiyye.
- **Cemâliyye:** Kurucusu, Şeyh Cemâl el-Halvetî (v. 899/ 1493). Pir Muhammed Erzincani'nin halifesidir. Kolları; Sünbilliyye, Şa'bâniyye, Karabâşiyye, Nasûhiyye, Sümmâniyye, Fevziyye, Dırdırıyye, Sâviyye, Asâliyye ve Bahşiyye.
- **Ahmediyye:** Kurucusu, Şeyh Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (v. 910/1505)'dir. Kolları: Ramazâniyye, Cihagiriyye, Raufiyye, Cerrahîyye, Hayâtiyye, Sinâniyye, Muslihiyye, Zehriyye, Uşşakiyye, Cemaliyye, Salâhiyye ve Mısriyye.

⁹⁴ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 389.

⁹⁵ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, s. 225.

⁹⁶ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 390.

⁹⁷ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, s. 26.

⁹⁸ Bk. Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yayınları, İstanbul 2018, s. 167- 168.

• **Şemsiyye:** Kurucusu, Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivâsî (v. 1006 / 1597)'dir. Tokat ve Sivas civarlarında faaliyet göstermiştir. Fakat Abdülmecid-i Sîvâsî ve Abdülehad-i Nûrî-i Sivâsî tarafından İstanbul'da yayıldıktan sonra bu ismi almıştır.⁹⁹

1.2.2.2. Halvetîyye Silsilesi

1. Hz. Muhammed Mustafa (as.)
2. Hz. Ali (ra.)
3. Hasan-ı Basrî (ks.)
4. Habîb-i Acemî (ks.)
5. Ebû Süleyman Dâvud b. Nâsir Et-Ta'î (ks.)
6. Ebu'l-Mahfuz Mâruf Ali El-Kerhi (ks.)
7. Seriyî-i Sakatî (ks.)
8. Cüneyd-i Bağdâdî (ks.)
9. Ahmed Mimşad-ı Dîneverî (ks.)
10. Muhammed Dîneverî (ks.)
11. Ömer Vecihüddin-î el-Kâdî (ks.)
12. Ziyaeddin Abdülkâdir el-Bekri es-Sühreverdî (ks.)
13. Ebû Reşid Kutbeddin-i Ebrehî (ks.)
14. Rukneddin Muhammed Nehhas-ı Buhârî (ks.)
15. Şeyh Şehabeddin-i Muhammed-i Tebriz'i (ks.)
16. Şeyh Cemâleddin-i Şîrâzî (ks.)
17. İbrahim Zâhid-i Gilânî (ks.)
18. Şeyh Sa'düddin-i Fergânî (ks.)
19. Kerîmüddin Ahi Muhammed b. Nûru'l-Halvetî (ks.)
20. Pir-i Tarika-tı Halvetîyye Ebu Abdullah Sirâceddin Ömer eş-Şeyh Ekmeleddün-i Geylânî Lâhicî el-Halvetî (ks.)
21. eş-Şeyhül Fani Âhi Emre Muhammed El-Halvetî (ks.)
22. eş-Şeyh Hacı İzzeddin el-Halvetî (ks.)
23. eş-Şeyh Sadreddin el-Hayyâvî (ks.)
24. eş-Şeyh Seyyid Celâleddinî Yahyâ b. es-Seyyid Bahâeddin eş-Şîrvânî el-Bakûvî (ks.)¹⁰⁰

⁹⁹ Osman Türer, *Ana Hatları ile Tasavvuf Tarihi*, s. 168- 169.

¹⁰⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. V, s. 299.

1.2.2.3. Halvetiyye’de Zikir

Tarîkatta esas, her an Kelime-i Tevhid ve Esmâ-i Seb’a ile meşgul olarak kalbi tasfiye ve mâsivâdan uzaklaşmaktır. Halvetî tarîkatındaki Esmâ-i Seb’a şöyledir:

-Lâ ilâhe illallâh

-Allah (cc.)

-Hû (cc.)

-Hakk (cc.)

-Hayy (cc.)

-Kayyûm (cc.)

-Kahhâr (cc.)

Dede Ömer Ruşenî, Esmâ-i Seb’a’ya Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed isimlerini de ekleyerek 12’ye kadar çıkarmıştır. Halvetîyye’de seyrü sülûk yedi esmâya göre tamamlanmaktadır. Sâlik, nefsin en son mertebesine ulaşabilmek için yedi esmayı zikretmektedir.¹⁰¹ Her isim sâlikin, Allah ile arasındaki 10.000 perdeyi simgelemektedir. Her esmayı geçtiğinde salik 10.000 perdeyi kaldırmış olacaktır. Halvetîyye tarîkatında yedi esmâyı tamamlayana Letâif-i İnsaniyye ve Atvar-ı Seb’a denilmektedir. Bu mertebeye gelen kişi Allah ile arasındaki 70 bin perdenin açılmasını gerçekleştirmektedir. Halvetîyye tarîkatında yedi esmayı tamamlayanlar halîfe olabilmektedir.¹⁰²

Bu isimlerin her biri nefsin yedi mertebesine işaret etmektedir. Yedi esma ve işaret ettikleri nefisler şöyledir:

Lâ ilâhe illallâh: Nefsi emmare
 Allah: Nefsi levvame
 Hu: Nefsi mülheme
 Hakk: Nefsi mutmainne
 Hayy: Nefsi razıyye
 Kayyum: Nefsi merdıyye
 Kahhar: Nefsi kâmile¹⁰³

Bu Esmâ-i Seb’a ve işaret ettikleri nefis derken maksadımız şudur: Yukarıda nefsin yedi mertebesi ve karşına da Esmâ-i Seb’a’dan bir esmâ bulunur. “Nefs şiddetle kötülüğü emreder.”¹⁰⁴ Bu sebeple, her mürîd, nefi emmâre (kötülüğü emredici nefis) de iken seyrü sülûk başlar. Bu aşamada mürşidi, mürîde ilk virdi olarak kelime-i tevhidi telkin eder. Mürîd, ancak kelime-i tevhîde devam ederek nefis-i emmâreden, nefis-i levvâmeye yükselir. Mürşid, ulaşılan makama göre, o makamın esmasını mürîde telkin eder. Bu durum, mürîd en son mertebe olan nefis-i kâmileye kavuşuncaya kadar devam eder.

¹⁰¹ Mustafa Tatcı, Ahmet Ögke, *Elmalılı Vâhib-i Ümmî Halvetî Divân-ı İlâhiyât*, H Yayınları, İstanbul 2012, s. 15.

¹⁰² Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 391.

¹⁰³ Yılmaz, *Gecmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 303- 304.

¹⁰⁴ Kur’an, 12 / 53. s. 391.

Tarîkatta günlük çekilen virdlerin dışında, haftanın belli günlerinde dergâhta toplanarak yapılan cehri zikirleri vardır. Halvetîlerin, toplu şekilde yaptıkları zikir ibadetlerine de devran denir. Zikir esnasında mürîdler, kol kola girmeleri, birbirlerinin omuzlarına ya da bellerine kollarını atarak sol tarafa doğru dönerek zikir yaptıkları için devran denilmiştir.¹⁰⁵

Sonuç olarak Halvetîyye; melâmet anlayışı çerçevesinde vahdet-i vücud anlayışını benimseyen, ehl-i beyti seven, cehri zikir ve devran gibi ibadetleri olan bir tarîkattır.¹⁰⁶ Diğer tarîkatlarda olduğu üzere halvetîlikte de nefsin kötülük ve günahlardan arındırılması hedeflenmektedir. Nefsi tasfiye etmek ise ancak dille, kalple, ruhla bedenle ve sırla yapılan zikirle mümkün olabilmektedir. Halvetîlikte; az yeme, az konuşma, az uyuma ve şeyhe gönülden bağlı olma esaslarına titizlik gösterilmektedir. Müşahede mertebesine ulaşabilmek nefisle mücahâde gerekmektedir.

Halvetîyye Türkiye, Suriye, Mısır, Balkanlar ve Kuzey Afrika coğrafyalarında varlığını sürdürmektedir.¹⁰⁷

1.2.2.4. Antalya’da Halvetîyye ve Halvetîler

Çalışmamızda anlatılacak olan halvetî halîfelerinin, Halvetî tarîkatının Ahmediyye kolundan olması sebebiyle kısaca Ahmed Şemseddin Marmaravî hakkında bilgi vermek istedik.

1.2.2.4.1. Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî

Şeyh Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, Halvetîyye’nin dört ana şubesinden, “Orta Kol” diye bilinen Ahmediyye Şubesi’nin kurucusudur.¹⁰⁸ h.839 / m.1435’te, Manisa ili, Akhisar ilçesinin Göl Mermere Kasabası’nda doğmuştur. Asıl adı Ahmed olan şeyhin, lâkabı Şemseddin’dir. Doğduğu yere nispeten “Marmaravî” ismiyle, söz ve davranışlarındaki yiğitliğinden dolayı da “Yiğitbaşı” isimleriyle tanınmıştır. Halvetîyye tarîkatından devam ederek gelen silsilesi şöyledir:

25. eş-Şeyh Es-Seyyid Yahya Şîrvânî,
26. eş-Şey Pir Muhammed El-Erzincânî,
27. Kayserili eş-Şeyh Tâcüddin İbrahîm Kemal,
28. Kaba kuleli eş-Şeyh Alaeddin-i Uşşâkî
29. eş-Şeyh Ahmed Şemseddin Efendi¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 304.

¹⁰⁶ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, s. 28.

¹⁰⁷ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 304.

¹⁰⁸ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 136.

¹⁰⁹ Vîcdânî, *Tarîkatler Ve Silsileleri (Tomâr- ı Turûk- ı Aliyye)*, s. 232.

Yiğitbaşı Velî, manevî eğitim almak üzere Uşak ili'nin Kabaklı ilçesi'nde bulunan Şeyh Alâeddin Uşşaki'nin yanına gider. Şeyh Alâeddin'e intisap eden Yiğitbaşı, mürşidine itaat ve teslimiyetiyle nefsin mertebelerini atlayarak şeyhinden icazet alır. Şeyhi tarafından halîfe olarak görevlendirilen Yiğitbaşı Velî, Manisa'ya döner.

Yiğitbaşı, o zamanlar ki adı Seyyid Hoca mahallesi olan yerdeki tekkesinde sohbet ve zikirle halkı irşad etmeye başlar. Kısa bir sürede herkes tarafından sevilen sayılan Yiğitbaşı, “Şeyhler Şeyhi” unvanı ile anılmaya başlanır.

İstanbul'daki şeyhler arasında bir konu hakkında ihtilaf çıkınca, sorunun çözümü için hakem olarak İstanbul'a çağrılır. Yiğitbaşı, konuyu dinledikten sonra, şeriata aykırı davranışlarda bulunan tekkelerin kapatılıp eşyalarının alıkonulmasını, bazı eksik ve hataları olanlarına da uyarılarda bulunarak düzeltilmelerini sağlar.¹¹⁰ İstanbul'a çağrılmasından, Marmaravî'nin herkes tarafından sayıldığını ve doğruları mertçe konuşarak, adaleti sağlamış olmasından da Yiğitbaşı adını hak ettiğini bir kez daha anlıyoruz. Bu vazifeden sonra tekrar Manisa'ya dönen, Yiğitbaşı ömrünün sonuna kadar Manisa'da irşad vazifesine devam etmiştir. Hicri 910 yılında Manisa'da vefat etmiş ve kendi adıyla anılan tekkesinin avlusuna defnedilmiştir. Yiğitbaşı Velî'nin, tarîkatı ve esaslarını anlatan basılmamış eserleri bulunmaktadır. Bunlar; Manzûme-i Câmiu'l-Esrâr, Risâletü't-Tevhid, Ravzâtü'l-Vâsilîn, Mukaddimetü's-Saliha, Keşfü'l-Esrar, A'malü't-Tâlibîn, Bahreynü'l-Aşk, Ahvâ'lü'l-Ebrâr ve'l Mukarrebîn.¹¹¹

Yiğitbaşı'nın vefatından sonra, Halvetî tarîkatının dört asıl şubesi olan Ahmediyye'den, Ramâzaniyye Sinâniyye, Uşşâkiyye, Mısırî yye şubeleri ve bunların kolları zuhur etmiştir:

Ahmediyye şubeleri: Ramazâniyye, Sinâniyye, Uşşâkiyye, Mısırî yye. Ramazaniyye şubesinin kolları: Cihangiriyye, Buhûriyye, Râ'ufiyye, Cerrâhiyye, Hayâtiyye. Sinâniyye şubesinin kolları: Muslihiyye, Zühriyye. Uşşâkiyye şubesinin kolları: Cemâliyye, Salâhiyye, Câhidiyye.¹¹² Ahmediyye, sülûk tamamlama konusunda ana tarîkat olan Halvetîyye'den farklı düşünmemektedir. Ancak Ahmediyye, sülûk tamamlamak için Esmâ-i Seb'a'ya, Hamse-i zâide (Vehhâb, Fettah, Vâhid, Ahad ve Samed) de ekleyerek Allah'ın on iki esmasının zikredilmesini gerekli görmektedir.¹¹³ (Bk. EK 1. 4)

¹¹⁰ Ahmet Ögke, *Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Hz.*, Şehzadeler Belediyesi Kültür Yayınları-I, İzmir (ts), s. 10-12.

¹¹¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, IV. cilt, s. 238.

¹¹² Vîcdânî, *Tarîkatler Ve Silsileleri (Tomâr- ı Turûk- ı Aliyye)*, s. 233.

¹¹³ Ögke, *Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin- i Marmaravi Hz.*, s. 14.

1.2.2.4.2. Vâhib-i Ümmî

Tam adı Abdülvehhâb el-Ümmî el-Elmalî el-Halvetî'dir. Fakat daha çok Vâhib-i Ümmî ismiyle tanınmaktadır. Ümmî lâkabından murad, okuryazarlık değil de irfan sahibi olduğunu belirtmektir. “Ümmî” lâkabını kullanmak Abdülvehhâblı sûfilerde gelenek haline geldiği görülmektedir. Elmalî'da doğan Vâhib-i Ümmî'nin, doğum tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Fakat Divânındaki bir şiirinden¹¹⁴ uzun ömür yaşadığından bahsetmektedir.

Otursam kalkamazam
Ah kocalık vah kocalık
Kalkar isem oturamam
Ah kocalık vah kocalık
Nicedeyin neyleyin
Ah kocalık vah kocalık
Derdim kime söylüyeyim
Ah kocalık vah kocalık...¹¹⁵

Vâhib-i Ümmî, Halvetîyye'nin Ahmediyye kolu piri Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin yetiştirdiği sûfilerdendir. Erkân içinde “Orta Kol” diye anılan bu kolun silsilesi; Yiğitbaşı'dan sonra Vehhâb-i Ümmî, Eroğlu Yahşî, Ümmî Sinan olarak devam etmiştir.¹¹⁶

İki çocuk babası olan Vâhib-i Ümmî, h. 104/ m. 1595'te Elmalî'da vefat etmiştir. Türbesi Elmalî'nın Pınarbaşı mevkiindedir. Zamanında irşad faaliyetini sürdürdüğü dergâhı, türbesiyle beraber 1925 yılında yıkılmıştır. Sonrasında tadilat görerek tekrar ziyarete açılmıştır. Türbesinde hanımı ve iki çocuğu da bulunmaktadır.¹¹⁷

Evliyâ çelebi seyahatnamesinde Vâhib-i Ümmî'nin türbesinden şöyle bahsetmektedir: “Pınarbaşı'nda Abdülvehhâb Efendi, bir mesirgah türbesi var ki cümle dost ve zariflerin dinlenme yeri ve namazgâhıdır. Orada bir kubbe içinde yatmaktadır. Sırrı aziz olsun.”¹¹⁸

Vâhib-i Ümmî'nin talebeleri “Abdülvehhâblı” diye anılmaktadır. Talebesi Eroğlu Nûri de şiirinde Vâhib-i Ümmî'nin o dönemdeki talebelerine “Abdülvehhâblı” denildiğini doğrulamaktadır.

Aşk ile fâş olduk cümle âleme
Bugün bize abdülvehhâblı derler
Bizi tanlar kamuu Ümmî-ulemâ
Bugün bize abdülvehhâblı derler.¹¹⁹

¹¹⁴ Şiir, *Divân-ı Abdülvehhâb-ı Ümmî (Vâhib-i Ümmî)*, (istinsah: Mehmed Hüsnî) adlı Divânda 81. ve 82. Sayfalarda geçmektedir.

¹¹⁵ Tatçı; Ögke, *Vâhib-i Ümmî Halvetî, Divânı İlahiyyat*, s. 11- 12.

Ve Hüseyin Vassâf, Vâhib-i Ümmî'nin uzun bir ömür sürdüğünü “Şeyhinin Târîh-i İrtihâli 910 (1504-05) olmasına göre, muammerinden oldukları anlaşılır” cümlesiyle anlatmaktadır. Bk. *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul 2006, s. 242.

¹¹⁶ Mustafa Tatçı, *Elmalî'nın Canları*, H Yayınları, İstanbul 2008, s. 25.

¹¹⁷ Tatçı; Ögke, *Elmalî Vâhib-i Ümmî Halvetî Divânı İlâhiyât*, s. 12- 13.

¹¹⁸ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, s. 305.

¹¹⁹ Tatçı, *Elmalî'nın canları*, s. 41.

Vâhib-i Ümmî'nin hece ve aruz vezinleriyle yazılmış 500'e yakın ilahisinin bulunduğu Türkçe bir divânı¹²⁰ bulunmaktadır. Yedi el yazması nüshasının günümüze ulaştığı bilinmektedir.¹²¹

Vâhib-i Ümmî denilince yöre halkı tarafından da bilinen 'Zincirli Kaya' efsanesi ise şu şekildedir:

Vâhib-i Ümmî, bir gün dervişleriyle birlikte dergâhta ilim tahsil ediyorken dışarıdan çok gürültülü bir ses duyarlar. Hemen dışarı çıkan Vâhib-i Ümmî, üzerlerine doğru gelen büyük kaya kütesini görür ve ellerini kayaya karşı uzatarak: 'Allah'ım! Senden medet! Zincirle!' diye bağırır, niyazda bulunur. Kaya hemen durur. Şaşkınlık ve korku ile olanları izleyenler gerçekten de kayanın durduğunu görür. Bölge sakinleri ilk zamanlarda bu kayanın üzerinde gerçekten de zincir izlerinin bulunduğunu fakat zamanla yağmur sel gibi olaylardan dolayı silindiğini söyler ve eklerler 'eğer o kaya kasabaya gelseydi ezip geçmediği hiçbir şey bırakmazdı. Günümüzde hâlâ ilk mevkiinde bulunan kaya, türlü âfetlere rağmen hiçbir şekilde kıpırdamadan durmaktadır.'¹²² (Bk. EK 1. 5)

1.2.2.4.3. Eroğlu Nûri

Tam adı Nuri Yahşi Efendi olup, lâkabı Eroğlu'dur. Eroğlu Nûri, 16.-17. yüzyılda yaşamış sûfî şairlerdendir. Eroğlu Nûri'nin doğum tarihi ve yeri kesin bilinmemektedir.¹²³ Fakat Bursalı Mehmed Tahir eserinde Eroğlu Nûri'den şöyle bahsetmektedir. "*Elmalılı Şeyh Abdülvahhap Efendi'den halîfelik almış olup Elmalı'dandır.*"¹²⁴

Osmanlı döneminde en yaygın tarikatlarından biri olan Halvetîyye'nin "Orta Kol" diye bilinen Ahmedîyye şubesine mensup bir mürşidi kâmilidir. Eroğlu Nûri'nin mürşidi ise; Elmalı sûfilerinden Vâhib-i Ümmî'dir. Silsilesi ise aşağıdan yukarı şöyledir: Vâhib-i Ümmî, Yiğitbaşı Velî Ahmed, Şemseddin-i Marmaravî, Alaâddin-i Uşşâkî yoluyla Seyyid Yahya-yı Şirvânî'ye ondan da halefi olan Halvetî mürşidleri vasıtasıyla Ömer el-Halvetî ve daha yukarıda Hz. Ali yoluyla Hz. Muhammed (as.)'e kadar ulaşır. Kaynaklarda geçen bilgiye göre Eroğlu Nûri'nin Tasavvuf bi't-Tarîkat ve Miratü'l-Âşıkîn ve Divânçe-i İlâhiyyât adlı üç ayrı eseri olduğu kayıtlıdır.¹²⁵ Ancak Eroğlu'nun eserlerini yayınlayan Mustafa Tatcı, adı geçen ilk iki eserin ayrı isimlerle istinsah edilmiş aynı eserler olduğu kanaatindedir.¹²⁶ Nitekim Miraâtü'l-Âşıkîn adlı eser günümüze ulaşmamıştır ki, bu da Tatcı'nın görüşünü desteklemektedir.

Eroğlu Nûri, h.1012/ m.1603 senesinde Finike'de vefat etmiştir.¹²⁷ Mezarı Finike'nin kuzeybatı istikametinde Alacadağ'ın zirvesinde bir yerdedir. Taş ve kayalarla kaplı mezar,

¹²⁰ Abdülvehhâb-ı Ümmî (Vâhib-i Ümmî), *Divân-ı Abdülvehhâb-ı Ümmî (Vâhib-i Ümmî)*, (istinsah: Mehmed Hüsnî), 1770.

¹²¹ Tatcı, *Elmalı'nın Canları*, s. 51- 52.

¹²² Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 33-34-35.

¹²³ Tatcı, *Elmalı'nın Canları*, s. 95- 96.

¹²⁴ TAHİR, *Osmanlı müellifleri*, c. I, s. 125.

¹²⁵ Bursalı, *Osmanlı müellifleri*, c. I, s. 26.

¹²⁶ Mustafa Tatcı, *Divânçe-i İlahiyat: Eroğlu Nûri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 47- 48.

¹²⁷ Ekiz, *Dünden Bugüne Elmalı*, s. 16.

basit bir şekilde demir çubuklarla çevrilmiştir. Mezar başında “Halvetî tarikat pirlerinden Nûri Eroğlu yatmaktadır. Ruhuna Fatiha, 1603” yazılı bir kitâbe mevcuttur.¹²⁸ Eroğlu Nûri birçok sûfî yetiştirmiştir. Bunlardan biri de kendinden sonra postnişin olan Yusuf Sinân-ı Ümmî’dir.

Eroğlu Nûri ve türbesi hakkında rivayet edilen kıssalar mevcut olmakla beraber genel itibariyle Eroğlu Nûri, “Murad veren bir velî olarak” bilinmektedir.¹²⁹

Eroğlu, manevî terbiye almamış gönülleri ölü olarak görür. Gönlü diri olanın nefsi diri olur. Nefsi diri olup gönü ölü olan kişide tasavvufta istenilen vuslata ulaşamaz. Gönü ölü olan kişi manevî doktor olan bir mürşidi kâminden şifa reçetesi alması gerekir. Eroğlu bir mürşide intisap etmeden amele yönelenlere zâhid denildiğini, kaygılarının da cennet arzusu, cehennem korkusu olduğunu dile getirir. Bir mürşide intisap edip seyrü sülûkte bulunan sûfilerin kaygısının ise Allah’ın tecelisi olduğunu söyler.¹³⁰

Zâhidin muradı bağ ile bostan
Tecelli aşıkı teselli dostdan
Sunar aşk şarabın can olur mestan
Benim şeyhim gibi ulu şeyh olmaz.¹³¹

Gönül yaratıldığında Allah’a âşık iken, dünya sevgisi ve nefsi emarenin diğer hastalıklarına yakalanınca Allah ile olan muhabbeti özünü yitirdi. Nasıki her dostluk bir bedel isterse, Allah ile de dost olmak ta öyle kendiliğinden kolayca ulaşılmaz. Bunun yolunun bir şeyh önderliğinde, nefiz tezkiyesi ile gerçekleşir. Dosta dostla ve dostun gösterdiği usulle ulaşılabilir. Çünkü kâmilî mürşid, mürîdden önce o yolları aşmıştır.¹³²

Nefsin diri, cânın haste
Var, mürşidden deva iste
Gönülden gidilir dosta
Gel beri, yol öğredeyin.¹³³

Eroğlu, Allah’a dost olmak için önce onun dostlarını sevmek, onlar tarafından sevilme ve onların gönüne girmek gerektiğinin kanatindedir.¹³⁴

Gel ey gafil hakkı bulmak dilersen
Mürşid-i kâmile varmayınca olmaz
Aslına erişip görmek dilersen
Mürşidi kâmile varmayınca olmaz.¹³⁵ (Bk. EK 1. 6)

¹²⁸ Tatçı, *Divânçe-i İlahiyat: Eroğlu Nûri*, s. 44.

¹²⁹ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 56.

¹³⁰ Süleyman Derin, “*Eroğlu Nûri’de Dost*”, Ed. Ahmet Ögke, Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü, Antalya 2015, s. 132.

¹³¹ Eroğlu Nûri, *Divânçe-i İlahiyât*, s. 104.

¹³² Derin, “*Eroğlu Nûri’de Dost*”, s. 137.

¹³³ Eroğlu Nûri, *Divânçe-i İlahiyât*, s. 126.

¹³⁴ Derin, “*Eroğlu Nûri’de Dost*”, s. 146.

¹³⁵ Eroğlu Nûri, *Divânçe-i İlahiyât*, s. 137.

¹³⁵ Derin, “*Eroğlu Nûri’de Dost*”, s. 146.

1.2.2.4.4. Sinân-ı Ümmî

Türbe, Elmalı ilçesi, Toklular Mahallesinde Sinân-ı Ümmî Camii'nin yanındadır. Sinân-ı Ümmî, XVII. yy.'ın ilk yarısında Elmalı'da yaşamış tasavvuf tarihinin önemli mutasavvıflarından biridir. Evliyâ Çelebi Seyahatname'sinde Elmalı hatıralarını anlatırken şehir içinde Ümmî Sinan Sultan diye bahsetmektedir.¹³⁶ Tam adı; Yusuf Sinân-ı Ümmî olup yaşadığı dönemde Ümmî Sinan ya da Sinan-i Ümmî olarak bilinmektedir.¹³⁷ Ümmî Sinan Elmalılı'dır.¹³⁸ Hüseyin Vassaf onu 'Evliyânın büyüklerindendir'diye anlatmaktadır. Bunun nişanesi olarak da Niyâzî-i Mısrî gibi bir sûfî yetiştirmesini göstermektedir.¹³⁹ Elmalı'da dünyaya gelen Sinân-ı Ümmî'nin doğum tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. 1563-1567 yılları arasında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Talebesi Niyâzî-i Mısrî'nin şeyhinin vefatına düştüğü tarih menzumesinden anlaşıldığı üzere, Sinân-ı Ümmî 1657 tarihinde vefat etmiştir. Sinân-ı Ümmî vefat ettiğinde 90 yaşın üzerindedir. Vefat tarihinden doksan sene geri gittiğimizde, doğum tarihinin 1563-1657 yılları civarında olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁰

Sinân-ı Ümmî'nin tahsili ve âilesi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Babalarından hilafet alarak tekke şeyhi ve şair olan Şeyh Süleyman (Hakîrî) (v.1128/1716) ve Selâmî Halil adında iki oğlu bilinmektedir. Şeyh Süleyman şiirlerinde "Hakiri" mahlasını, Şeyh Selâmî Efendi de "Selâmî" mahlasını kullanmıştır.¹⁴¹

Yaşadığı devirde şâir, müderris ve mutasavvıf; mürşid olarak şöhret bulmuştur. Sûfî hem de şair olan Sinân-ı Ümmî, Halvetîyye'nin Ahmediyye koluna mensuptur. Niyâzî-i Mısrî, Müfti Derviş, Askeri ve Muhammed Uşşâkî yetiştirdiği halîfelerindendir.¹⁴² Tasavvuf yolunda sülûkunu tamamlamak için Eroğlu Nûri Efendi'ye intisap eder. Şeyhi Eroğlu Nûri'nin vefatından sonra da halifesi olarak irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Sinân-ı Ümmî Silsilenâme adlı esrinde silsilesini manzum olarak yazmıştır. Burada belirttiği üzere silsilesi, şeyhi Eroğlu Nûri ve Şeyh Abdulvehhâb Elmalı vasıtasıyla Pir Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'ye, Yiğitbaşı'dan Yahya-yı Şîrvânî'ye ve ondan da selefi olan Halvetî mürşidleri vasıtasıyla Hz. Ali'ye ve Hz. Peygamber'e ulaşır.¹⁴³

¹³⁶ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, s. 305.

¹³⁷ Ögke, *Elmalı Erenleri*, s. 68.

¹³⁸ Vîcdânî, *Tarîkatler Ve Silsileleri Tomâr -ı Turûk-ı Aliyye*, s. 248; Bursalı, *Osmanlı müellifleri*, c. I, s. 218.

¹³⁹ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. V, s. 98.

¹⁴⁰ Tatcı, *Elmalı'nın Canları*, s. 212.

¹⁴¹ Tatcı, *Elmalı'nın canları*, s. 212.

¹⁴² Said Ahmed Şirin, *Elmalılı Yusuf Sinan-ı Ümmî'nin (V.1067/1657) Tasavvûfî Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2012, s. 13.

¹⁴³ Cemal Kurnaz; Mustafa Tatcı, *Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 13-15; Niyâzî-i Mısrî, *Mavâidü'l - İrfân* (irfân sofraları), çev. Süleyman Ateş, Ankara 1971, s. 93-95.

Tasavvuf tarihini incelediğimizde Sinân-i Ümmî adında karşımıza iki farklı sûfi çıkmaktadır. Bunlardan biri; Halvetîyye'nin Ahmediyye kolunun Sinaniyye şubesine mensup İbrahim Sinân-ı Ümmî'dir. Diğeri ise yukarıda bahsi geçen Elmalılı Yusuf Sinân-ı Ümmî'dir.

Yusuf Sinân-ı Ümmî'nin Kutbü'l-Meânî ve Divânı İlâhiyyât isimli iki önemli Türkçe eseri mevcuttur. Bu eserlerden Kutbü'l-Meânî'nin içeriğinde tasavvuf ve devir nazariyesine dair konular, Divân- İlâhiyyât'ta ise Sinan-i Ümmî'nin kaleme aldığı iki yüze yakın ilâhî yer almaktadır.¹⁴⁴

Sinân-ı Ümmî h.1067 / m.1657 yılında Elmalı'da vefat etmiştir. Kendi ismiyle anılan camiinin kible tarafına defnedilmiştir. Eski türbesi 1926'da yıktırılmış, yerine 1959'da yenisi inşa edilmiştir. Sinân-ı Ümmî, ilâhîlerinde Yunus Emre ve ilk takipçileri gibi Allah ve Peygamber sevgisi, hakîkî aşk, nefis mertebeleri ve insanı kâmil anlayışından bahsetmektedir.¹⁴⁵

Sinân-ı Ümmî'nin tasavvufî görüşlerini incelediğimizde gerçek fâil-i hakîkî olarak Allah'ı, mürşidi ise bu hakikata ulaşmak için bir vesile olarak görmektedir. Ona göre kemâle ulaşmak ancak bir kâmil-i mürşide tâbii olmakla mümkün olabilir ve Allah dostlarına tâbii olanlar gerçek teslim olmuş mürîdlerdir. Sinân-ı Ümmî tasavvuf yolculuğunda Allah'a vuslatın sadâkat ile teslim olan mürîdin gayesine ulaşabileceğini söylemektedir:

Gönül doğru git Hakk'ın yoluna
Erenlerin çıkırından çıkma gel
Dilersen maksudun ayan buluna
Cihanın bahşına becid bakma gel
Ne gördünse Evliyânın yüzünden
İşle ayrılma anların izinden
Hazer eyle sakın iblis sözünden
Dergâhta namını verip yakma gel.
Nice bu ben deyû dava kılarınsın
Her ne işledinse bir gün bulasın
Sözü doğru söyle mümin olasın
Yılan gibi erdiklerin sokma gel.¹⁴⁶

Tasavvufta, dil ile itiraz etmeyen ama kalbi mürşidinin dediğine mutmain olmayan mürîdin bile teslimiyeti zayıf görülmüştür.¹⁴⁷ Teslimiyetin gerekliliği üzerinde duran Sinân-ı Ümmî'nin, talebelerinden Niyâzî-i Mısırî'nin teslimiyetini tarttığı şöyle bir menkıbesi anlatılmaktadır:

Niyâzî-i Mısırî, dokuz yıl şeyhi Sinân-ı Ümmî'nin yanında irşad ve terbiye aldıktan sonra, kısa süreliğine mürşidinin izniyle Elmalı'dan ayrılır. 1655 yılının Ramazan Ayı başlamadan bir gün önce Elmalı'ya döner. Bu vakitlerde Niyâzî-i Mısırî, otuz dokuz yaşındadır. Onu gören hocası; -Bende ramazanın ilk günü öğle namazında cemaate orucun faziletini hakkıyla anlatacak birini arıyordum ki, sen geldin der. Ertesi gün şeyhinin emrini yerine getirmek üzere, Elmalı'nın Ömer Paşa Camii'ne doğru Sinan-i Ümmî dergâhından yola koyulmadan önce Mısırî, mürşidinden destur almak üzere yanına varır.

¹⁴⁴ Şirin, *Elmalılı Yusuf Sinan Ümmî'nin (v.1067/1657) Tasavvufî Görüşleri*, s. 1- 2.

¹⁴⁵ Tatcı, *Elmalı'nın Canları*, s. 222.

¹⁴⁶ Ahmet Ögke vd., *Elmalıda Hakka Teslimiyet Ve Biat*, Kutlu Avcı Ofset, Antalya 2017, s. 115.

¹⁴⁷ Ahmet Ögke, *Elmalı'da Dost, Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü Derneği Yayınları*, 2015, s.115.

O sırada şeyhinin yanında dört derviş arkadaşı da vardır. (Kütahyalı Gülaboğlu Muhammed Askeri, Uşaklı Muslihuddin, Mustafa, Ahmed Derviş ve Kütahyalı Çavdaroglu Müfti Derviş). Niyâzî-i Mısri, vaaz için desturunu aldıktan sonra çıkarken; şeyhi, ona bu dervişleri de yanına götürmesini söyler. Sonrasında da yanında duran somunu Mısri'ye uzatarak, vaazdan sonra camiinin avlusundaki çeşmenin başına oturup, suya katık yaparak yemesini söyler. Her ne kadar bu emir hususunda derin bir hayrete düşmüşse de Mısri, bu yaşına gelinceye kadar, mürşidi kâmilin emir ve tavsiyelerine hiç tereddütsüz, harfîyen ve derhal uyması gerektiğini; bu işin sonunda kendisinin hikmetini bilemeyeceği manevî bir fütühâtın gerçekleşebileceğini az buçuk öğrenmişti. Evet, bir ramazan günü hem orucun faziletleri hakkında vaaz ettikten sonra, çıkıp cami avlusundaki çeşmenin başında ekmek yiyip su içmek uygun bir hâl değildir. Mutlaka bir hikmeti olmalıydı; ama neydi? Demek ki, imtihanı gerçekten büyük olacaktı. Emredersiniz, sultanım! Diyerek ömer Paşa Camii'ye gider. Oruçla ilgili, gönüllere nüfuz eden, dokunaklı ve etkileyici vaazı cemaat tarafından büyük bir dikkat ve hayranlıkla dinlenen Mısri, câmiden çıktuktan sonra oruçlu olmasına rağmen mürşidinin emrini tereddütsüz yerine getirmeyi koyulur: şadırvana varır, tasını suyla doldurur ve yere bağdaş kurup oturur. Şeyhinin verdiği ekmeği yemeye başlar. Durumu görenler, onun zındıklığına hükmedip üzerine yürürler; türlü hakaretler ve tükürükler yağdırırlar. İş, onu tartaklamaya, sille tokat dayağa kadar varınca olup biteni onun hemen yanı başında izlemekte olan dört can yoldaşı imdadına yetişir. Mehmed Mısri ortalarında olduğu halde beş can yoldaşı, Sinan-i Ümmî Dergâhı'na uzanan yokuşu soluk soluğa tırmanırken, arkalarından da gazaba gelmiş kalabalık onları kovalar. Ona en iyi cezayı şeyhinin vereceğini düşünerek dergâhın kapısına dayanırlar. Gürültü üzere kapıya çıkan Sinân-ı Ümmî, Mısri'ye hiddetlenerek şöyle der: Güpegündüz oruç bozup yersin, bilerek oruç yemenin cezası iki ay boyunca oruç tutmaktır. Derviş Niyâzî-i Mısri, sınavının ne denli olduğunu işte o zaman anlamıştır. İki ay boyunca, yemeden içmeden çektiği tasavvufî riyazet ve mücâhade ile nefsin terbiye ettirilecektir. İki ayın sonunda Sinân-ı Ümmî, o gün Mısri'nin yanında olan dört yoldaşı ve diğer dervişleri de yanına alarak Mısri'nin hücreğine gelir. Mısri'ye nasıl olduğunu sorar. Mısri de "Sağlına duacıyım şeyhim" diyerek cevap verir. Fakat Sinân-ı Ümmî'nin beklediği hâl bu değildir. Daha olmamış, ölmemişsin (nefsin ölmemiş) diyerek, halvet süresini kırk gün daha uzatır. İmtihanın çetinliği bir kat daha artmıştır. Dergâhtaki dervişler aynı minval üzere geçecek bir kırk günlük riyâzâte daha dayanabilir mi diye düşünürler. Dört can yoldaşının bundan hiçbir şüpheleri yoktur. Mısri, bu çetin sınavıda başaracak ve nefsiyle girdiği yüz günlük savaştan sapasağlam, manen daha diri çıkacaktır. Yüz birinci günün akşam namazdan sonra; önde Sinan-ı Ümmî, arkasın da oğlu Süleyman, dervişler ve durumu marak eden Elmalılılar doğruca Mısri'nin hücreğine yürüdüler. Hücrede ses soluk yoktu. Ümmî Sinan kapıyı hafif açarak; "Niyâzî, nasılsın?" diye sorar. Fakat Mısri'den ses gelmeyince herkes endişelenir. Üç kez aynı şekilde seslendikten sonra, içeriden inleyerek bir "Hû" sesi duyulur. Mısri'nin sesini duyan şeyhi içeri girince Mısri'yi yerde kibleye dönük bir şekilde yatarak bulur. Sinân-ı Ümmî ve Mısri'nin can yoldaşları onu yerden tutup kaldırır. Ayağa kalkan Mısri, gözleri kapalı ve yürüyemez haldedir. Sinân-ı Ümmî yüz gün önceki gür sesiyle; yürü evladım, Mısri ! Şükür ölmeden evvel öldün, yürü! Der. Halvetten çıkan Niyâzî Mısri, ilk gün sadece su içebilir. Ertesi gün yoğunluğa çorba ve üçüncü gün içine ekmek katılmış çorba içer. Ancak üçüncü günden sonra gözleri açılır ve kendine gelebilir. Mısri halvete girdikten sonra şeyhi kırk koyun aldırarak onları besiyeye çektimişti. Dördüncü günden itibaren kırk gün boyunca bu koyunlar birer birer kesilerek Mısri'ye, dervişlere ve hatta bütün Elmalı halkına kebab oldu, ziyafet oldu, bayram oldu.¹⁴⁸ (Bk. EK 1. 7)

1.2.2.4.5. Niyâzî-i Mısri

Niyâzî-i Mısri, Sinân-ı Ümmî'nin tasavvuf tarihindeki önemini bir kat daha arttıran, şeyhinden sonra postnişin olan, Elmalı'da seyrü sülûkte bulunmuş bir sûfidir. Niyâzî-i Mısri, 8 Şubat 1618 Cuma gecesi Malatya'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed, mahlası; Niyâzî'dir. XVII. yüzyıl Tekke Edebiyatı şairlerinden olup Halvetîyye tarikatının Mısriyye kolunun¹⁴⁹ kurucusu ve şeyhidir. "Mısri" Mısır'da uzun süre kaldığı için sevenleri tarafından verilmiş lâkabıdır.¹⁵⁰ Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ'sında Mısri'ye olan muhabbetini dile getirdikten sonra şöyle tanıtır: "Mevliden Malatyalı, meskenen Bursalı, medfenen, Limnili olup, pederi

¹⁴⁸ Mustafa Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyâzî-i Mısri*, H Yayınları, İstanbul 2012, s. 16-17; Ögke, *Elmalı Erenleri*, s. 72-77.

¹⁴⁹ Mısri yye'nin silsilesi için bk. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. V, s. 73 – 74.

¹⁵⁰ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 188.

Malatya eşrafından Soğancı-zâde demekle meşhur ve târik-ı Nakşibendî ricâlinden Ali Çelebi'dir.”¹⁵¹

Niyâzi Mısırî, Halvetîyye'nin Ahmedîyye (orta kol) şubesine mensuptur. Silsilesi, Yiğitbaşı'ndan geriye doğru selefi kâmiller vasıtasıyla Hz. Ali'ye ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaşır. Yiğitbaşı'ndan ileriye doğru ise Vehhâb Ümmî, Eroğlu Nûri, Sinân-ı Ümmî Niyâzi Mısırî olarak devam etmiştir.¹⁵²

Niyâzi Mısırî 14 yaşında iken, Malatya'da bulunan Halvetî Şeyhi Hüseyin Efendi'ye intisap etmiştir. Kısa bir süre sonra şeyhi vefat edince, Niyâzi Mısırî, ilmini devam ettirmek ve bir mürşide intisap etmek gayesiyle Malatya'dan ayrılmıştır. Malatya'dan ayrılan Mısırî Diyarbakır, Mardin, Kerbela, Bağdat, Şam ve Kahire medreselerinde eğitim gördükten sonra Mısır'a gelmiştir. Mısırî, burada bir Kadiri şeyhine intisap ederek manevî eğitimler almıştır. Bir müddet sonra Niyâzi Mısırî gördüğü bir zuhûrat üzere tekrar Anadolu'ya gitmeye karar vermiştir.¹⁵³ Gördüğü zuhûratı Mevâidü'l-İrfan adlı eserinin on dördüncü bölümünde bizzât kendisi şöyle anlatmıştır:

Ben, doğum yerim olan Malatya'da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada kalbimde Tarikat-i Sûfiyye'yi bilmek arzusu vardı. Önce onların meclislerine muhalif idim, gitmezdim. Fakat sohbetleri bereketiyle günden güne şevkim arttı, nihayet Halvetî şeyhlerinden birine bey'at ettim. Babam da beni ona gitmekten menediyor, kendi şeyhine götürmek istiyordu. O zât Nakşibendîyye'den idi. Ve bana göre kâmil değildi. Sefer etmem icabetti. Nihayet bin kırk sekiz yılında ki Bağdat bu yılda fethedilmişti, ilim talebi kasdıyla Diyarbakır'a sefer ettim. Ama asıl maksadım tarikat ilmi idi. Orada bir yıl kaldım, sonra Mardin'e gittim. Orada da bir sene kaldım. Diyarbakır ve Mardin'de mantık ve kelam okudum. Oradan Mısır'a gittim. Mısır'da Şeyhuniyye (Medresesinde) Kadiri'den bir şeyh buldum. Ona bey'at ettim ve Camiü'l-Ezher'de de derse başladım. Camiü'l-Ezher'de okuyor ve o tekkede de yatıyordum. Ciddi çalışıyor, her ikisini de muntazaman yürütüyordum. Bir gün şeyhim bana dedi ki: Zahir ilim talebinden tamamen vazgeçmedikçe tarikat ilmi sana açılmaz. İlimden ayrılmam bana güç geldi. Ağlayarak tazarru ve niyaz ile Allah'a istihare ettim ve uyudum. Gördüm ki güya ben büyük bir şehirdeyim, sultana hizmet ediyorum. Sultan da Şeyh Abdul-Kadir Geylani (ks.) imiş. Kendisinin avlusu geniş bir sarayı var. Kendisi, nedimlerinden büyük bir cemaat arasında bir tarafta abdest alıyor. Sanki ben de öbür tarafında tereddüd içerisinde duruyorum, bana kızacağından korkuyorum. Oradan çıkacak bir yer de bulamadım. Beni gördü, çağırdı: “Ey sûfî”. Hemen kendisine döndüm. Ve önünde durdum. Hadimlerinden birine: “Buna bir kese getir.” dedi. Hizmetçi çabuk çabuk birkaç adım gidince “gel” dedi, ona kendi cebimden vereyim.” Elini cebine soktu, bir kese çıkardı ve bana uzattı. Huzurunda keseyi açtım. İçinde taze sikkeli dirhemler vardı. Başka bir kese daha gördüm, onu da açtım. Onda da taze sikkeli dinarlar vardı. Ben: Efendim, bu iki kesenin manası nedir? diye sordum. Cevaben dedi ki: Dirhemler zahir ilimdir, öğren ve onunla amel et. Dinarlar tarikat ilmidir, ona ancak sana takdir edilmiş bulunan senin (mürşidin) yüzünden kavuşabilirsin ve bana: “Senin şeyhin bu şehirde değildir.” diye işaret etti. Söylemeye muktedir olamayacağım bir ferah ve sevinç ile uyandım. Ru'ya'yı şeyhime söyledim. Bu ru'ya üzerine beni halife yapmak istedi. Dedim ki: “Efendi benim kalbim hilafete kanmaz. Artık bundan sonra seyahat etmek istiyorum. Çünkü hiçbir yerde durağım kalmadı. Eğer bana izin vermezsen helak olmaktan korkuyorum.” İzin verdi bana. Yüzünden ilim mukadder olan zâtı bulmak arzusuyla yola çıktım. Senelerce dolaştım. Arap ve Rum (Anadolu) şehirlerinde çok şeyhlerin sohbetine eriştim.¹⁵⁴

¹⁵¹ Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. V, s. 73.

¹⁵² Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyâzî-i Mısırî*, s. 40.

¹⁵³ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyâzî-i Mısırî*, s. 3- 4.

¹⁵⁴ Niyâzî-i Mısırî, *Mevâidü'l-İrfan (İrfan Sofraları)*, s. 39- 40; Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. V, s. 75.

Zühdünü ko, aşka düş ehl-i cenan etsin seni
Pîr-i aşka kulluk et canane can etsin seni¹⁵⁵

Kahire'den ayrılan Niyâzi Mısrî sırasıyla İskenderiyye, İstanbul ve Bursa'ya olmak üzere manevî yolculuklar yapar. Niyâzi Mısrî, Bursa'da iken rüyasında, elinde güğüm, kalaylatmak için kalaycıya gittiğini görür. Kalaycı, Mısrî'ye güğümün dışını herkesin kalaylayabileceğini, asıl mârifetin içini kalaylamak olduğunu söyler ve Mısrî'nin elindeki güğümü alarak ikiye ayırır. Güğümün içini, dışını güzelce kalayladıktan sonra tekrar birleştirerek Mısrî'nin eline verir. Niyâzî uyandığında meseleyi anlar ve gönlünü kalaylayacak olan mânevî kalaycısını bulmak üzere yeniden yollara düşer.¹⁵⁶

Ey gönül, gel gayriden geç aşka eyle ıktidâ
Zümre-i ehl-i hakikat onu kılmış muktedâ.
Cümle mevcudat-u malumata aşk akdem durur
Zira, aşkın evveline bulmadılar ibtidâ.
Hem dahi cümle fena buldukça aşk bâki kalır,
Bu sebepten dediler kim aşka yoktur intihâ.
Ey Niyâzî-mürşid, istersen bu yolda aşka uy,
Enbiya ve Evliyâyâ aşk oluptur rehnümâ.¹⁵⁷

Bursa'dan yola çıkan Niyâzi Mısrî, diyar diyar gezerek Uşak'a gelir. Burada Halvetî tekkesindeki Şeyh Mehmed Efendi'nin yanına gelir. Şeyh Mehmed Efendi Elmalılı Sinân-ı Ümmî'nin halifesiydi. Şeyh Mehmed Efendi, Mısrî'yi râbıta vermeden emaneten kabul eder ve Şeyhi olan Sinân-ı Ümmî Uşak'a gelince, ona teslim edeceğini söyler. Kısa zaman sonra Sinân-ı Ümmî Uşak'a gelir. Sinân-ı Ümmî tekkenin kapısından girince, Mehmed Efendi'ye Niyâzi Mısrî'yi sorar. Huzura getirilen Niyâzi Mısrî, Bursa'da manada gördüğü kalaycının Sinân-ı Ümmî olduğunu anlar. Şeyh Efendi, daha Niyâzi Mısrî konuşmadan, “Esas marifetin, güğümün dışını değil, içini kalaylamaktır, değil mi?” diye sorar. Bunun üzerine Mısrî, Kahire'de iken zuhuratta gördüğü Abdulkadir Geylani'nin: “Nasibindeki mürşidi ara, bulursun” diye işaret ettiği kâmilî mürşidin Sinân-ı Ümmî olduğunu anlar ve orada intisap eder. Niyâzi Mısrî bu sıralarda 28 yaşındadır. Sinan-ı Ümmî, Uşak'tan Elmalı'ya dönerken Niyâzi Mısrî'yi de yanında götürür.¹⁵⁸ Niyâzi Mısrî, kendisinin anlattığı rüyânın devamında Sinan-ı Ümmî'ye intisabından şöyle bahsetmiştir:

Akıbet şeyhim, göz bebeğim, kalbimin devası Şeyh Ümmî Sinan Elmalı'nın hizmetine ulaştım. Kalbimin şifasını onun hizmeti şerefinde buldum. Mübarek nefesi kimyasıyla, bana Hz. Şeyh Abdu'l-Kadiri Geylani'nin bahsettiğim ru'yada bana işaret ettiği her şey hâsıl oldu. Allah'a hamdolsun, Allah'ın lutfiyle telvin gitti, temkin hâsıl oldu. “Allah gerçeği söyler, O, yola iletir.”¹⁵⁹

Niyâzî-i Mısrî dokuz yıl Elmalı'da şeyhine hizmet ettikten sonra, 1066'da halîfe olarak görevlendirilmiştir. Halîfe olduktan sonra Uşak, Çal Kütahya'da irşad faaliyetlerinde

¹⁵⁵ www.semazen.net/download/Niyazi_Mısrî_Divâni.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2019).

¹⁵⁶ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 5.

¹⁵⁷ <http://www.halukberkmen.net/pdf/353.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2019).

¹⁵⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. V, s. 76; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 191; Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 6-7; Ögke, *Elmalı Erenleri*, s. 93-95.

¹⁵⁹ Mısrî, *İrfan Sofraları*, s. 40.

bulunduktan sonra Bursa'ya yerleşmiştir. Niyâzi Mısrî Bursa'da evlenmiş ve bir kız, bir erkek olmak üzere iki çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁶⁰

Niyâzi Mısrî, mantıklı bir izahı olmayan sebeplerle gerek siyasiler yüzünden gerek bazı ulemânın mutaassıp duygu ve düşüncelerinden üç kez sürgüne gönderilmiştir.

Mısrî'nin ilk sürgünü, hükümeti tenkit etmesi ve devlet erkânının gelecekle ilgili hallerinden konuşması sebebiyle Rodos'a olmuştur. 14 Eylül 1674'te Rodos'a getirilen Mısrî'nin sürgünü dokuz ay sürmüştür.¹⁶¹ Mısrî'nin vaaz sırasında cezbeyle hakikate dair sözler söylemesi, zamanın şeyhülislamılarına karşı konuşmaları ve Hz. Hasan'a risâlet atfında bulunması sebebiyle Limni'ye olmuştur. 1677 yılında Limni'ye getirilen Mısrî'nin sürgünü on beş yıla yakın sürmüştür.¹⁶²

Türk ordusunun Avusturya üzerine hareket edeceği haberleri dillerde dolaşır. Bunu duyan Niyâzi Mısrî de üç yüz kadar mürîdiyle beraber gazaya katılmak ister. Fakat padişah memlekette kalıp, duada bulunmasını ister. Niyâzi Mısrî, padişahın bu isteğine rağmen Edirne'ye doğru yola düşer. Bu durumdan çıkarları doğrultusunda rahatsızlık duyanlar, paşayı fitne çıkacağına dair ikna ederler. Niyâzi Mısrî, Edirne'ye gelince vaaz etmek üzere Selîmiye Camii'ne gider. Cemaat çok kalabalıktır. Kalabalığın tepkisinden çekindikleri için vaaz esnasında 'Paşa seninle görüşmek istiyor'diyerek Mısrî'yi bir koçu arabaya bindirirler. Arabaya binince, ayağına pranga takılarak, h. 1104/ m. 1693'te Limni'ye sevk edilir.¹⁶³ Bu Mısrî'nin üçüncü ve son sürgünü olacaktır.

Niyâzi Mısrî, 78 yaşında h. 1105/ m. 1694 tarihinde Limni'de vefat etmiştir.¹⁶⁴ Mısrî, kıyamet günü huzura ayağındaki prangalarla çıkmak istediğini söyleyerek, bu şekilde defnedilmesini vasiyet etmiştir.¹⁶⁵ Mısrî, cenazesini yıkayacak kişiyi vasiyet etmiş, defnedileceği yeri de işaret etmiştir. Vasiyeti üzere dervişi olan aynı zamanda da Limni Dergâhı'nda görevli Şeyh Mahmud Efendi tarafından yikanmış, işaret buyurduğu yer olan Baltacı Mehmed Bey'in yanına defnedilmiştir. Türbenin akıbeti tam olarak bilinmemekle birlikte 1998'de yıkıldığı söylenmektedir.¹⁶⁶

Niyâzi Mısrî, tasavvuf ehlinin bazı konularda müşkillerini gidermek ve onlara yol göstermek için 35'e kadar risâle yazmıştır. Bu risâlelerin isimleri şunlardır: Dîvân-ı İlâhiyât, Mevâidü'l-İrfân, Avâidü'l-İhsân, Risâle-i Eşrâtü's-Saat, Şerh-i Esmâi'l-Hüsna, Tefsîru Fati'l-

¹⁶⁰ Vassâf, *Sefîne – i Evliyâ*, c. V, s. 76-77.

¹⁶¹ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 51-52.

¹⁶² Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 55- 56.

¹⁶³ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 62– 65.

¹⁶⁴ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 194. Mısrî 'nin vefat tarihinde tereddüt vardır. Araştırmacıların çoğunluğu bu tarihi belirtir. Sefîne-i Evliyâ ve Sicilli Osmaniye'de M. 1693 olarak belirtilmektedir.

¹⁶⁵ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısrî*, s. 69.

¹⁶⁶ Ahmet Ögke, *Elmalı Erenlerinde Mânâ Dili*, Elmalı Belediyesi, Ankara 2007, s. 32-33.

Kitâb, Risâle-i Suâl ve Cevâb/Risâle-i Tasavvuf, Devriyye-i Arşîyye (Arapça), Risâle-i Devriyye (Türkçe), Kasîde-i Bürde'nin Tesbî'i, Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf, Risâle-i Hızriyye, Çıktım Erik Dalına Şerhi, Risâle-i Vahdet-i Vücûd, Tuhfetü'l-Uşşâk, Mecnûa, Kelimât-ı Kudsiyye, Risâle-i Mısırî, Mecâmî'-i Türkî Tal'at, Tâbirnâme, Risâle-i Arşîyye, Risâle-i Nokta, Akîdetü'l-Mısırî.¹⁶⁷

1.2.3. Mevlevîyye

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin döneminde Mevlevîyye'nin, tekke düzeni, kendine has usul ve erkânı olan klasik bir tarîkat niteliğinde olmadığı görülmektedir.¹⁶⁸ Bu dönemde sadece Mevlânâ'nın ders verdiği medrese ve medrese etrafında yoksullar için yapılmış birkaç oda mevcuttur.

Mevlânâ'nın büyük oğlu Sultan Veled, 1284'de Çelebi Hüsameddin'in vefatından sonra dervişlerin sorumluluğunu üstlenmiştir. İlk Mevlânâ dergâhını kuran ve sema uygulamasını ayin olarak düzenleyen Sultan Veled'dir. 1312'de Sultan Veled'in vefatından sonra ise oğlu, Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi yaptığı seyahatlerle bu tarîkatın geniş coğrafyalara yayılmasını sağlamıştır. Bundan sonrası için de şeyhlik postunu devralacak kişinin Mevlânâ soyundan gelen “Çelebi” ünvanlı kişilerden olması şartını getirmiş ve tarîkatın merkezini de Konya olarak belirlemiştir. Böylelikle evladiyelik usûlü sistemleştirilmiştir.

Mevlevîyye Selçuklular, Karamanoğulları ve Saruhanlılar tarafından desteklenmiştir. Osmanlılar tarafından da desteklenen tarîkat bütün imparatorluklarda kurulan yüzlerce Mevlevîhâne ve Mesnevîhâne'ler aracılığıyla irfan ve aşk dersleriyle kısa zamanda etrafa yayılmıştır.¹⁶⁹ Mevlevîliğin yayılışında çelebilik makamından hilafet alan Mevlevî şeyhlerinin rolü çok olmuştur. Celaleddin Ergün Çelebi ve Balı Mehmed Çelebi, bunların en önemli şahsiyetlerindendir. Özellikle Ergün Çelebi tarafından Kütahya'da kurulan Ergüniyye Dergâhı Mevlevîliğin üçüncü önemli dergâhı olmuştur. Yine Abapuş-i Velî (Balı Mehmed Çelebi)'nin Afyonkarahisar Mevlevîhanesi tarîkatın yayılmasında çok etkili olmuştur.

Mevlevîlik ilk olarak II. Murad tarafından Edirne'de açılan Mevlevîhâne ile Osmanlı topraklarına girmiştir. İstanbul'da kurulan ilk Mevlevîhâne m. 897'de II. Bâyezîd'in izni ile Kulekapı (Galata) Mevlevîhanesi'dir. İstanbul'da kurulan bu Mevlevîhâne, Konya'dan sonra en önemli Mevlevîhâne durumuna gelmiştir. Mevlevîlik ilk defa II. Bâyezîd döneminde

¹⁶⁷ Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyazi-i Mısırî*, s. 111-112.

¹⁶⁸ Barihüda Tanrıkorur, “Mevlevîyye” *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXIX, s. 468; Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, s. 15.

¹⁶⁹ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, s. 15; Tanrıkorur, “Mevlevîyye” *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXIX, s. 468.

Osmanlı'da kurumsal bir statü kazanmıştır. Tarıkata ayrıca vergi muafiyeti getirilmiş, vakıflar tahsis edilmiş ve devlet tarafından düzenli nakdî yardımlar yapılmıştır.

XVI. yy.'a gelindiğinde tarikatın yayılmasında Afyonkarahisar Mevlevîhânesi şeyhi Abapuş-i Velî'nin oğlu Dîvâne Mehmed Çelebi'nin etkisi büyük olmuştur. 915 (1509) yılında çelebi olan Hüsrev Çelebi, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde çelebilik yapmıştır. Bu dönemle Anadolu'da yayılmaya başlayan Safevilik karşısında padişahlar tarafından Mevlevîlik ve Bektâşîlik desteklenmiştir. Bu destek sayesinde Mevlevîlik Safevî'ye karşı toplumda bir denge vazifesi yapmıştır. Hüsrev Çelebi'nin ölümünün ardından Ferruh Çelebi çelebilik makamına geçmiştir. Bu dönemde artan vakıf gelirleri yüzünden çelebiler arasında ihtilaflar çıkmış, merkezî yönetim tarafından Ferruh çelebi azledilmiştir. Bu olay ile Mevlevîlik büyük sarsıntı yaşamış, çelebilik makamı on sekiz yıl boş kalmıştır. Daha sonra Ferruh çelebinin oğlu bu makama atanmış ve Mevlevîlik tekrar toparlanma sürecine girmiştir. Bu dönemde önemli Mevlevî büyükleri (şeyh) yetişmiştir. Mesnevi şairi İsmail Rusuhi Ankaravi, Gelibolu ve Beşiktaş melevîhânelerinin ilk şeyhi olan Gelibolulu Ağazade Mehmed Hakîkî Dede, Kartal Dede, Cünûnî Ahmed Dede bu dönemde yetişmiş önemli şahsiyetlerdir.

IV. Mehmed devrinde hünkâr şeyhi olan Vânî Mehmed Efendi'nin tarikatlar aleyhine yürüttüğü faaliyetler sonucu Mevlevîlerin “yasağı bed” diye tarih düştükleri semâ, 1077 yılında yasaklanmıştır. Yine bu dönemde Anadolu'da bazı melevîhâneler kapatılmıştır. Sema yasağı 1095'te kaldırılmış ve bu olaya “nağme” kelimesi ile tarih düşürülmüştür. Bu dönemden itibaren tarikat siyasetten uzak durmuştur. III. Selim ve II. Mahmud'un Mevlevî olmaları ile tarikat resmi itibarına tekrar kavuşmuştur. Özellikle II. Mahmud melevîhâneleri ziyaret ederek maddi ve manevî destek vermiştir. Yine onun döneminde şeyhlere maaş bağlanmıştır.¹⁷⁰

1.2.3.1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Muhammed Celâleddin, hicri 6 Rebiülevvel Ayı h. 604 / m. 1207 de Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuştur.¹⁷¹ Asıl adı Muhammed, lâkabı ise Celâleddin idi. Muhammed Celâleddin'e gönül verenler “bizim efendimiz” anlamına gelen Mevlânâ kelimesini, isminin

¹⁷⁰ Tanrıkorur, “Mevlevîyye” *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXIX, s. 470.

¹⁷¹ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 369; Ahmet Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, c.1,s. 154; Şefik Can, *Mevlânâ (Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 31; Câmî, *Nefahâtül-Üns (Evliyâlar Menkıbeleri)*, (ter. Abdulkadir Akçiçek), s. 694; Komisyon, “Celâleddin Muhammed Rûmî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VIII, s. 147; Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar*, s. 15; Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, *Türkiye Melevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Konya 2000, s. 53.

başına ekleyerek anmışlardır. Mevlânâ'nın yaşadığı Anadolu toprakları, Rum diyarları diye anılması sebebiyle kendisine “Rumi” lâkabı da verilmiştir. Ayrıca şiirlerinde Şems-i Tebrizi mahlasını da kullanmıştır.¹⁷² Babası; Muhammed Bahaeddin Veled, annesi Mü'mine Hatun'dur. Soyü baba tarafından Hz. Ebû Bekir'e¹⁷³, anne tarafından İbrahim Edhem'e ulaşmaktadır.¹⁷⁴

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî beş yaşında iken, bazı sebeplerden dolayı ailesiyle beraber Belh'ten ayrılır. Ailesi ile beraber Nişabur, Bağdat, Hicaz, Şam, Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gider. Nişâbur'da bulundukları sırada Ferîdüddîn-i Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'deki yüksek kabiliyeti ve manevî güzelliği fark eder. Meşhur kitabı Mantık-ut-Tayr'ın bir nüshasını kendisine hediye eder.¹⁷⁵ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Şam'da bulundukları sırada da birçok âlimin sohbetlerine katılır. Ayrıca Kemaleddin bin Adim'den de ders alır.¹⁷⁶ Sonrasında da yedi sene Larende (Karaman)da yaşayan Rûmî, her ilmi vefat edene kadar bizzât babasından tahsil eder. Rûmî, Tefsir, hadîs, fıkıh, mantık, usûl, meânî, edebiyât, matematik, fen ve tıp gibi pek çok zâhirî ilimlerde mütehasıs olur. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, babasının vefatından sonra manevî işaret üzere Seyyid Burhaneddin Tirmizî'den ledünnî (mânevî) ilimleri öğrenmeye başlar. Dokuz sene müddetle Seyyid Burhaneddin Tirmizî'nin hizmetinde bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, riyâzet (nefsin istediklerini yapmamak) ve mücâhede yaparak (nefsin istemediklerini yaparak) tasavvufta yüksek makamlara ulaşır.¹⁷⁷ Dokuz senenin sonunda Seyyid Burhaneddin Tirmizî, Kayseri'ye döner. Artık ilm ve irfan kaynağı olan Rûmî, talebe yetiştirmekle meşgul olur. Celâleddîn-i Rûmî ilim öğretmekle meşgulken, Şems-i Tebrizî Konya'ya gelir. Celâleddîn-i Rûmî, Şems-i Tebrizî ile altı ay kalır ve sohbet eder.¹⁷⁸ Şems-i Tebrizi ile Mevlânâ arasındaki muhabbet halk ve diğer talebeleri rahatsız etmeye başlar. Bunun üzerine Şems, Konya'dan ayrılır. Şems'in Konya'yı terk etmesinden sonra Mevlânâ'nın eski neşesi kalmaz ve hergün hasreti artar. O'nun bu hâline üzülen talebeleri, üzüntülerini Sultan Veled'e anlatır. Sultan Veled'den Şam'a gidip, Şems'i Konya'ya dönmesi için ikna etmesini isterler. Bunun üzerine Sultan

¹⁷² Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 369; Can, Mevlânâ (Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri), s.32; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, c. XXIX, s. 441; Komisyon, “Celâleddînî Muhammed Rûmî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VIII, s. 147; H. Ali Bilginer, *Tasavvuf ve ihlas Tarikatlar Ve Esasları*, Gonca Yayınevi, İstanbul 2011, s. 251; İbrâhîm Hâs Halvetî, *Tezkiretü'l- Hâs (Erenler Kitabı)*, (Haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Yasin Şen), h Yayınları, İstanbul 2017, s. 49.

¹⁷³ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 369; Eflâki, Âriflerin Menkıbeleri, c. II, s.359; Can, Mevlânâ (Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri), s.32.

¹⁷⁴ Komisyon, “Celâleddînî Muhammed Rûmî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VIII, s. 147.

¹⁷⁵ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 371; Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, c. XXIX, s. 441-442; Komisyon, “Celâleddînî Muhammed Rûmî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VIII, s. 148.

¹⁷⁶ Eflâki, Âriflerin Menkıbeleri, c. II, S.351; Gölpınarlı, *Mevlânâ*, s. 8.

¹⁷⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 347-351.

¹⁷⁸ Gölpınarlı, Mevlânâ, s. 8; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 347-351.

Veled birkaç arkadaşıyla Şam'a giderek, Şems'in Konya'ya dönmesini sağlarlar. Mevlânâ, Şems'ine kavuşunca çok sevinir. Bir müddet sonra halk, Mevlânâ ve Şems'in muhabbetinden yine huzursuzlanınca, Şems bir daha dönmek üzere Konya'dan ayrılır. Bazı rivayetlerde bu sefer Şems'i aramak için Şam'a Mevlânâ'nın gittiği, ama bulamadan geldiği geçmektedir. Mevlânâ Şems-i Tebrizi'nin gidişinden sonra muhabbet ve sevgiyi Tebrizi'nin mürîdi olan Selahaddin Zerkubi de bulur. On yıl sonra Zerkûbi'nin vefat edince Tebrizi'nin diğer mürîdi Çelebi Hüsameddin ile aynı sohbeti devam ettirdi. Mevlânâ Hüsameddin'e derin bir muhabbet duyar, hatta onun olmadığı mecliste neşesi olmazdı.¹⁷⁹ Mevlânâ'nın en büyük eseri Mesnevi, Çelebi Hüsameddin'in isteği üzerine telif edilmiştir.¹⁸⁰

Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî, 17 Aralık 1273 (h. 672) senesinde pazar günü vefat etti.¹⁸¹ Mevlânâ'nın cenaze namazını vasiyeti üzere Sadreddîn-i Konevî kıldırarakken, üzüntüden bayılınca Kadı Siraceddin kıldırdı.¹⁸² Defîn işlemi günümüzde türbesinin mevcut olduğu yere yapıldı. Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî'nin vefatından sonra yerine halîfeliği on iki yıl süren Çelebi Hüsameddin geçti. Onun ölümü üzerine, yerine Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled postnişin oldu. Mesnevî'sinden başka Dîvân-ı Kebîr, Fîhî Mâfîh, Dîvân-ı Rubâiyât, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a gibi kıymetli eserleri de vardır.¹⁸³ Mevlânâ'dan sonra gelen tarîkat silsilesi şöyle devam etmektedir:

1. Sultan Veled,
2. Hüsâmeddin Çelebi,
3. Ulu Ârif Çelebi,
4. Şemseddin Emir Abid,
5. Selahaddin Zahid,
6. Hüsâmeddin Vacid Çelebi
7. Emir Âbid Çelebi'dir.

1.2.3.2. Teşkilat ve Yönetim

Mevlânâ Celâeddîn-i Rûmî'nin türbesinin de bulunduğu Konya Mevlânâ dergâhı “pir evi” ve “asithane-i aliye” kabul edilmiş ve diğer şehirlerde ki mevlevîhâneler buradan yönetilmişlerdir. Yönetimin başındaki kimseye Mevlânâ soyundan gelen ve onu temsil eden

¹⁷⁹ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 350-351.

¹⁸⁰ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 377; Can, Mevlânâ, s.73; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 150; Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 108; Gölpınarlı, Mevlânâ, s.16-18.

¹⁸¹ Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 381; Câmî, *Nefahâtül-Üns (Evliyâlar Menkıbeleri)*, (ter. Abdulkadir Akçiçek), s. 699; Gölpınarlı, Mevlânâ, s.44-45; Komisyon, “Celâeddinî Muhammed Rûmî”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VIII, s. 149; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 150.

¹⁸² Vassâf, *Sefîne- i Evliyâ*, c. I, s. 381; Can, Mevlânâ, s.86; Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), , c. I, s. 351; Câmî, *Nefahâtül-Üns*, s. 698; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 150.

¹⁸³ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 352-353; Gölpınarlı, Mevlânâ, s. 44-45.

postişine “makam çelebisi” “çelebi efendi” denir. Diğer mevlevîhânelerde bulunan şeyhler ise çelebinin vekilidir. İlk dönemlerde çelebi hayatta iken yerine kimin geçeceğini (halife) belirlerdi. Ve ileride oluşabilecek anlaşmazlıkları önlerdi daha sonraki dönemler de ise makam çelebileri Konya Mevlânâ Dergâhı’nın ileri gelen dedeleri (dergâh zabitanı) tarafından atanmaya başlanmıştır. Ancak çelebiler arası anlaşmazlıkların artması üzerine Meclis-i Meşayih tarafından belirlenen kişi şeyhülislama bildirilir o da padişaha bu ismi sunar onun onayı ile çelebi belirlenirdi.¹⁸⁴

Mevlevîhânelerin başındaki şeyhler çelebinin verdiği meşihatname ve icazetname ile göreve başlardı. Mevlevîhâneler fonksiyonları açısından iki kısma ayrılır. Bin bir günlük eğitim ile çile çıkarılıp dede olunabilen tam teşkilatlı mevlevîhânelere asitâne, böyle bir eğitimi olmayan daha dar kapsamlı yerlere ise zâviye denir.¹⁸⁵ İlk dönemlerde Konya Mevlânâ dergâhına bağlı birkaç zâviye mevcuttu. Bunlar Şems Zâviyesi, Ateşbaz-ı Velî Zâviyesi, Pîri Mehmed Paşa Zâviyesi, Mahmud Dede zâviyesidir.¹⁸⁶ Asitâneler ise Konya Mevlânâ Asithanesi, Afyon, Manisa, Kütahya, Halep, Galata (kule kapı), Yenikapı, Kasımpaşa, Beşiktaş, Bursa, Kahire, Kastamonu, Eskişehir, Gelibolu, Rumeli, Yenişehir Mevlevîhâneleridir. Geniş bir bahçe içerisine inşa edilen asitâneler; semâhane, türbe, mescid, matbah-ı şerif, meydan-ı şerif, dede hücreleri, selamlık ve harem dairesinden oluşmaktadır. Asitânelerin türbesinde genelde Mevlevî şeyhlerinden birisi medfundur.¹⁸⁷ Zâviyeler ise, zamanla sadece âyin ve ibadetlerin yapıldığı yerler olmuştur.¹⁸⁸

1925 yılında Türkiye’de tekkeler kapatılmıştır. O dönemde Konya makam çelebisi olan Mehmed Bakır Çelebi Mevlevîliğin merkezini Halep’e taşıyarak, Türkiye dışındaki bütün Mevlevîhâneler bu merkeze bağlanmıştır. Ancak 1944’te Suriye hükümetinin aldığı bir kararla, Çelebilik makamı ve Mevlevîlik kurum olarak tarihe karışmıştır. Türkiye’de 1926’da çıkarılan bir kanun ile Hacı Bektaş-i Velî ve Mevlânâ Türbeleri müze olarak ziyarete açılmıştır. 1946 ve 1954 yıllarında Konya’da küçük çapta yapılmaya başlanan “Şeb-i Aruz” (Mevlânâ’nın ölüm yıldönümü) törenleri daha sonraki yıllarda Türkiye çapında yaygınlaşarak ilgi görmüştür.¹⁸⁹ Son yıllarda Özellikle Mehmed Bakır Çelebi’nin oğlu Celaledin

¹⁸⁴ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 213.

¹⁸⁵ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 68; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 251-252; Şaban Ortak, “Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi” *Antalya Kitabı I*, Palet Yayınları, Antalya 2018, s. 757

¹⁸⁶ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 251-252.

¹⁸⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 54.

¹⁸⁸ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 257.

¹⁸⁹ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 65; Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, c. XXIX, s. 471.

Çelebi'nin çabalarıyla Mevlevîliğin adap, erkân ve düşünce yapısı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenlenen konferanslar ile dünya çapında da tanıtılmıştır.¹⁹⁰

1.2.3.3. Âdâb ve Erkân

Mevlevîlikte seyrü sülûk ve sema adabı tarîkatın gelişme sürecinde oluşmaya başlamış ve Pir Adil Çelebi döneminde kurallara bağlanmıştır. İsmail Rusuhi Ankaravi'nin Minhacü'l-Fukara ve Mesnevi Şerhi adlı iki önemli eser Mesnevi'liğin düşünce sistemi, adâp ve erkânını anlatmaktadır.¹⁹¹

Mevlevîliğin iç teşkilatında müntesipler hiyerarşik açıdan; şeyh, dede, çilekeş can ve muhip olarak dört derecedir. Bu derecelerde bulunanların tamamı derviş veya ihvan sayılır. Pir veya postnişlik makamlarında bulunan şeyhlerin görevleri mukabele (âyin) esnasında posta oturma mesnevi okutma, tarîkata girmek isteyenleri tarîkata kabul etmek, tekkenin ve vakıf mallarının yönetim ve idaresi idi. Mevlevîliğe girip, şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmiş sâlike muhip denir.¹⁹² İkrar vermiş bin bir günlük çilede olana çilekeş can (matbah canı) denir. Matbah da bin bir gün çile çektikten sonra, dergâhta hücre sahibi olmuş salike dede denir. Matbah-ı şerifte çilekeş can bin bir günlük eğitime tabi tutulur. Çilekeş cana bu eğitimi mevlevîhânenin maddi ve manevî hizmetine bakan dedeler (dergâh zabitanı) verir. Çilekeş canların eğitiminden ahçı dede, sertabbah dede, kazancı dede, meydancı dede, bulaşıkçı dede sorumludur. Şeyhten sonra dergâhta en yetkili kişi ahçı dededir. Ahçı dedenin sorumlusu olduğu matbahta yemekten başka insan da pişirilir. Yani ham ve çiğ olan matbah canı pişerek, olgun Mevlevî dervişi halini alır. Mevlevîhânede ayrıca neyzenbaşı, kudumzenbaşı, mesnevihan gibi görevliler de mevcuttur. Tekkenin gelirlerinin bir kısmı mütevellîye maaş olarak verilir bir kısmı tekkenin bakım ve onarımında kullanılır bir kısmı gelen misafir ya da dervişlerin yiyip içmesi için ayrılır kalanı hizmet edenlere verilirdi. Tekkede kalanlar sabah ve akşam yemeklerini meydan-ı şerifte veya somathânede yerler, hasta olanların yemekleri hücrelerine gönderilirdi. Bütün dedeler ve canlar bekâr olmak şartı ile tekkede yatılı kalabilirlerdi.¹⁹³

Mevlevîlikte tarîkata girmek isteyen kişi, gusûl abdesti aldıktan sonra şeyhe gelir şeyh onun muhiplik isteğini kabul ederse başını dizine koyar ve sikkisini giydirir. Tekbir getirerek birlikte Fatiha suresini okurlar birbirlerinin sağ elini tutup kaldırarak parmaklarının üzerini öperlerdi. Böylece muhip tarîkata girmiş olurdu. Muhip dergâhta kalmak zorunda değildi

¹⁹⁰ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", c. XXIX, s. 471.

¹⁹¹ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", c. XXIX, s. 473.

¹⁹² Aldûllbâki Gölpinarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006, s. 149-153; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 217-221; Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 71.

¹⁹³ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 217-221.

isterse yalnızca sema ve mukâbeleye katılabilirdi. Tarîkatta çilekeş can olmak isteyen talip ise bin bir günlük bir riyazet sürecine tabi tutulurdu. Bu riyazet sürecinde talip dergâh içerisinde çeşitli hizmetlerde bulunurdu. Talibin dergâh içerisinde yaptığı bu hizmetlerle nefsini terbiye etmesi hedeflenirdi. Çilekeş can ilk olarak matbah kapısının yanında saka postunda üç gün murakabe vaziyetinde oturur diğer matbah canları seyrederdi. Çileye soyunmaya karar verirse on sekiz gün ayakçılık hizmeti yapardı. Hizmetin sonunda uygun görülürse dergâha geldiği elbiseyi çıkarır tennure giyer ve matbah canı olurdu. Bu süreçten itibaren pazarcılıktan çamaşırcılığa, helâ temizliğinden bulaşıkçılığa kadar on sekiz farklı hizmet türünü yerine getirirdi. Çilekeş canlar bu hizmetin yanında mobilyacılık, saatçilik gibi çeşitli meslek dalları ile farklı dil eğitimleri alırlardı. Çilekeş can çiledeyken matbâh-ı şerifin dışında bir yerde geceleyemezdi. Çilesini tamamlayan can, üzerindeki tennuresini çıkarır, derviş elbisesini giyerek saka postuna otururdu. Akşam matbahta yemek yedikten sonra, kendisi için hazırlanan odaya götürülür ve hücre sahibi dede olurdu.¹⁹⁴ Her mevlevî muhip ya da çilekeş canlar sema zikrini öğrenmek zorundaydı. Sema mukâbelesinde “Al” hecesi ile sağ ayak kaldırılır “lah” hecesi ile devir tamamlanıp ayak yere indirilirdi. Zikir halkası meydancı dede tarafından yönetilirdi.¹⁹⁵

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tasavvufî düşüncesine göre asıl olan aşk ve cezbedir. Mevlânâ'ya göre kişi kendinden geçmedikçe Hakk'ı bulamaz. Tarîkatın en önemli iki şartı sema ve çiledir. 1001 gün disiplinli bir şekilde çileyi ikmal eden Mevlevî şeyhlerine “Dede” denir.

Mevlevîler kendilerine özgün ve kibar bir lisana sahiptirler. Meydana, “Meydân-ı Şerîf”, mesnevi yerine “mesnevi şerîf”, ben yerine de “bendeniz” demeleri kendilerine özgü tasavvufî kavramlardır. Kibar lisana sahip olan Mevlevîler aynı zamanda her daim olumlu tabirler kullanmaya da özen gösterirler. “Mumu söndür” yerine “mumu dinlendir”, ölen kimse için “öldü” yerine “sırlandı” tabirlerini kullanırlar. Mevlevîler Hz. Peygamber'in “Ya hayır söyle ya da sus” (Buhârî, “Edeb”, 31) hadisini düstur edinerek olayları hayra yorumlar ve olumlu yaklaşılan her olayın olumlu sonuçlanacağına inanırlar.¹⁹⁶

Mevlevîlik kapıları ne olursan ol, yine de gel! Düsturuyla herkese açıktır. Dilencilik kesinlikle yasaktır. Mevlevîlikte; demircilik, kuyumculuk, dericilik terzilik gibi el emeği olan meslekler kutsal sayılmakla beraber, her Mevlevînin geçimin sağlayacak bir mesleği

¹⁹⁴ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 150-151; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 217-219.

¹⁹⁵ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 138; Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), c. XXIX, s. 474.

¹⁹⁶ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 140; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 217; Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 291-292.

olmalıdır. Mevlevîlikte dilencilik kesinlikle yasak olup, dilenen Mevlevî değildir. Mevlevîlikte başkasına yük olmak yerine, başkasının yükünü taşımak esastır.

Mevlevî Tarîkatı, sosyal ve kültürel hayatta da müzik, sema, şiir ve hattatlık, nakkaşlık gibi sanatsal faaliyetlerde de bulunmuşlardır.

Mevlevîliğin ilkelerini şu maddelerle özetleyebiliriz:

-Mevlânâ'yı pir kabul edip yolundan ayrılmamak, Allah ve Hz. Peygamber'e canı gönülden teslimiyet, akabinde de Mevlânâ'ya teslim olarak, mesnevi okuyup mutasavvıf olmak,

-Dinin gereğini yerine getirmek, kalbi tasfiye nefsi tezkiye etmek, aynı zaman da ilim ve irfan sahasında da donanımlı olmak,

-Ahlakını güzelleştirerek, insanlığa hizmet etmek ve hikmete ulaşmaktır.¹⁹⁷

Mevlevî Tarîkatı, sosyal ve kültürel hayatta da müzik, sema, şiir ve hattatlık, nakkaşlık gibi sanatsal faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Baki ve Nefi'nin gazellerinde Mevlevîliğin, Türk şiirine sağladığı katkılar görülmektedir. Mevlânâ şiirlerini sema esnasında irticâlen söylemiş ve bunları yazmakla görevli “sır kâtibi” diye adlandıran kişi tarafından zabta alınmıştır.¹⁹⁸ XIV. yüzyıldan günümüze kadar öne çıkan Mevlevî hattatlarından bazıları şunlardır: Mehmed Bin Hüseyinül Mevelevi, Konyalı Yusuf, Bursalı Fahri, Hasan Leylek Dede Ataullah Efendi, Suud Bey, Neyzen Emin Efendi, Necmeddin Okyay'dır.¹⁹⁹ Mevlevî tarîkatında musikeye de ayrı önem verilir. Mevlevîler dini ayinlerinde ney, kudüm, tambur gibi müzik aletleri ile zikir eder, sema yaparlardı. Türk musiki bestekârları da musiki alanında Mevlevî musikisinden istifâde etmişlerdir. Itri, Ahmed Ağa, Hamamizade İsmail Dede Efendi, Zekai Dede “Ayin-i Şerif” ler bestelemişlerdir.²⁰⁰

Sonuç olarak, XII. yy. sonlarında başlayan Mevlevîyye, Osmanlı ve Anadolu topraklarında, sosyal hayata çeşitli katkılarda bulunmuştur. Mevlevîler “hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi Ahirete hazırlıklı ol” hadisini düstur edinerek çalışan, gafletten, bencillikten uzak, hoşgörülü, aşk ve cezbeyi önemseyen sistemleriyle her zaman dikkat çekmiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri (Menakib al- Ârifin)*, s. 273- 274; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 232; A. Nevzad Odyakmaz, *Bektaşilik Alevîlik Mevlevîlik Masonluk*, Kitapdostu Yayınları, İstanbul 2009, s. 45.

¹⁹⁸ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 232; Odyakmaz, *Bektaşilik Alevîlik Mevlevîlik Masonluk*, s. 327.

¹⁹⁹ Z. Cihan Özsayiner, “Mevlevî Hattatlar” *Vakıf Haftası Dergisi*, 1992, c. IX, s. 125-142 (bk. <http://hdl.handle.net/11352/935>) (Erişim tarihi: 05.05.2019); Odyakmaz, *Bektaşilik Alevîlik Mevlevîlik Masonluk*, s. 339.

²⁰⁰ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 232- 233; <http://www.musikidergisi.net/?p=1467>, (Erişim tarihi: 06.05.2019); Odyakmaz, *Bektaşilik Alevîlik Mevlevîlik Masonluk*, s. 339.

²⁰¹ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 254- 256.

1.2.3.4. Mevlevîyye Silsilesi

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.)
2. Hz. Ali (ra.)
3. Hasan-ı Basri (ks.)
4. Habib-i Acem (ks.)
5. Ebû Süleyman Dâvud b. Nâsir et-Ta'î (ks.)
6. Ebu'l-Mahfuz Mâruf Ali el-Kerhi (ks.)
7. Seriyy-i Sakati (ks.)
8. Cüneyd-i Bağdadi (ks.)
9. Ahmed Mimşad-ı Dineveri (ks.)
10. Muhammed Dineveri (ks.)
11. Şeyh el-Muhammed Bekri (ks.)
12. Şeyh Vecihüddin el-Kâdi (ks.)
13. Şeyh Ömer el-Bekri (ks.)
14. Şeyh Ebu'n Necib es-Sühreverdi (ks.)
15. Şeyh Ammâar-ı Yâsir (ks.)
16. Şeyh Necmeddin-i Kübra (ks.)
17. Şeyh Sultanul Ulema Muhammed Bahaeddin Veled (ks.)
18. Şeyh Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi (ks.)
19. Şeyh Mevlânâ Celâleddinî Rûmî (ks.)²⁰²

1.2.3.5. Antalya'da Mevlevîyye ve Mevlevîler

1.2.3.5.1. Antalya Mevlevîhânesi

Mevlevîhâneler; ibadet, ziyaret, barınma, eğitim gibi çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirildiği; semâhane, türbe, mescid, matbâh-ı şerif, meydan-ı şerif, dede hücreleri, selamlık ve harem dairesinden gibi bölümlerden oluşan bir mimari yapılardır.²⁰³

Mevlevîhânelerin mimari özelliklerine göre çeşitli tipleri bulunmaktadır. Antalya Mevlevîhanesi “ev – tekke” tipidir.²⁰⁴ Antalya Mevlevîhânesi; Mevlevîhâne hamamı, Zincirkıran Mehmed Efendi ve Nigâr Hatun türbelerinden oluşmaktadır.

Alaeddin Keykubat zamanında Yivli Minare Külliyesi bölgesinde yapılan bu yapı, XVII. yy. da Tekeli Mehmed Paşa tarafından mevlevîhâneye çevrilmiştir.²⁰⁵ 1649 yılında

²⁰² Vassâf, *Sefine- i Evliyâ*, c. I, s. 357.

²⁰³ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 144.

²⁰⁴ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 122.

Manavgatlı Adem Dede kale dışındaki dükkanlarına ait gelirleri Antalya Mevlevîhanesine bağışlamıştır.²⁰⁶

Korkuteli ilçesinde bulunan Çomaklı Zâviyesi Antalya Mevlevîhânesine bağlı yazlık mevlevî dergah olarak faaliyet göstermiştir.²⁰⁷

Antalya Mevlevîhâne'si 1925 yılında Tekke ve Zâviyelerin kapatılmasına dair çıkan yasa ile faaliyetine son verilmiştir. Antalya Mevlevîhânesi ilerliyen tarihlerde aralıklarlar defalarca bakımdan geçmiştir. 1972 yılından 2014 yılına kadar Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Güzel Sanatlar Galeri Müze deposu olarak kullanılmıştır. 2015 yılında ise son restorasyon çalışmalarına başlandı.²⁰⁸

Antalya Mevlevîhânesi, Selçuklu mahlesinde Kaleiçi diye bilinen bölgede, Yivli minare camii ile aynı komplekste bulunmaktadır. Antalya Mevlevîhânesinde banisini veya tarihini belirten kitabe bulunmamaktadır. Mevlevîhâne hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde de net bir sonuca varılmadığı gözlenmektedir. Mevlevîhâne 377 yılında Selçuklu zâviyesinden kalan kalıntıların üzerine inşa edildiği tahmin edilmektedir. Mevlevîhâne çeşitli tarihlerde onarım görmekle beraber en son 2018 yılında restore edilmiştir.²⁰⁹ En son yapılan restoreden sonra mevlevîhâneye dair bilgiler, panalar ve canlandırma tablolar asılarak mevlevîhâne müzeye çevrildi.

Mevlevîhânenin kuzeydoğusunda bir kuzeyinde iki ve batısında üç adet olamk üzere mevlevî dervişlerin kaldığı düşünülen odalar bulunmaktadır. Ana mekânın doğusunda ise sivri beşik tonazdan ulaşan eyvan bulunmaktadır.

Mevlevîhânedeki vitrin içinde Mevlevîlik ile ilgili eserler ve kıyafetlerin sergilendiği bir bölme, kuzey duvarında da musikisi icra heyeti bilgilendirmesi bulunmaktadır.

Eyvanın kuzeyinde bulunan ve bir kapı ile ana mekân ve eyvana da bağlı olan bir matbah canlandırması bulunmaktadır. Ana mekânın kuzeyinde şeyh odası canlandırması, batısında da Mevlevîlik ile ilgili interaktif bilgilendirme yapılmaktadır. Panolarda Hz. Mevlânâ ve Mevlevîlik tanıtımının yapıldığı iki oda bulunmaktadır. Hz. Mevlânâ'nın tanıtımının yapıldığı odada dünya mevlevîhâneleri ve Mevlânâ'dan sonra gelen çelebilere dair

²⁰⁵Yavuz Tiryaki, "Yivli Minare Külliyesi", *DİA*, c. XXXXIII, s. 553, 2013 yılı; <http://muze.semazen.net/content.php?id=00014> (10 Şubat 2019); Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 202 (geniş bilgi için bk. Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, (Doktora Tezi), s. 93).

²⁰⁶ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 96

²⁰⁷ Antalya kitabı 773.

²⁰⁸Ortak, "Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi" *Antalya Kitabı I*, s. 761.

²⁰⁹ <https://www.haberler.com/antalya-Mevlevîhanesi-torenle-acildi-10927865-haberi/> (Erişim tarihi: 13 Şubat 2019).

bilgiler de mevcuttur. Bu bölümdeki vitrinlerde buhurdanlar, âlemler, şamdanlar, mum makası ve Mevlânâ'nın eserlerinin tıpkıbasımları yer almaktadır.²¹⁰

Mevlenadan sonra gelen postnişinlerin isimleri şöyledir:²¹¹

Postnişin İsimleri	Görev Dönemi
Mustafa Efendi (kutbü'l arifin)	13.Yüzyıl Sonu-14. Yüzyıl yarısı
Zencirşiken Mibarizüddin (Mehmed Beyoğlu Mahmud bin oğlu Yunus)	Miladi:1370 civarı Hicri: 771 civarı
Ahmed Çelebi (Mehmed Bey Halifesi)	Miladi:1380 civarı hicri:781 civarı
Postnişin (bilinmiyor)	Bilinmiyor
Mehmed Sadık Efendi Oğlu Ömer ve Osmanzâde	Miladi: 1818 Ekim Hicri: 1234 Muharrem
Postnişin (bilinmiyor)	Bilinmiyor
Ahmed Hafız Efendi	19. Yüzyıl
Şemseddin Efendi b. Ahmed Hafız Efendi	19.Yüzyıl – 20. Yüzyıl Başı
Hüsameddin Efendi b. Şemseddin Efendi	Rumi: 1320 Miladi:1911-12
Amil çelebi	Rumi: 1327 Miladi:1911-12 (İstifa etmiş)
Fazıl Çelebi	Miladi:1912 Hicri: 1330
Hüsameddin Efendi	Miladi: 1912-1925 Hicri: 1930-1943 (İki Defa)

Antalya Mevlevîhânesi'nde Temmuz 2018'den itibaren Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim görevlileri tarafından hergün akşam halka açık, bir gün bayanlara özel olmak üzere dersler işlenmektedir. Dersler; Elmalılı Vâhib-i Ümmî okumaları, mesnevi okumaları, irfan meclisi, islam düşüncesi başlıkları altındadır. İrfan meclisi genellikle başka bir ilden misafir hocalarımızın katılımları ile tasavvufi bir konu ele alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu programlar düzenli olarak aylık program el broşürü yapılarak Mevlevîhânedan halka ulaşmaktadır. Dolayısıyla da Antalya halkı programı takip ederek istedikleri dersten istifade edebilmektedirler. Yine Mevlevîhânemizde tezhip hat ney kursla

²¹⁰ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212987/antalya-Mevlevihanesi.html> (Erişim tarihi: 13.02.2019).

²¹¹ Silsile, Antalya Mevlevîhânesi içinde bulunan bilgilendirmeden alınmıştır. (Bk. EK 1. I. Fotoğraf: 1-2); Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 111; Ortak, "Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi" *Antalya Kitabı I*, s. 756

yrıca hat, tezhip, Osmanlı Türkçesi ve ney kursları ile Semâ okulu gibi çeşitli etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. (Bk. EK 1. 9)

1.2.3.5.2. Zincirkıran Mehmed Bey ve Türbesi

Asıl adı Mübârizüd-din Mehmed Bey'dir.²¹² 1012/1063 tarihinde doğduğu tahmin edilmektedir.²¹³ Teke Beyi olan Mehmed Bey, bir ara Kıbrıslıların eline geçen Antalya'yı kurtarabilmek için üstün bir mücadele göstermiştir. Bu mücadele sırasında Antalya Limanı ağzındaki kuleler arasına gerilmiş zinciri kırmıştır. Bu sebepten zincir kıran adını almıştır.²¹⁴

Osmanlı kaynaklarında 'Teke Bey' adıyla geçen²¹⁵ Mehmed Bey, Antalya'yı Kıbrıs elinden alırken gösterdiği mücadeleden dolayı Kıbrıs vakayinamelerinde; Taca, Tacca, İl Turca, Turca lakaplarıyla-isimleriyle zikredilmiştir.²¹⁶

Antalya Mevlevîhâne'sinde görev yapan postnişinler çelebi olmaktadır. Zincirkıran Mehmed Bey, Antalya Mevlevîhanesi'nin kurucu şeyhi²¹⁷ ve görev yapan postnişinlerdendir. Dolayısıyla Zincirkıran Mehmed Çelebi diye de anılmaktadır. Burada vazifesine devam eden Zincirkıran Mehmed Çelebi, İstanbul'da bulunan Galata Mevlevîhâne'sinde misafir olmuştur. Zamanın padişahı IV. Murad kendisine ihsanlarda bulunmuştur.²¹⁸ Antalya Mevlevîhâne postişini Mehmed Çelebi, 1077/1667 yılında Antalya'da vefat etmiştir.²¹⁹ Vefatından sonra Ahmed Çelebi postnişin olmuştur.²²⁰

Kendi adıyla anılan türbenin ise; Zincirkıran Mehmed Bey tarafından oğlu Ali için 779/1377 yılında inşa ettirildiği bilinmektedir.²²¹

Türbe, Antalya Mevlevîhâne'sinin doğu tarafında, bir teras üzerindedir. Selçuklu kümbetleri tarzında, kesme taştan oluşmuştur. Kare kaide üzerinde olan türbe, piramidal külahlı ve sekizgen gövdelidir.²²²

²¹² Tızlak, *Dünden Bugüne Antalya*, A. Kerim Atılğan (ed.), s. 139.

²¹³ <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Osmanli-Hikâyeleri/Detay/SULTAN-IV-MURADIN-TASAVVUF-EHLINE-HURMETI/935> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

²¹⁴ Tızlak, *Dünden Bugüne Antalya*, A. Kerim Atılğan (ed.), s. 141.

²¹⁵ Emecen, "Antalya", s. 233.

²¹⁶ Tızlak, *Dünden Bugüne Antalya*, A. Kerim Atılğan (ed.), s. 139.

²¹⁷ Ortak, "Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi" *Antalya Kitabı I*, s. 760.

²¹⁸ <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Osmanli-Hikâyeleri/Detay/SULTAN-IV-MURADIN-TASAVVUF-EHLINE-HURMETI/935> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019); *Antalya Kitabı* 762.

²¹⁹ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 304.

²²⁰ Ortak, "Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi" *Antalya Kitabı I*, s. 761.

²²¹ Sait Kofoğlu, "Tekeoğulları", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.40, s.349; <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212995/zincirkıran-mehmet-bey-turbesi.html> (Erişim tarihi: 19 Şubat 2019); Ortak, "Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi" *Antalya Kitabı I*, s. 760.

²²² Yavuz Tiryaki, "Yivli Minare Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2013, c. XLIII, s. 553-554.

Türbe içinde, Mübarizüddin Mehmed Bey, oğlu Ali ve Antalya Mevlevîhâne'si şeyhi Mustafa Dede Efendinin sandukaları bulunmaktadır.²²³

Türbe 1954 yılında tamir edilmiştir.²²⁴ En son 2018 yılında restore edilmiştir (Bk. EK 1. 10).

1.2.3.5.3. Âdem Dede

Âdem dede Antalya, Manavgatlıdır. Âdem Dede'nin dedesi; derviş Mustafa, babası; Mehmed çavuş, oğlu Ahmed Efendi'dir. Bir de Kâmile Hatun diye bir kızı olduğu anlaşılmaktadır.²²⁵ IV. Murad zamanında Galata Mevlevîhâne'si'nde şeyh olan Âdem Dede, Mesnevi'nin en zor parçalarını dahi tercüme edebilecek donanıma sahipti. Âdem Dede h. 1041'de galata Mevlevîhâne'sine postnişinidir. Âdem Dede hac yolculuğu yaparken 1063'te Mısır'da vefat etmiştir.²²⁶ Âdem Dede'den sonra Arzi Mehmed Dede postnişin olmuştur.²²⁷ Hayır ve hasenatı çok seven, cömertliğiyle bilinen Âdem Dede'ye ait pek çok vakıfları bulunmaktadır. Âdem Dede'ye ait vakıfname F. Erten tarafından kayda geçirilmiştir. Bu kayda göre; Vakıfnamede belirtilen bedestene günümüzde rastlanılmamaktadır. Bahsedilen bedestenin yandığına dair rivayetler bulunmaktadır.²²⁸

Âdem Dedenin yazma dergilerde mevcut şiirleri bulunmaktadır.²²⁹

1.2.3.5.4. Dâvud Dede

Dâvud dede Antalyalı olup, Süleyman Dede'nin oğludur. Zâhiri ve bâtını ilimlerle donanmış olan Dâvud dede, Zincirkıran Mehmed'in dervişıdır. Şeyhinin isteği üzerine, Dâvud dede irşad vazifesi için uzun bir seyahate çıkmıştır. Sırasıyla Konya, Mekke, Kudüs son olarak da Mısır'a gelmiştir. Mısır'da iken de vefat etmiştir. Kırk yıl boyunca şeyhlik yapan Dâvud dede doksan yaşında vefat etmiştir.²³⁰ (Bk. EK 1. 11)

1.2.4. Desûkiyye

Şeyh İbrahim Burhaneddin ed-Desûki tarafından kurulan tarikat Desûkiyye, “Burhaniye” ismiyle de anılmaktadır. Desûkilikte usul ve esaslar, Rifâi, Sühreverdiiyye,

²²³ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212995/zincirkiran-mehmet-bey-turbesi.html> (Erişim tarihi: 19 Şubat 2019).

²²⁴ Tiryaki, “Yivli Minare Külliyesi”, s. 554.

²²⁵ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 106.

²²⁶ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 102.

²²⁷ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 266.

²²⁸ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 114.

²²⁹ Kocatürk, *Tekke Şiir Antolojisi*, s. 305.

²³⁰ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 122.

Şâzaliyye ve Bedeviyye tarikatları ile benzerlik göstermektedir.²³¹ Bu sebeple Desûkiyye tarikatı kimilerine göre Rifai, Sühreverdiyye, Şâzaliyye ve tarikatlarının birleştirilmiş halidir.²³² Kimilerine göre de Bedeviyye'nin şubesi olan bir tarıktır.²³³ Vassaf ise; Desûkiyye Tarikatını şöyle anlatmaktadır: “Sühreverdiyye kolundan münşeâbtır”.

1. Hz. Şihâbeddin– i Sühreverdi
2. Şeyh Nureddin Abdussamed
3. Şeyh Necmeddin Mahmud-ı İsfahâni
4. Pir-i muhterem Hz. İbrahim ed-Dessûki”²³⁴

Desûkiyye Tarikatında zühd ve ibadet ön plana çıkmaktadır. Şeriata uymak konusunda asla taviz verilmemelidir. İbrahim Desûki nezdinde; şeriata uymayan evladı dahi olsa evla değilken, şeriata uyan kim olursa olsun evladı mesabesindedir. Desûkiyye’de şeriatın asıl, tarikatın fer olduğunu, fakat asıl olan hakikatin şeriat ve tarikat birleşince ortaya çıkacağı görüşü benimsenmiştir.

Desûkiyye Tarikatı’nın yeşil renginin ayrı bir önemi bulunmaktadır. İbrahim Desûki’ye mânen verilen yeşil rengi, tarikatın alâmeti olmaktadır.²³⁵ Dolayısıyla Desûkiler; yeşil giyinen, cehri zikir yapan bir tarikat olarak tanınmaktadır. Desûki tarafından Sema ve kıyam zikri hoş karşılanmazken, Desûki’nin vefatından sonra tarıkata dâhil edildiği görülmektedir. Yirmi yıl inziva yaşayan bir kurucusu olan tarıkatta riyâzet te ayrıca önemsenmektedir.²³⁶

Desukiyye esaslarından bazıları şunlardır:

1. Evrad ve ezkar ile meşgul olmak,
2. Nefsin heva ve heveslerine kapılmamak,
3. Darlığa ve kaybedilen şeylere rıza göstermek,
4. Şeriat ve tarikatın esaslarına uymak,
5. Evliyânın ahlakı ile ahlaklanmak.²³⁷

Günümüzde varlığına pek rastlanılmayan Desûki Tarikatı, Mısır başta olmak üzere, Arap ülkelerinde ve Kuzey Afrika’da yayılmıştır. Desûki Tarikatı’ndan zuhur eden kollar şunlardır:

1. Şernubiyye; Seyyid Ahmed eş-Şernûbi
2. Süyütiyye: Celâluddin es-Süyuti
3. Tâziyye: Şeyh İbrahim et-Tâzi
4. Aşûriyye: Seyyid Salih Aşûr el-Mağribi.²³⁸

²³¹ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 275.

²³² Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 176.

²³³ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 275.

²³⁴ Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. I, s. 311.

²³⁵ Kamran Abdullayev, *İmam Şernubi’nin Tabakatü’l– Evliyâ Adlı Eserinde Keramet Ve Sûfîler*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s. 73.- 82.

²³⁶ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 276.

²³⁷ Kara, *Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi*, s. 227.

²³⁸ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 176-177.

1.2.4.1. İbrahim Desûki

Tam adı Burhaneddin İbrahim b. Ebu'l-Mecd Abdülaziz ed-Desûki'dir. İbrahim Desûki 633/ 1235 senesinde Mısır'da dünyaya gelmiştir. Ömrünün çoğunu Desûki Kabası'nda geçirdiğinden dolayı "Desûki" denilmiştir. Lâkabı; Burhaneddin olan İbrahim Desûki'nin soyu, İmam Hüseyin vasıtasıyla Hz. Peygamber'e dayanır. Ebul Ayneyn unvanıyla meşhur olan İbrahim Desûki, Rifâiyye Şeyhi olan babasından Rufâi hırkası giyen Desûki, Necmeddin el Isfehâni vasıtasıyla da Sühreverdiyye'ye intisap etmiştir. İbrahim Desûki, Şâzaliyye tarikatından da feyz almıştır.²³⁹

Derin ilme sahip Desûki, Arapça, Farsça, Süryanice, İbranice dillerini konuşabiliyordu.²⁴⁰ Desûki, yirmi yıla yakın halvet hayatı yaşamıştır. Desûki halvethânedeki ibadetle meşgul olmanın yanı sıra eserlerde telif etmiştir. Günümüze bu eserlerden birkaç hızb ve el-Hakâkik adlı kitabı ulaşmıştır. Desûki, babasının cenaze namazını kılmak için halvethânedeki çıkmıştır.²⁴¹ Halvet hayatından sonra da geceleri ibadetle, gündüzleri de talebelere ders veren Desûki, hayatı boyunca İslam'a hizmet etmiştir.²⁴² Hafız olan İbrahim Desûki, şeriata bağlı, güzel ahlak sahibi, aşk ehli olan,²⁴³ Aktâb-ı Erbea'dan biri olarak tanınmıştır.²⁴⁴ İbrahim Desûki 676 / 1277 senesinde vefat edince,²⁴⁵ halifesi ve kardeşi Musa Desûki yerine geçmiştir. İbrahim Desûki halvethânesine defnedilmiştir. İbrahim Desûki'den sonra devam eden tarikat silsilesi şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Burhaneddin İbrahim bin Abdülaziz ed-Desukî (Desûkiyye Tarikatı Pîri)
2. Kardeşi Şeyh Musa bin Ebu'l-Mecd ed-Desûki
3. Oğlu Şeyh Muhammed
4. Şeyh Ebu'l-Mekârim Celâleddinî
5. Şeyh Muhammed
6. Şeyh Muhammed Deyrunî
7. Şeyh Muhammed el-Gazâlî
8. Şeyh Muhammed Bin Abdüsselam el-Mağribî
9. Şeyh Hafız Abdurrahman Celâleddinî es-Suyûtî (Suyûtîyye Tarikat Pîri)
10. 10.Şey Celâleddinî b. Ahmed Hayreddin Muhammed b. Ebu'l Hayr el-Kürki
11. Şeyh Bedreddin Muhammed eş-Şahâvî (Şehâviyye Tarikatı Pir)

²³⁹ Mehmet Demirci, "Desûki, İbrahim b- Abdülaziz", TDV *İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. IX, s. 212.

²⁴⁰ Cahit Eriş, Gül Bahçesindeki Evliyâlardan Hayat Dersleri 2, Gülhâne Yayınları, İstanbul 2015, s. 625.

²⁴¹ Demirci, "Desûki İbrahim b- Abdülaziz", c. IX, s. 212.

²⁴² Komisyon, "Seyyid İbrahim Düsûki", *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. IX, s. 261.

²⁴³ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 275.

²⁴⁴ Demirci, "Desûki, İbrahim b- Abdülaziz", c. IX, s. 212-213 (diğer üçü Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî, Ahmed el-Bedevî'dir).

²⁴⁵ İmâmî Şârânî, *Evliyâlar Ansiklopedisi (Tabakatü'l Kübra)*, çev. Abdulkadir Akçiçek, Bedir Yayınevi, İstanbul 2017, c. II, s. 657.

12. Şeyh Seyyid Şihabeddin Ebü'l-Abbas Ahmed el-Malikî el-Burhanî (Antalya Şernubiyye Tarîkat Piri).²⁴⁶

1.2.4.2. Antalya'da Desûkiyye ve Desûkîler

1.2.4.2.1. Antalya Ahmed b. Osman Şernûbi

Şehâbeddin Ebü'l-Abbas Ahmed b. Osman eş-Şernûbî'dir. Mısır, Demanhur'un Şernubi Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Doğduğu yere nispeten “Şernûbi” denilmiştir. Desukiyye tarîkatının şubesi olan, kurucusu olduğu tarîkatına da Şernûbiyye denilmiştir.²⁴⁷ Şernûbi'nin şeyhi, Dessûkiyye Tarîkatı, Şehavviye Şubesi'nin kurucusu, Şeyh Muhammed eş-Şehavi'dir.²⁴⁸ Babasının adı Osman, annesinin ise Âbide olan Şernûbi'nin soyu Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.²⁴⁹ Şernûbi'nin daha çocukluğunda iken manevî haller yaşadığına dair rivayetler bulunmaktadır. Çocukluk yaşlarında iken koyun çobanlığı yapan Şernûbi'yi hergün evden çıkarken dikatli olması konusunda uyarırmış. Çünkü Şernûbi Allah aşkından öyle hale gelirmişki etrafında olanları farketmezmiş. Çocuklar, O'nun bu halinden faydalanarak çantasındaki ekmekleri alır yerine taş koyarlarmış. Fakat Şernûbi kendine geldiğinde ne zaman ekmek yemek için elini çantasına atsa ekmeği eline gelirmiş.²⁵⁰ Çocukluk yıllarına ait başka bir rivayet de şu şekildedir: Küçük yaşlarında dahi Allah aşkını yoğun yaşayan bir sûfî olan Şernûbi, koyunlarını otlatırken ilahi bir feyz gelir ve aşkından kendinden geçerek etrafındaki hiçbir şeyin fark edemez hâle gelmiştir. Bu manevî hâl üzere ibadetlere yönelen Şernûbi, annesinin vefatından sonra Mekke'ye gitmiştir. Burada yedi yıl kaldıktan sonra da memleketine dönmüştür. Hayatının çoğunluğu Dermanhur'daki bir zâviye de ibadet ile geçiren Şernûbi, Anadolu'ya sadece iki kere gelmiştir. Şernûbi'nin ilk gelişi, Hz. Peygamber'in işareti ile İstanbul'a olmuştur:

Yıl 975. Şernûbi, rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber Şernûbi'ye, İstanbul'da bulunan Şeyh Nûreddin Zâde'ye gidip intisap etmesini söyler. Bu rüya üzere İstanbul'a gelir ve Şeyh'in yanına varır. Şernûbi'nin geleceği işaretini mânen alan Şeyh Nûreddin Zâde; “Merhaba! Peygamber emri ile gelen, derviş zâde hoş geldin!” diyerek karşılar.²⁵¹ İstanbul'da kaldığı dönemde Nureddinzâde Muslihiddin Hoca Efendi'nin talebesi olan Şernûbi, Sultan Selim ile Kıbrıs seferine katılmıştır. Sefer dönüşü Sultan Selim'den Şernûbi'ye halkının vergilerin düşürülmesi fermanını da alarak Mısır'a dönmüştür. Halk,

²⁴⁶ <http://zikir-allah.blogspot.com.tr/p/desukiyye-tarikati.html> (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018).

²⁴⁷ Hocazâde Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1979, s. 300.

²⁴⁸ <http://zikir-allah.blogspot.com.tr/p/desukiyye-tarikati.html> (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018).

²⁴⁹ Abdullayev, *İmam Şernubi'nin Tabakatü'l- Evliyâ Adlı Eserinde Keramet Ve Sûfîler*, (Yüksek Lisans Tezi), s. 13.

²⁵⁰ Durma, *Antalya Evliyâlar Şehri*, s. 31.

²⁵¹ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 301.

bundan memnun kalmadığı gibi, Şernûbi ve talebelerinin Şernûbiye'den gönderilmesi için Kadı'ya şikâyetle bulunmuştur. Şernûbi, bu olaydan sonra Şernubdan ayrılarak, Yukarı Said bölgesinde yaşamını sürdürmüştür.²⁵²

Kaynaklarda, Şernûbi'nin fakih, müfessir, hadisçi ve mutasavvıf olmak üzere birçok şeyhinin olduğu geçmektedir. Şernubi'nin, düşünce olarak İbn Arabi'den etkilenmiş olmasına rağmen vahdeti vücud ekolünün yorumcularından Abdülkerim Cili'nin etkisini de fazlasıyla görmek mümkündür.²⁵³

Yıl 1585. Şernûbi, birkaç mürîdiyle beraber, Mısır'ın Dimyat İskeleyi'nden deniz yolu ile İstanbul'a gelmek üzere yola çıkar. Yolculuk sırasında Antalya civarında bir yerde, Şernûbi bir hastalığa yakalanmış ve on üç gün sonra Antalya'da vefat etmiştir. Şernûbi'nin bulunduğu yerin yakınındaki cami imamı, o gece rüyasında Hz. Peygamber tarafından şeyhi yıkamakla görevlendirilmiştir.²⁵⁴ Şernûbi, Antalya'da Ercalı ismiyle bilinen bu mevkideki camii yakınında bir yere defnedilmiştir.²⁵⁵ Yerine cenazesi yıkanan Şernûbi, o camii yakınında bir yere defnedilmiştir. Keramet ehli olan Şernûbi'nin eserleri arasında en meşhur olan Tabakat'ı Evliyâdır. Şernûbi birçok talebe ve halife yetiştirmiştir. Şeyh Nasırüddin İbrahim Likaani ve Şeyh Muhammed Balkını tanınmış halîfelerindendir.²⁵⁶

1.2.5. Nakşibendîyye

Kurucusu Bahaeddin Nakşibendî olan tarîkat, halîfeleri tarafından gelişme göstermiş ve çeşitli bölgelere taşınmıştır. Bahaeddin Nakşibendî'n halîfeleri olan Alâeddin Attar, Zahit Bedahaşi ve Muhammed Parsa'nın faaliyetleri çok etkili olmuştur. Tarîkat zamanla Yeseviyye Tarîkatı'nın bulunduğu bölgelerde, İmam Rabbani ile de Hindistan'da yayılmıştır. İmam Rabbani'nin oğlu Şeyh Seyfeddin ve halifesi Mehmed Bedvani ile tarîkat daha da ilerleyerek tasavvufi, nakli ve müspet ilimleri barındırır hale gelmişti.²⁵⁷

Tarîkatı ulema kesimlerinde kabul görmesi Muhammed Parsa, İstanbul'a girmesi de Molla İlâhi vasıtasıyla olmuştur. Ancak tarîkatın geniş coğrafyalarda yayılmasına en çok katkı sağlayan halifesinin Alâeddin Attar olduğu muhakkaktır. Şeyhi Nakşibendî, Attar'ın kendisine olan desteğini, yükünü hafiflettiğini bizzât kendisi dile getirmiştir.²⁵⁸

Nakşibendîyye'nin oluşumundan günümüze kadar gelen tarihi süreci aşama aşama gerçekleşmiştir. Bu aşamalar şöyle adlandırılmaktadır:

²⁵² Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 32.

²⁵³ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 36.

²⁵⁴ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 301.

²⁵⁵ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 35.

²⁵⁶ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 301- 302.

²⁵⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 372.

²⁵⁸ Hamid Algar, "Nakşibendîyye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Test Yayını, c. XXXII, s. 336.

Gücdavani'den, Muhammed Bahaeddin Nakşibend'e kadar olan önem; Hâceganiyye, Nakşibendî'den, Ubeydullah Ahrar'a kadar olan dönem; Nakşibendîyye, Ahrar'dan, İmam Rabbani'ye kadar olan dönem; Nakşibendîyye-i Ahrariyye, İmam Rabbani'den, Şemseddin Mazhar'a kadar olan dönem; Nakşibendîyye Müceddidiyye, Mazhar'dan, Mevlânâ Hâlid Bağdadi'ye kadar olan dönem; Nakşibendîyye-i Mazhariyye, Mevlânâ Halid'den sonra oluşan dönem; Nakşibendîyye-i Halidiyye olarak anılmıştır.²⁵⁹

Tarîkatın Osmanlılarda yayılması ise XVIII. Yy da Mevlânâ Ziyaeddin Bağdadi ile olmuştur. Tarîkat, bu dönemlerde Osmanlı padişahları tarafından koruma altına alınmıştır. Hatta bazı padişahların tarîkata intisap ettiği söylenmektedir.²⁶⁰ İlk olarak Buhari'de belirgin olan Nakşibendîyye, zamanla Arap yarımadası, Mağrib ve aşağı Sahrâ Afrikası haricinde İslâm coğrafyasının hemen her bölgesine yayılmayı imkânı bulmuştur.²⁶¹

1.2.5.1. Bahâeddin Nakşibendi (ks.)

Asıl adı Muhammaed b. Muhammed el-Buhârî olan Nakşibend 718/1318 tarihinde Buhara yakınlarında bulunan Kasr-ı Ârifan'da dünyaya gelmiştir. Gönüllere Allahû Teâlâ'nın sevgisini nakşettiği için “Nakşibend” lâkabıyla anılmıştır.²⁶² Seyyid olan Bahâeddin, doğmadan önce köylerine Hâcegan Tarîkatı şeyhlerinden Muhammed Baba Semâsi gelmiş ve müridlerine yakında bu köyden bir tarîkat imamı doğacağını haber vermiştir. Bahâeddin Nakşibendî doğduğu zaman Baba Semâsi onu manevî evlatlığına almış manevî terbiyesi ile ilgilenmek üzere Emir Külal'i görevlendirmiştir.²⁶³ Zahren Emir Külal'in terbiyesinde olan baheddin nakşibendi'nin, üveysilik metoduyla kendisinden vefat eden Abdülhalik Gücdavani tarafından terbiye edildiği söylenilmektedir.²⁶⁴

Hâcegan tarîkatında cehri zikir yapılırken, Bahaeddin Nakşibend hafi zikri tercih etmiştir. Hafi zikre önem veren Bahaeddin Nakşibend semâ ve halvetî mânevî gelişme yöntemi olarak görmemiştir.²⁶⁵ Hanefi mezhebinde olan, yolumuz sohbettir diyerek, her anında sohbet etmeyi düstur edinmiştir.²⁶⁶ Bahâeddin Nakşibendî, 791/1318 tarihinde Kasr-ı Ârafanda vefat etmiştir.²⁶⁷

1.2.5.2. Âdab ve Erkânı

Ehli sünnet çizgisinden ayrılmayan Nakşibendîyye sohbet ve râbitanın ayrı bir önemi vardır. Nakşibendîyye'de zikir hafi olup, topluca yaptıkları zikre Hatme-i Hâcegan denir.

²⁵⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 374.

²⁶⁰ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 372.

²⁶¹ Algar, “Nakşibendîyye”, c. XXXII, s. 335.

²⁶² Komisyon, “Bahâeddin Muhammed Bin Muhammed Buhari”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. X, s. 16-17; Halvetî, *Tezkiretü'l-Hâs (Erenler Kitabı)*, (Haz. Mustafa Tatcı, Musa Yıldız, Yasin Şen), s. 56.

²⁶³ Hilmi, *Hadikatu'l Evliyâ*, s. 69.

²⁶⁴ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 370.

²⁶⁵ Algar, “Nakşibendîyye”, c. IV, s. 459.

²⁶⁶ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 372.

²⁶⁷ Komisyon, “Bahâeddin Muhammed Bin Muhammed Buhari”, c. X, s. 16-17.

Nakşi olmayanlar hatmeye katılamaz.²⁶⁸ Hatme-i Hacegan esnasında halkada sayı olarak ondan fazla mürid bulunursa “büyük hatme”, ondan az mürid bulunursa “küçük hatme” denir. Hatme-i hacegan her gün ikindi namazından sonra yapılması adet olduğu halde, şartlar uygun olmadığı takdirde en azından haftada iki kere yapılması istenmiştir.²⁶⁹

Nakşibendîyye’de tarîkata ilk giren mürid öncelikle tövbe eder. Bundan sonrasında da sünnetlere tabi olarak şeriata aykırı bidatlerden kaçınarak yaşamalıdır. İbadetler konusunda ruhsatı terk edip her daim azameti tercih etmeli, kaza borcu olan namazları varsa eksiksiz kaza etmelidir. Kimseye zulüm ve haksızlık etmemeli, eğer borcu varsa ödemeli veya helalleşmelidir. Her daim Allah’ı zikretmekle meşgul olmalıdır.²⁷⁰ Şeriatla zahiri temizlemek, Tarîkatla batını temizlemek, Hakikatle kurb-ı ilahiye ulaşmak, Marifetle Allah’a ulaşmak tarîkatın esasları kabul edilmiştir. “Bu dörtlü tasnif, cevize ve kabuğuna benzetilmiştir. Birincisi yeşil kabuğa, ikincisi sert kabuğa, üçüncüsü zar’a, dördüncüsü ise özüne işaret etmektedir.”²⁷¹

1.2.5.3. Tarîkatın Prensipleri

Tarîkat adab ve erkânı sistematik bir şekilde düzenlenmiştir. Bu sistemin, müridin günlük hayatta ve zikir sırasında uyması gereken kısmı, “kelimât-ı kudsiyye” adıyla anılan ilkelere dayanmaktadır. Bu düzenlenmenin manevî pir Abdulhalık Gücdavani tarafından yapılmakla beraber, son üçünün sonradan Nakşibend tarafından ilave edildiği söylenmektedir. Nakşibendî literatründe on bir terimden oluşan “kelime-i kudsiyye” şöyle açıklanmaktadır.²⁷²

Vukuf-ı Zamanı: Sözlük anlamı, zamanı korumaktır.²⁷³ Müridin her halinde kontrollü olup, bir anını gaflette geçirmemesidir. Böylelikle mürid, devamlı olarak geçen her ânını kendi lehine kullanarak zamana hâkim olması sağlanır. Zamana hâkim olan mürid, niğmete şükrünü, hatasına tövbesini geciktirmeyecektir

Vukuf-ı adedi: Sözlük anlamı sayıya dikkat etmektir.²⁷⁴ Müridin kendisine verilmiş olan zikir adedine dikkat etmesidir Nasıl ki doktor hastalığa göre, hastanın alacağı ilaç dozunu belirliyor, böyle kullanmadığı takdirde hasta da yan etkiler zuhur ediyor. İşte tasavvufta da müşid müridin manevî olarak kaldırabileceği zikir adedini verir, mürid buna riayet etmezse doktorunun verdiği doza dikkat etmeyen hasta gibi yan etkileri olacaktır.

²⁶⁸ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 162.

²⁶⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 387-388.

²⁷⁰ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 162.

²⁷¹ Kara, *Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi*, s. 234.

²⁷² Algar, “Nakşibendîyye”, c. XXXII, s. 342.

²⁷³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 528.

²⁷⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 527.

Vukuf-ı kalbi: Sözlük anlamı, kalbe dikkat etmektir. Mürîdin kendi kalbinin bekçiliğini yapması, Hz. Allah’tan gayrisinin sevgisini sokmayıp, Hz. Allah’tan başka bir şey düşünmemesidir.²⁷⁵

Huş der dem: Sözlük anlamı, uyanık olmaktır.²⁷⁶ Huş akıl, dem ise nefes manasında olup, mürîdin her nefeste kendini gafletten koruması ve her nefeste Allah’ı hatırlamasıdır.²⁷⁷ Bunu başaran mürîd, ihsan şuuruna ulaşacaktır.

Nazar ber-kadem: Sözlük anlamı, ayağa bakmaktır.²⁷⁸ Mürîdin nerede olursa olsun ayaklarının üzerine bakması, böylelikle gözünün başka şeylerle meşgul olmasından korunmasıdır.

Sefer der vatan: Sözlük anlamı, vatanda yolculuk demektir. Mürîdin intisap edeceği mürşidi buluncaya dek sefer etmesi, bulduktan sonra da onun terbiyesinde ikamet etmektir. Mürîdin kötü hasletlerden güzel ahlaka sefer etmesi, manevî olarak güzelleşme yolculuğudur.²⁷⁹

Halvet der encümen: Sözlük anlamı, toplum içinde yalnızlıktır.²⁸⁰ Mürîdin zahiren halk ile beraber iken, kalbinde Allah ile beraber olmasıdır. Yani eli kârda, gönlü yârda halidir.

Yâd-ı kerd: Mürîdin nefy ve isbat zikrini nefesini tutarak yapmaktır. Nefy ve isbat zikrinden murad, Kelime-i Tevhid’dir. Mürîdin “la ilahe” derken Allahtan gayrisini gönlünden çıkarması, düşünmemesi, “illallah” derken tek ve sonsuz olanın Hz. Allah (cc.) olduğunu düşünmesidir.²⁸¹ Abdulhâlık Gücdevani, zikirde mürîdlerinin lafza-i celal-i nefesi tutarak yapmalarını istediği zaman “yâd-ı kerde meşgul ettin” dermiş.²⁸²

Baz gest: Mürîdin nefy-i isbat zikrinden sonra, zikrettiği lafzı tefekkür etmesi “İlâhi ente maksudi ve rızâke matlûbi” cümlesinin manasını düşünmesidir.

Nigah daşt: Sözlükte, gözü korumak, nefsi korumak ve sakınma anlamındadır.²⁸³ Mürîdin zikir esnasında kelime-i tevhidin manasını düşünerek kalbine farklı düşünceler getirmemesidir.

Yâd-ı daşt: Sözlük anlamı, hatırdan tutmaktır.²⁸⁴ Yâd-ı daşt, nigâh daşt’ın ileri mertebesidir.²⁸⁵ Nigâh daşt sürekli Allah’ı düşünme hali iken, mürîd bu düşünceye devam ederek meleke kazanarak yâd-ı daşt mertebesine “her an Allah’ın huzurunda olma” ulaşır.²⁸⁶

²⁷⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 528.

²⁷⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 223.

²⁷⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 376.

²⁷⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 223.

²⁷⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 423.

²⁸⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 193.

²⁸¹ İsmail Sirâceddin Şîrvânî, *Risâleler Müceddidi-Halidi Nakşiliğin Esasları*, ter. Orkhan Musakhanov, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2018, s. 266.

²⁸² Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 45.

²⁸³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 371.

Nakşibendî tarîkatında, farz ibadetleri yerine getirmek, Allah’a itaatsizlikten sakınmak, sünnetlere uymak, Peygamberi sevmek, mâsivadan uzak durmak, zaruret olmadıkça konuşmamak, bağlı bulunduğu tarîkatı diğerlerinden üstün tutmak, mürşide itaat ve teslimiyet etmek, mürşidinin huzurunda olduğu gibi gıyabında da edebe riayet etmek, mürşidinin verdiği zikre devam etmek, şeyhinin sevdiği sevmek, sevmediğini sevmemek, eyhine hizmet ettiği gibi kendisinden önce bu yola giren mürîdlere de saygı duymak mürîdin vazifelerindendir.²⁸⁷

Nakşibendîyye’de batını uğraşlar, lafzyı celal zikri, nefy-ü isbat zikri, vukuf-i kalb, murakabe ve rabita olarak belirlenmiştir.²⁸⁸

1.2.5.4. Nakşibendîyye Silsilesi

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.)
2. Ebubekir es-Sıddık (ra.)
3. Selman-ı Farisi (ra.)
4. Kâsım b. Muhammed b. Ebûbekir es-Sıddık (ra.)
5. İmam Cafer es-Sadık (ra.)
6. Şeyh Beyazid-i Bestami (ra.)
7. Şeyh Ebu’l Hasen el-Harakani (ra.)
8. Şeyh Ebu Ali El-Faremedi et-Tûsi (ks.)
9. Şeyh Hâce Yusuf Hamedani (ks.)
10. Şeyh Abdulhalık el-Gücdevani (ks.)
11. Şeyh Hâce Arif Rivgiri (ks.)
12. Şeyh Hâce Mahmud İncir-i Fağnevi (ks.)
13. Şeyh Ali Er-Râmiteni (ks.)
14. Şeyh Hâce Muhammed Baba Simmâsi (ks.)
15. Şeyh Seyyid Emir Külâl (ks.)
16. Şeyh Muhammed Bahaeddin-i Nakşibendî (ks.)²⁸⁹
17. Şeyh Muhammed Alaeddin Attar (ks.)
18. Şeyh Mevlânâ Yakub Çerhi (ks.)
19. Şeyh Ubeydullah Ahrar (ks.)

²⁸⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 531.

²⁸⁵ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 163.-166.

²⁸⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 531.

²⁸⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 380-381.

²⁸⁸ Şîrvânî, *Risâleler Müceddidi-Halidi Nakşiliğın Esasları*, s. 248-252.

²⁸⁹ Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. II, s. 15.

20. Şeyh Muhammed Zâhid (ks.)
21. Şeyh Derviş Muhammed (ks.)
22. Şeyh Muhammed Hâce İmkeneki (ks.)
23. Şeyh Muhammed Baki Billah (ks.)
24. Şeyh İmam Rabbani (ks.)
25. Şeyh Muhammed Masum es-Sirhindi (ks.)
26. Şeyh Muhammed Seyfeddin Faruki (ks.)
27. Şeyh Nur Muhammed el-Bedâûni (ks.)
28. Şemseddin Habibullah Mazhar Cân-ı Cânân (ks.)
29. Şeyh Abdullah-ı Dehlevi (ks.)
30. Şeyh Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi (ks.)²⁹⁰

1.2.5.5. Hâlidîyye

Nakşibendî-Müceddidiye'nin bir devamı olarak Mevlânâ Halid-i Bağdadi'nin Irak'ta kurduğu tarikat, O'na nispeten "Hâlidîyye" olarak anılmıştır. Hâlidîyye başta Bağdadi'nin üstün başarı, gayret ve getirdiği uygulamalar ile bölge nüfusunun maddi, manevî imkânlarıyla hızla yayılmıştır.²⁹¹ Bağdadi'nin halîfelerini ilim icazeti alanlardan seçmesi ve halîfelerinin çok olması da Halidîyye'nin yayılmasında katkı sağlamıştır.²⁹² Mevlânâ Bağdadiyi, Müceddidiye'nin diğer şeylerinden ayıran özelliği, Tarikat Erkânname'si belirleyerek Halidiliği merkezîyetçi hale getirmiş olmasıdır.

Hâlidiler, tasavvufu ilgilenirken toplumsal ve siyasal gelişmeleri de takip etmiştir. Tekke ve medreselerde tasavvuf ve ilmi bir araya getirmişlerdir. Halidiler'in yazdıkları divân ve şiirlerden de anlaşıldığı üzere tasavvuf ve ilmin dışında edebiyat ve sanatla da ilgilenmişlerdir. Hâlidilikte halvet, insanlardan uzak bir şekilde tekke veya dağlarda tek başına değil, sosyal hayatına devam ederken Nakşiliğin prensibi olan halvet der encümen şeklinde olarak benimsenmiştir.

Müceddidiye tarikatı ve tarikatın devamı olarak zuhur eden halidilik arasında râbta ve vahdeti vücudu konularında farklılıklar çıkmıştır. Hâlidiler kendilerine özgü bir kıyafet tarzı olmamakla beraber, sarık ve cübbe giyinmeyi tercih etmişlerdir.²⁹³ Hâlidîyye tarikatı genel olarak Nakşibendî esaslarına uymanın yanı sıra, şeriata bağlılık ve cehri zikirden

²⁹⁰ Abdülcebbar Kavak, *Mevlânâ Halid-İ Nakşibendî Ve Halidilik*, Nizamiye Akademi, İstanbul 2017, s. 119-120.

²⁹¹ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 193.

²⁹² Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 149.

²⁹³ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 505 – 508.

kaçınmalarıyla ön plana çıkmışlardır.²⁹⁴ Halidilik XIX. Yy.'ın ilk çeyreğinden itibaren Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya, Balkan ve Uzakdoğu coğrafyalarında yayılmıştır.

1.2.5.5.1. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî

Evliyânın büyüklerinden olan Mevlânâ Bağdâdî'nin tam adı, Halid b. Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Abdullah b. Hüseyin Taha, künyesi Ebü'l-Beha, lâkabı ise; Mevlânâ, Ziyâüddin'dir.²⁹⁵ Hâlidilik tarikatının kurucusu olan Mevlânâ Bağdâdî'nin 1193'te Süleymaniye'nin Karadağ şehrinde doğduğu, 1243'de de Şam'da vefat ettiği bilinmektedir. Mevlânâ Bağdâdî'nin ailesi caf aşiretinin mikaili kabilesinin Ali Beki koluna bağlı köklü bir aileden gelmektedir. Baba tarafından soyu Hz. Osman'a anne tarafından ise Hz. Ali'ye dayanmaktadır.²⁹⁶ Küçüklüğünden itibaren çalışkan olan Mevlânâ Bağdâdî, iradesi ve çalışkanlığı ile bütün akli ve nakli ilimlerde başarılı olmuştur. Mevlânâ Bağdâdî bu ilim yolculuğunda Şeyh Abdürrahim ve kardeşi Şeyh Abdülkerim başta olmak üzere birçok hocadan ders alarak eğitimini tamamlamıştır.

Şeyh Abdülkerim Berzenci vefat edince Süleymaniye medresesinde yedi yıl müderrislik yapan Bağdâdî siyasetten uzak kalarak, ilmi ve zühdüyle ön plana çıkmıştır. 1805'te hac ibadeti için Mekke'ye giden Bağdâdî, tasavvufa ilgi duymasını sağlayacak haller yaşamış ve nasibinin Hindistan'da olduğuna dair işaret almıştır.²⁹⁷ Hacdan sonra Süleymaniye medresesine dönen Bağdâdî'yi ziyarete Müceddidiye şahı Abdullah-ı Dihlevî'nin müridi Muhammed Derviş Azamed'i ziyaret etmiştir. Azamedî medresede kaldığı süre zarfında Bağdâdî'ye, şeyhi Abdullah Dihlevî'den bahsetmiş ve aradığı nasibin Hindistan'da olduğunu belirtmiştir.²⁹⁸ Görüşmeler neticesinde Bağdâdî medresedeki müderrisliği terk edip, azamedî ile Hindistan'a gitmiştir. Mevlânâ Bağdâdî, 1224'te Hindistan müceddidi dergâhında şeyh Abdullah Dehlevî'ye intisap etmiştir.²⁹⁹ Müderrislikten gelen Bağdâdî, dergâhta uzun süre temizlik işiyle vazifelendirilerek başlamıştır. İlerleyen zamanlarda hizmetin yanında sohbetlere katılmıştır. Önce hizmet, sonra himmet düsturuyla bir yıldan önce seyrü sülûk'unu tamamlamıştır.³⁰⁰

Bağdâdî, seyrü sülûkten sonra şeyhi Abdullah Dihlevî'den tarikat icazetnamesi alarak, tüm Osmanlı topraklarında Müceddidiye tarikatını yaymak için vazifeli olarak

²⁹⁴ Hamid Algar, "Hâlid El-Bağdâdî", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XV, s. 284.

²⁹⁵ Komisyon, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî", c. XVIII, s. 283-284.

²⁹⁶ Recep Dikici, *İslâmiyetteki Tasavvuf ve Tarikatlar Hakkında Gerçek Bilgiler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2016, s. 130.

²⁹⁷ Komisyon, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî", c. XVIII, s. 283-284.

²⁹⁸ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 101-102.

²⁹⁹ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 108.

³⁰⁰ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 111-112.

görevlendirilmiştir. Bağdâdi Nakşibendî'ye, Kâdiriyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye ve Çiştîyye olmak üzere beş tarîkattan icazet almıştır. Bağdâdi, Nakşibendîyye'nin usul ve adâbını uygulamıştır.³⁰¹ Mevlânâ Bağdâdi icazet aldıktan sonra Süleymaniye, Bağdat ve Şam'da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bağdâdi'nin yüksek ilmi seviyesi, sünneti seniyyeye uymada gösterdiği titizliği, nefsin arzularına uymaktan şiddetle kaçınması, riyadan, siyaset ehline yakınlıktan uzak durması, şeriata sıkı sıkıya bağlı kalma çabası, mütevazılık, sabır ve istikameti etrafında çok insan toplanmasına, tarîkatın yayılmasına vesile olmuştur.³⁰² Bağdâdi'nin dört kız ve bir kızı olmak üzere beş çocuğu olan Bağdâdi Şam'da iken taun hastalığına yakalanmış ve 14 zilkade 1242 de Şam'da vefat etmiştir. Bağdâdi'nin cenaze namazı, biri camide Abdurrahman Küzberi, diğeri de mezarı başında İbn Abidin tarafından olmak üzere iki kez cenaze namazı kılınmıştır. 1262 de Sultan Abdülmecid tarafından medfun bulunduğu yere tekke, mescid ve türbe yaptırılmıştır.³⁰³

1.2.5.5.2. Antalya'da Hâlidîyye ve Hâlidîler

Aşağıda bahsedilen her iki zâtın da mezarlardaki Osmanlıca kitabeleri, Şerafettin Yıldız tarafından 12.04.2014 tarihinde okunarak Nakşibendî'nin Halidîyye Kolu'nun halîfeleri olduklarını tespit etmiştir.³⁰⁴

1.2.5.5.2.1. Nakşibendî Halifesi Hacı Muhammed Efendi

Hacı Muhammed Efendi, Akseki ilçesi, Çimi köyünün mezarlığında medfundur. Konya'daki Nakşibendî Tarîkatı Hâlidî kolu Şeyhi Bozkırlı Mehmed Kudsi (Memiş) Efendi'nin Akseki-Çimi köyü halifesidir. İsmi Hacı Mehmed Efendi olup, 1276 (1860) tarihinde vefat etmiştir. Hacı Muhammed Efendi'nin mezar taşı kitabesi şu şekildedir:

Huve'l-bâkî sene 1276 (1860)

Tarîk-i Nakşibendden

Boşnakzâde Hacı Muhammed Efendi

Hacı Muhammed Efendi'nin Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi'ye kadar gelen Nakşibendî Tarîkatı Hâlidî Kolu silsilesi şöyle devam etmektedir:

31. Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi (ks.)
32. Ödemişli Hasan Efendi (ks.)
33. Konya-Bozkırlı Mehmed Kudsi Efendi (ks.)³⁰⁵ (Bk. EK 1. 8).

³⁰¹ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 117-119.

³⁰² Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 199-200.

³⁰³ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî Ve Halidilik*, s. 146- 147.

³⁰⁴ http://www.toroslargazetesi.com.tr/seydisehir-ile-akseki-cimi-koyu-arasindaki-gizemli-bag_d2360.html (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018).

1.2.5.5.2.2. Bozkırlı Mehmed Kutsi Efendi

Bozkırlı Mehmed Kutsi'nin asıl adı, Mehmed b. Mustafa b. İsa olup 1198/ 1784 tarihinde Bozkır'da dünyaya gelmiştir. Bozkırlı Mehmed Kutsi Efendi "Memiş" lâkabıyla tanınmıştır. Babası; Mustafa b. İsa, annesi ise; Halime Hatun olan Mehmed Efendi'nin soyunun Hz. Peygamber'e dayandığı söylenmektedir. İlim tahsiline Bozkır, Karacahisar'daki yeğen Mehmed Efendi medresesinde başlamış, buradan müderrislik ve hadis icazeti almıştır. Hocası Yeğen Mustafa vefat edince, medresede müderrislik yapmıştır. Medresede müderrisliğe devam ettiği dönemde Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî'nin halîfelerinden Ödemişli Hasan Efendi'ye intisap etmiştir. İlerleyen zamanlarda da Şam'a giderek bizzât Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den tarikat icazeti almıştır. Hâlid-i Bağdâdî'nin yanında erbain çıkaran Mehmed Efendi, dönüşte şeyhinin emri üzere Kudüs'e giderek bir erbain daha çıkardıktan sonra Şam'a dönmüştür. Mehmed Efendi'ye Kudüs'te çıkardığı erbainden sonra "Kutsi" lâkabı verilmiştir.

Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'den halifelik icâzeti alan Bozkırlı Mehmed Kutsi Efendi Karacahisar'a dönerek, hocası Ödemişli Hasan Efendi gibi Hâlidî halifesi olarak irşad faaliyetlerine başlamıştır. Bozkırlı Mehmed Efendi irşad vazifesine devam ederken çekemeyenler tarafından defalarca öldürölmek istenmiştir. Bu sıkıntılardan dolayı Karacahisar'dan Hocaköy'e hicret etmiştir. On yedi yıl da Hocaköy'de hizmet veren Bozkırlı Mehmed Efendi aynı durumlarla burada da karşılaşınca Seydişehir'deki halifesi Hacı Abdullah'ın yanına gelmiş, beş ay sonra da kardeşi ve akrabaları bulunan Seydişehir'in Çavuşköyü'ne geçmiştir. Zaman geçtikçe Hocaköy ve Karacahisar köyündekiler pişman olur ve Çavuş Köyü'ne af dilemeye, tekrar dönmeye ikna etmek için gelmişlerdir. Mehmed Kutsi Efendi, bundan sonra hicretinin artık Allah'a olacağını söyledikten sonra 13 Muharrem 1269/ 27 Ekim 1852 yılında 72 yaşında iken vefat etmiştir. Çavuş Köy Medresesinin yanına defnedilen Bozkırlı Mehmed Kutsi'nin türbesi 1866 senesinde halifesi Abdullah Efendi tarafından yaptırılmıştır.³⁰⁶

Bozkırlı Mehmed Kutsi Efendi birçok halîfe yetiştirmiştir. Aşağıda zikredilecek olan çimi halifesi Muhammed Efendi ve diğer kabirde medfun olan Kara Hafız Osman Efendi'nin Şeyhi Hacı Abdullah Efendi, yetiştirdiği halîfelerinden sadece iki tanesidir.

1.2.5.5.2.3. Nakşibendî Halifesi Çimili Hacı Kara Hafız Osman Efendi

Hafız Osman Efendi, Akseki ilçesi, Çimi Köyü Mezarlığında medfundur. Nakşibendî Tarikatı Halidi kolu Şeyhi Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin halifesidir. İsmi Kara Hafız

³⁰⁵Şerafettin Yıldız, *Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015, s. 39.

³⁰⁶ Yıldız, *Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi*, s. 31-33.

Osman Efendi olup, 1303 (1887) tarihinde vefat etmiştir. Hacı Osman Efendi'nin mezar taşı kitabesinde şunlar yazılıdır:

Allah bâkî

Âmil ve fâzıl

Ulemâdan Çimili Hacı Hafız Kara Osman Efendi

1303 (1887)³⁰⁷

Kara Hafız Osman Efendi'nin Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi'ye kadar gelen Nakşibendî Tarîkatı Hâlidî Kolu silsilesi şöyle devam etmektedir:

30. Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi (ks.)
31. Ödemişli Hasan Efendi (ks.)
32. Konya-Bozkırlı Mehmed Kudsi Efendi (ks.)
33. Konya-Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi (ks.)³⁰⁸

Aksekili olan Ali Sümbül'ün 1989'da yazdığı kitabında Çimi Köyündeki bilgileri incelediğimizde de bu zâtların varlığını görüyoruz. Sümbül, vaktiyle Çimi'de bir Nakşibendî tekkesi olduğunu dile getirdikten sonra, Çimi'nin ilim ve idare adamlarını belirtirken, şeyh Mehmed Efendi ve hacı kara hafız Efendi'nin isimlerini de zikreder. Bu bilgiler de bize zâtların köyle olan bağlarını gösterir niteliktedir.³⁰⁹ (Bk. EK 1. 8)

1.2.5.5.2.4. Konya-Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi

Hacı Abdullah Efendi'nin tam künyesi, es-Seyyid Abdullah b. Mehmed b. Ali el – Bozkırı es-Seydişehri en– Nakşibendî el–Hâlidî'dir. Hacı Abdullah Efendi 1221 / 1807 tarihinde Konya ili, Bozkır ilçesinin Karacahisar Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası, Mehmed b. Ali el-Karacahisari, annesi ise Sarı Fakih kızı Zeynep Hanım'dır.

Hacı Abdullah Karacahisar'daki babasının medresesi olan yeğen Mehmed Efendi Medresesi'de bozkırlı Mehmed Efendi'nin talebesi olmuştur. 1833 yılında medreseden mezun olan Abdullah, hocasının tavsiyesi üzerine Seydişehir'de vefat eden arkadaşı Şeyh Nuri Efendi'nin iki çocuklu dul olan Arife Hanım ile evlenmiştir. Nakşibendî Hâlidî Kolu Şeyhi bozkırlı Mehmed Efendi Seydişehir halifesi olarak vazifelendirilen Abdullah, Şeyh Nuri Medresesi'nde göreve başlamıştır. Şeyh Nuri Efendi Medresesi daha sonraları Hacı Abdullah Efendi Medresesi adını almıştır.

³⁰⁷ http://www.toroslargazetesi.com.tr/seydişehir-ile-akseki-cimi-koyu-arasindaki-gizemli-bag_d2360.html (Erişim tarihi: 20. 02. 2019).

³⁰⁸ Yıldız, *Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi*, s. 39.

³⁰⁹ Ali Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989, s. 207.

Hacı Abdullah Efendi, hocası ve şeyhi Mehmed Efendi'nin sık sık ziyaretinde bulunarak kendini tasavvufi sahada daha da geliştirmiştir. Şeyhinin vefatından sonra Abdullah Efendi Hâlidî şeyhi olarak silsile-i devam ettirmiştir.

Hacı Abdullah Efendi, sûfiler arasında “Seydişehirli Abdullah Efendi, Koca Şeyh, Köse Abdullah, Şeyh Efendi” diye de anılmıştır.

Hacı Abdullah Efendi her sabah Seyyid Harun Velî Camii'nde, namazdan sonra müritleriyle Hatm-i Hâcegân yapmıştır. Herkes tarafından sevilen, sayılan Abdullah Efendi'yi şehir dışından ziyarete gelenler medresede misafir edilmiş. Üç aylar geldiği zaman erbaine ve itikâfa girmek için, diğer illerden gelen Nakşi müridler ve ziyaretçilerle medrese dolduğu için, talebeler dağıtılmış. Hacı Abdullah Efendi türbesinin bulunduğu mahalde, erbaine giren misafirlere her akşam yağsız ve tuzsuz pişen erbain çorbası, bayram sabahı namazdan sonra da Arife günü pişen erbain pilavı ikram edilmiş. Gelen misafirlerle beraber Seyyid Harun Velî Camii'nde zikirler yapıldıktan sonra misafirler uğurlanır, talebeler gelir ve tekrar eğitim başlanmış. Hacı Abdullah Efendi 25 Zilhicce 1320 / 25 Mart 1903 tarihinde Seydişehir'de vefat etmiştir. Hacı Abdullah Seyyid Harun Velî Camii'de kılınan cenaze namazından sonra vasiyeti üzere, o zamanki adıyla Hızır Mescidi olan, şu anda türbesinin olduğu yere defnedilmiştir. Hacı Abdullah Efendi'nin türbesi Padişah II. Abdülhamit Han'ın emriyle yapılmıştır. Türbe, 1955'te yenilenmiştir.³¹⁰

1.2.5.6. Müceddidiyye

Nakşibendîyye'nin bir kolu olan Müceddidiyye, İmam Rabbani tarafından Hindistan'da kurulmuştur. Nakşibendî tarîkatı, Müceddidiyye şubesi vasıtasıyla Hindistan'da en faal tarîkatlar arasında yer almış ve bu bölge tarîkatın en büyük merkezlerinden üçüncüsü olmuştur.³¹¹ İmam Rabbani düşünceleri çevresinde oluşan bu ekol, oğlu Şeyh Muhammed Masum tarafından Hindistan dışına yayılmıştır. XVII. yy. sonlarında da Şeyh Masum'un halîfelerinden Murad Buhari ve Yekdest Ahmed Cürcânî tarafından Anadolu'ya getirilmiştir.³¹²

Müceddidiler genel itibariyle her zaman devletin yanında yer almış, hatta karışıklık çıkan ortamlarda sükûneti sağlamak için devlet birimlerine yardımcı olmuşlardır. Bu durumdan dolayı da takdir gören tarîkatın, XIII. yy'da Osmanlı toplumun her kesiminden müntesipleri olmuştur. Temeli Kur'an ve Sünnet'e dayanan, bid'atlerden uzak bir tarîkat görüşüne sahip olan Müceddidiler, dini hükümlere itaat konusunda son derece titiz

³¹⁰ Yıldız, *Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi*, s. 7-15.

³¹¹ Reşat Öngören, “Tarîkat”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, c. XL, s. 101.

³¹² Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 299.

davranmışlardır³¹³. Müceddidiler, her manevî hal ve makamın ayrı ayrı zikri olmasını söyleyerek manevî eğitimlerinde zikir konusuna geniş yer ayırmışlardır. Müceddidilik, temelinde Vahdeti Vücuda karşı olarak oluşan Vahdeti Şuhud görüşü benimsenmişken, Anadolu'daki müceddidiler tevhid konusunda ikisi arasında tercihte bulunmamış ve ikisini birleştirme konusunda da çalışmışlardır.³¹⁴ Genel itibariyle eğitim olarak donanımlı olan Müceddidiler, çok sayıda eserler telif etmişlerdir.³¹⁵

Müceddidiler şeyhlik konusunda, şeyh olacak zâtın sülukta kemâl dercesine gelmiş olması şartını benimsemişlerdir. Ehil olmadan şeyhlik yapmaya kalkanların, kendilerine intisap edenlere manevî olarak zarar vereceklerini düşünmüşler ve bu konuda da titiz davranmışlardır.³¹⁶ Müceddidi'nin Anadolu'da yayılmasında katkı sağlayanlar arasında Abdullah Dehlevi'nin halifesi Muhammed Can en-Nakşibendî ön plana çıkmaktadır. Mekke'ye yerleşmesine rağmen Anadolu'ya birçok halifesini yollayarak, Müceddidi'nin bu topraklarda tanınmasını sağlamıştır. Antalya bölgesine gönderilen İsmail Çetin bu kuşaktan gelen halifelerdendir.³¹⁷

1.2.5.6.1. İmam Rabbânî

İmam Rabbânî'nin nesebi Hz. Ömer'e dayanmaktadır.³¹⁸ Asıl adı Ahmed olan İmam Rabbani, 971/1563 de Sirhind şehrinde doğmuştur. İmam Rabbânî'ye soyuna nispeten "Faruki", doğduğu yere nispeten de "Sirhindi" denmiştir. Nakşibendîyye'nin Müceddidiyye kolunun kurucusu olarak bilinmektedir. Tarikat mensupları tarafından ilahi bilgilere sahip anlamına gelen İmam Rabbânî ismiyle anılmaktadır.³¹⁹ İmam Rabbânî'nin küçük yaşlarında, babası Abdü'l-Ahad'da başlayan eğitimi, sonrasında da diğer âlimlerden fıkıh kelim ve tesir dersi olarak devam etmiştir.³²⁰ İmam Rabbânî, ilk olarak tasavvufa ve vahdeti vücuda dair eserleri bulunan, Kâdiriyye ve Çiştiyye şeyhi olan babasına intisap etmiştir.³²¹ İmam Rabbânî'nin Nakşibendî şeyhi Muhammed Baki Billah'tır. İmam Rabbânî, yüksek üstadım diye adlandırdığı Muhammed Baki Billah'tan kısa zaman zarfında çok şeyler öğrendiğini, tasavvufun güzelliklerini ve tecellilerini onunla tattığını anlatmıştır. Edep ve teslimiyetle şeyhine tâbii olan İmam Rabbânî kısa zamanda tasavvuf ilminde ve hallerinde yüksek

³¹³ H. İbrahim Şimşek, *XVIII. Yüzyıl Toplumunda Nakşibendî- Müceddidi*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 290.

³¹⁴ Şimşek, *XVIII. Yüzyıl Toplumunda Nakşibendî- Müceddidi*, s. 20.

³¹⁵ Şimşek, *XVIII. Yüzyıl Toplumunda Nakşibendî- Müceddidi*, s. 290.

³¹⁶ Şimşek, *XVIII. Yüzyıl Toplumunda Nakşibendî- Müceddidi*, s. 258.

³¹⁷ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 299.

³¹⁸ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 94.

³¹⁹ Hamid Algar, "İmam Rabbani", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXII, s. 194.

³²⁰ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 290.

³²¹ Algar, "İmam Rabbani", c. XXII, s. 195.

mertebelere ulaşınca şeyhinden icâzet almıştır. Sonrasında da şeyhi tarafından irşad için memleketine halife olarak görevlendirilmiştir.³²²

Nakşibendîyye'nin Bahaeddin Nakşibendî'den sonra İmam Rabbânî'ye kadar devam eden silsilesi şöyledir.³²³

15. Şeyh Muhammed Bahaeddin Nakşibendî (ks.)
16. Muhammed Alaeddin Attar (ks.)
17. Mevlânâ Yakub Çerhi (ks.)
18. Ubeydullah Ahrar (ks.)
19. Muhammed Zâhid (ks.)
20. Derviş Muhammed (ks.)
21. Muhammed Hâce İmkeneki (ks.)
22. Muhammed Baki Billah (ks.)
23. İmam Rabbânî (ks.)

İmam Rabbani ilk eseri olan İsbatün-nübüvve'yi peygamberliğin gerekliliği konusundaki tartışmalarından esinlenerek yazmıştır.³²⁴ İmam rabbaninin serleri: Mektubat-ı Kudsiyye, Risâle-i Tehliliyye, Risâle-i Nübüvve, Risâle-i Mebde ve Murad, Âdabül mürîdin, El-Mearifü'l-Ledünniye, Risâle-i Fi-Reddi Âlâ Şia, Ta'likât Âlâ Avarfî'l-Mearif, Şerh-i Rubâiyât-ı Li-Abdu'l Baki³²⁵. İmam Rabbani bütün eserlerinde bidatlere karşı çıkarak, sünnetlerin öneminden bahsetmiştir.³²⁶ İslami hükümlere itaat konusunda titiz olan İmam Rabbani hayatı boyunca tarîkatı, şeriatın hizmetçisi olarak anlatmıştır.³²⁷ İmam rabbani 63 yaşında iken Sirhindi'de vefat etmiştir. Hicri ikinci yılın müceddidi olmasından dolayı kendisine, Müceddid-i Elfi Sâni denilmiştir.³²⁸

1.2.5.6.2. Antalya'da Müceddidîler

1.2.5.6.2.1. İsmail Çetin Hoca Efendi

İsmail Çetin, 27 Şubat 1942'de Diyarbakır Hazro kasabasında dünyaya gelmiştir. Ailesi de ilmi donanıma sahip olan İsmail Çetin Hoca'nın Babası, molla Masum, annesi ise molla Raşid'in kızı Rabia Hanım'dır. Diyarbakır'ın çeşitli ilçelerinde, Molla Derviş, Molla Halid, Muhammed Hâce Sıddık gibi daha birçok âlimden kıraat ilmi almıştır. İsmail. Çetin'in kıraat ilmi için Halep ve Şam'a da giden İsmail Çetin, beş kıraatten icazet alarak Diyarbakır'a

³²² Komisyon, "İmâm-ı Rabbânî", *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. XV, s. 327.

³²³ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Nakşibendî ve Halidilik*, s. 121.

³²⁴ Algar, *İmam Rabbani*, c. XXII, s. 195.

³²⁵ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 103.

³²⁶ Komisyon, "İmâm-ı Rabbânî", c. XV, s. 327.

³²⁷ Algar, *İmam Rabbani*, c. XXII, s. 196.

³²⁸ Komisyon, "İmâm-ı Rabbânî", c. XV, s. 318.

dönmüştür. Sonrasında Tillo’da iki yıl kalarak, buradaki âlimlerden nahiv ve münazara dersi almıştır. Buradan da Patnoslu Üstad Yasin Efendi’nin yanına giderek mantık, belâgat, istiare, âdab, kelam ve felsefe ilimlerini tahsil ettikten sonra ilk ilmi icazesini almıştır. İlk icazetinden sonrada Ağrı’da mantık ve tefsir, Erzurum’da kelam dersi, Şirvan’da altı ay daha devam ederek ilim icazesini almıştır. İsmail Çetin, alanının en donanımlı şahsiyetlerinden ders almıştır. Diyanet Reisi Ömer Nasuhi Bilmen’de “Muvazzaf İlm-i Kelam” kitabını okuyan Hoca Efendi, Abdurrahman Buluntu Efendi’den altı aylık eğitimin sonunda tefsir kitabı “Kedi Beydâvî”den icâzet almıştır. Sonrasında da askerlik dönemine kadar Şeyh Seyyid Abdulhakîm el-Hüseyni’nin emri üzere çeşitli yerlerde müderrislik yapmıştı. Askerlikten gelince de dayısı Şeyh Muhammed Masum’un kızı ile evlenmiştir.

İlk olarak yedi yaşında iken şeyh Maşuk’a intisap eden İsmail Hoca, askere gitmeden kısa zaman öncesi de Seyyid Abdulhâkim el-Hüseyni’ye intisap etmiştir. 1973 yılında Medine’li Şeyh Abdulhak’a intisap eden İsmail Çetin Hoca, 1976 yılının hac zamanı Nakşibendî, Kadiri, Kübrevî, Sehreverdi ve Çiştîyye tarîkatlarından, 2000 senesinde de kayınbabası ve dayısı olan Kadiri, Şeyh Masum’dan hilafet almıştır. İsmail Çetin Hoca, Şeyhi Abdulhâkîm el Hüseyni tarafından 1971 senesinde Isparta’ya irşad için görevlendirilir. Isparta’da Göndürle Köyü’nde bir süre imamlik yaptıktan sonra istifa eden İsmail Çetin Hoca, ilerleyen yıllarda Dilara Yayıncılık adında bir yayınevi kurar. İlmi Sağlık sorunları yaşayan İsmail Çetin Hoca, bu sorunlardan dolayı Antalya’nın Aksu ilçesine yerleşerek burada ilmi ve manevî çalışmalarını sürdürür.

İsmail Çetin Hoca ehli sünnet ve’l cemaat itikadı içinde İslam’ı yaymak için kendini bu yola adanmıştır. Gençlere çok değer veren İsmail Çetin Hoca, mütevazı ve vakarlı kişiliğiyle son anına kadar onların ilmi açıdan yetiştirmek için gayret etmiştir. Geçlerin ilim öğrenmeleri için maddi, manevî bütün imkânlarıyla onları desteklemiş. Hatta öğrenciden para alınmaz, para verilir diyen İsmail Çetin Hoca, karşılık alındığında ilmin bereketinin kalmayacağını savunduğu için hediye bile kabul etmemiştir. Birçok talebe yetiştirmiş ve kırk beşi Türkçe, yedisi Arapça olmak üzere elli iki eser yazmıştır.

İsmail Çetin Hoca 1982’de olan ihtilal sebebiyle hapse atılmıştır. Hayatının her anında ders veren ve her şeyden kendine ders çıkarabilen İsmail Hoca, hapishane hayatını medrese-i Yusuîyye olarak adlandırmıştır. İsmail Çetin Hoca, hapishane bulunduğu dönemde bronşit ve astım hastalığına yakalanır. Hapishaneden çıktıktan sonra da hastalığı ilerleyerek kaoh hastalığına dönüşmüştür. Hastalığı ilerlediği anlarda dahi yanında oksijen tüpüyle gençlere irşada devam etmiştir. Hastalığının ağırlaşmasıyla, 9 Mayıs 2011’de Isparta Gül Kent Hastanesine yatırılan İsmail Çetin Hoca, 17 Haziran 2011’de hastane de vefat etmiştir. İsmail

Çetin Hoca, Isparta’da kendisinin yaptırdığı Dilara Camii ve Külliyesi’nin yanında bulunan Akyol Mezarlığı’na defnedilmiştir.³²⁹ Allame-i Cihan olan İsmail Çetin Hoca’nın başlattığı adanmış ruhu bugün talebelerinde de görülmektedir. İsmail Çetin Hoca’nın izinden gidenler bugün, Gönül Dini İlmi Ahlaki Yaşatma Vakfı adı altında Antalya’nın Aksu İlçesi’nde çalışmalarına devam etmektedir. İsmail Çetin Hoca’nın hayatında ki iyi insan olmak, iyi insan yetiştirmek düsturu, bugün yetiştirdiği gençler tarafından sürdürülmektedir. Yurtları bulunan vakıfta hoca efendinin öğrenciden para alınmaz düsturu halen devam etmektedir.³³⁰

İmam Rabbani’den devam ederek Şeyh İsmail Çetin’e kadar gelen Nakşibendî-Müceddidiye silsilesi şu şekildedir.³³¹

23. Şeyh İmam Rabbani (ks.)
24. Şeyh Muhammed Masum es-Sirhindi (ks.)
25. Şeyh Muhammed Seyfeddin Faruki (ks.)
26. Şeyh Nur Muhammed el-Bedâûni (ks.)
27. Şemseddin Habibullah Mazhar Cân-ı Cânân (ks.)
28. Şeyh Abdullah-ı Dehlevi (ks.)
29. ŞeyhEbi Said Ahmed (ks.)
30. Şeyh Ahmed Said el-Medeni (ks.)
31. Şeyh Muhammed Kandahari (ks.)
32. Muhammed Osman Dâmânî (ks.)
33. Şeyh Mevlânâ Muhammed Fadl Aliyy-il-Kureşi (ks.)
34. Şeyh Abdulğafur El-Abbasi (ks.)
35. Şeyh Abdulhak el-Abbasi (ks.)
36. Şeyh Muhammed Sadaka (ks.)
37. Şeyh Muhammed Masum (ks.)
38. Şeyh İsmail Çetin (ks.)

1.2.6. Kâdiriyye

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin insanları mutluluğa ulaştırmak için takip ettiği tasavvufi usullere ve tasavvufi yola ‘Kâdiriyye’ denilmiştir.³³²

Geylani’den önce de sûfî gruplar olmuş bunlar, Kassâriyye, Cüneydiyye, Bâyezidiyye, Hâkimiyye, Hereviyye isimleriyle anılmışlardır. Tarîkat olma özelliği gösterenler ise XII.

³²⁹ <https://www.gonulvakfi.org/tarihce-i-hayat> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

³³⁰ <https://www.gonulvakfi.org/tarihce-i-hayat> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

³³¹ <http://ihvanforum.org/27653-seyh-ismail-cetin-efendi-hk-2.html> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

³³² Komisyon, “Seyyid Abdülkadir-i Geylani”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, (t.y.), Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, c. VII, s. 203.

Yüzyılda Yeseviyye, Rifaiyye vee Kadiriyye tarikatları olmuştur. Kurucusu olan Abdülkâdir-i Geylânî 470 (1077) yılında Geylan'da dünyaya gelmiş, dini ilimleri Bağdat'ta tahsil edip ed-Debbas vasıtasıyla tasavvufa yönelmiştir. El-Muharrimi'nin medresesinde vaaz vermeye başlamış, çok geniş kitlelere hitap etmiştir.³³³

Başlangıcı Bağdat olan Kadiri tarikatı en eski ve en yaygın tarikatlardandır. Tarikatın bu denli yayılmasını, çocuklarının çok olması ve babalarının manevî mirasına sahip çıkmalarına, onun izinden gidip bıraktığı yolu devam ettirmelerine bağlamak mümkündür. Tarikatın yayılmasının diğer bir sebebi ise müridlerinin İslam âleminin çeşitli bölgelerinden olmalarıdır.³³⁴ Dilaver Güner'in Abdülkâdir-i Geylânî adlı eserinde zikredilen başka bir sebep ise Geylani ailesinin Moğolların istilası altındaki Bağdat'tan ayrılmaları ve tarikatın âdem-i merkeziyetçi tarzda gelişmesine sebep olmasıdır.³³⁵

Kadirilik Uzak Doğu'da, Endonezya'dan Kuzey Afrika'ya Dünyanın dört bir yanına yayılmış olup Anadolu'ya ilk kez getirenin Müzekkin Nüfus müellifi Eşrefoğlu Rumi'dir. 'Pir-i Sani' ünvanıyla anılan Eşrefoğlu, Hacı Bayram Velî'nin damadıdır. Kadiriliğin İstanbul'a gelişi ise Tophane Kadrihanesinin kurucusu İsmail Rumi ile olmuştur. Bu zâtın farklı yerlerde 40 kadar dergâh açtığı rivayetlerdendir.³³⁶ Anadolu ve Balkanlar için bu kâdirihane merkez tekkedir.³³⁷

Tarikate girişte, tevbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, zikir, teveccüh, sabir, murâkabe, rıza şartları aranmaktadır.³³⁸ Tarikatın yedi esası vardır. Bunlar ise, mücâhede, tevekkül, güzel ahlak, şükür, sabır, rıza ve sıdktır.³³⁹

Tarikatta halvet ve rabıta uygulamaları vardır ve her kolda farklılık arz etmektedir. Riyazâtın önemli olduğu tarikatta salıklar Geylânî'nin tarif ve tavsiye ettiği şekilde erbain çıkarılır.³⁴⁰ Tarikatta zikir cehridir. Ayakta, oturarak ve sallanarak yapılır.³⁴¹

Bir kişi tarikata intisab etmek istediğinde şeyh müridin elini tutar tövbe istiğfar telkininde bulunur. Gözler kapalı ilen orada bulunanlar da dahil Hz. Peygamber, Pir Abdülkâdir-i Geylânî ve mürşitleri ile birlikte Ravza-i Mutahhara'da bulundukları tefekkür edilerek salikin üç kez kelime-i tevhit getirmesi istenir. Kâdiri tarikatında ders verilecek olan

³³³ Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2001 İstanbul, c. XXIV, s. 131.

³³⁴ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 280; Azamat, "Kâdiriyye", (DİA), s. 131-132.

³³⁵ s. 330.

³³⁶ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 241-242.

³³⁷ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 230.

³³⁸ Dilaver Güner, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2016 s. 382.

³³⁹ Abdülkâdir Geylânî, *Tasavvuf ve Tarikat Adabı*, (çev. Osman Güman), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2013, s.69, 85, 93, 97, 102, 106, 115.

³⁴⁰ Azamat, "Kâdiriyye", (DİA), s. 133; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 242.

³⁴¹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 230.

talibe kabul ediyor musun? Diye soru yöneltilir ve üç tekrar ile cevaplanır. Şeyh Fetih suresi 10. ayeti okur.³⁴²

Kudüm, bendir, halile, nevbe gibi vürmalî sazları zikir esnasında kullanan Kâdirilerde ayrıca;

1. Kâdiri Tacı: 12 veya 6 ter olan tarîkat sembollerinin işlendiği taç.
2. Kâdiri Mührü: ortasında Mührü Süleyman olan, Kâdiri gülü olarak da bilinen, beyaz üzerine yeşil veya tam tersi şekilde birbiri içinde halakadan oluşan bir mührüdür. Eşrefzade tarafından icad edilen mühür, onsekiz bin âleme işareten onsekiz veya besmele harflerini sayısınca ondokuz köşe üzerinedir. Usulü seb'a'ya binaen yedi renk ile dikilir.
3. Kâdiri Kemeri: halakalar ile süslenmiş bir kemer olup altın ve gümüşten olmamasına dikkat edilir.
4. Saç Uzâtma: Kâdiri adetlerinden olup Eşrefiyye kolunda görülmemektedir.³⁴³

Kâdiri Tarîkatında seyr-ü süluk esma-i seb'a'nın (Allah'ın yedi isminin) zikredilmesiyledir. İsimler 'usul' ve 'fürû' esması olarak ayrılır. Usul isimlerinin (Le ilahe illallah, Allah, Hu, Hay, Vahid, Aziz, Vedud) her biri nefsin bir mertebesine (emmare, levvame, mülhime, mutmainne, raziye, marziyye, kâmile) karşılı gelir. Belirli sayılarda çekilen esmalar ile mertebeler arası geçiş ancak mürşidin gözetiminde onun izniyle olur. Bu geçişler ve esmalar tarîkatın kollarında farklı uygulamalara tabi tutularak uygulanır.³⁴⁴

Çoğu tarîkatta olduğu gibi Kâdiriyye de kollara ayrılmış olup bu kollar şu şekildedir:

1. Esediyye (kurucusu: eş-Şeyh Seyyid Abdullah el-Esedi)
2. İseviyye (kurucusu: eş-Şeyh İsa)
3. Ekberiyye (kurucusu: Şeyhü'l Ekber Muhyiddin-i Arabi)
4. Yafiyye (kurucusu: Ebi's-Su'adat Afîfüddin el-İmam Abdullah el-Yafi'i)
5. Eşrefiyye (kurucusu: Arif Billah Eşref-zade Şeyh Abdullah-ı Rumi)
6. Hilâliyye (kurucusu: eş-Şeyh Muhammed Hilal er-Ram el-Hemedani eş-Şafi'i)
7. Rûmiyye (kurucusu: Arif billah eş-Şeyh İsmail er-Rumi b. Ali Tasyevi)
8. Garibiyye (kurucusu: eş-Şeyh Muhammed Garibullah el-Hindi)
9. Hâlisiyye (kurucusu: eş-Şeyh Ziyaüddin Abdurrahman Hâlis et-Talebânî el-Kerkûki)^{345*}

³⁴² Şeyh Nûreddin Ebû'l Hasan, *Menakıb-ı Abdülkadir Geylânî Behçetül Esrar*, (çev. Şeyh Abdurrahman Hâlis Kerkûki, sad. Mustafa Necati Ak), Onurkitap Yayınları, İstanbul 2013, s. 150-151.

³⁴³ Gürer, *Abdülkadir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 392-393.

³⁴⁴ Azamat, "Kâdiriyye", (DİA), s. 133.

³⁴⁵ Vicdânî, *Tarîkatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, s. 122, 124, 127, 128, 129, 130, 133, 135.

Mustafa Kara'nın aktardığı bilgilere göre Senegal'de Ahmed Banba'nın kurucusu olduğu Mürîdiyye kolu, namaz, oruç gibi ibadetleri kaldırmıştır.³⁴⁶ Bu durum oğluna vasiyyetinde “Bizim bu tarikatımız, Kitap ve Sünnet üzere bina edilmiştir”³⁴⁷ diyen Geylânî hazretlerinin öğretilerine ters düşmektedir elbette.

Muhyiddin Abdülkâdir Geylânî tarafından kurulan tarikat, biraz önce zikrettiğimiz kolları vasıtasıyla yaygınlık göstermiş onların da şubeleri oluşmuştur. Misal olarak; Abdurrahman et-Talebânî'nin kurucusu olduğu Halisiyye kolu, biri Şeyh Abdülkâdir Kâmil diğeri Şeyh Aliyyü'l-Bağdâdî olmak üzere iki koldan Dede Osman Avnî Baba Urfevî'ye ulaşmış buradan da halifeleri vasıtasıyla Mustafa Hayri Baba Malatyevî'ye ulaşmıştır. Birçok halifesi olan Evliyânın bu halifelerinin oluşturduğu Yaşâriyye (eş-Şeyh es-Seyyid Mustafa Yaşar Göletderevî), Keremiyye (eş-Şeyh Kerem Ercişî), Niyâziyye (eş-Şeyh Niyâzi Malatyevî), Sâlimiyye (eş-Şeyh Muhammed Sâlim Kemâlî) şubeleri meydana gelmiştir.³⁴⁸ Sadece Hâlisiyye kolu üzerinden örneklendirdiğimiz Kâdiri Tarikatı görüldüğü üzere günümüzde canlılığını korumaktadır.

1.2.6.1. Abdülkâdir-i Geylânî

Tam adı Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkâdir bin Ebî Sâlih Mûsâ ez-Zâhid el-Geylânî el-Hanbelî³⁴⁹ olan Geylânî, 470 (1077) yılında Hazar denizinin güneybatısındaki Gilan (Geylan)'a bağlı Neyf köyündendir. Hem seyyid hem şerif olan Geylânî'nin³⁵⁰ babası Ebu Salih b. Abdullah'ın soyu, Hz. Hasan'ın oğlu Hasen-i Müsenna'nın oğlu Abdullah'a dayanmaktadır. Ümmü'l-hayr, Aminetü'l-hayr lakaplarıyla anılan annesi Fâtıma binti Ebu Abdullah da seyyidedir.³⁵¹

Künyesi Ebû Muhammed³⁵² olan Abdülkâdir Geylânî hazretlerini, tarikat ehli “imamların imamı”, şeriat ehli “Mahbûb-u Subhânî ve Muhyiddin”, gök ehli ise “bâzü'l Eşheb ve Gavsü's-Sekaleyn” lakapları ile anmaktadır.³⁵³ Abdülkâdir Geylânî “Muhyiddin” lâkabı ile anılmasının hikmetini şöyle anlatmaktadır:

* Hâlis et-Talebani'nin Sivas'a gönderdiği halifesi Mûr Ali Baba ve diğer halifeleri vasıtasıyla Hâlisiyye kolu Anadolu ve İstanbul'da yayılmıştır (Azamat, “Kâdiriyye”, (DİA), s. 133).

³⁴⁶ s. 230.

³⁴⁷ Komisyon, “Seyyid Abdülkadir-i Geylani”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VII, s. 206.

³⁴⁸ İsa Çelik, Mikail Dumlü, “Kâdiriyye Tarikatı Hâlisiyye Şubesi Mürşitlerinden Elazığlı Hazı Ömer Hüdâyî Baba (v. 1321/1905) Hayatı Eserleri Fikirleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Gümüşhane 2018, c. VII, S. 14, s. 98-99-100.

³⁴⁹ Gürer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 56.

³⁵⁰ Azamat, “Kâdiriyye”, (DİA), c. XXIV, s. 131; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 240.

³⁵¹ Komisyon, “Seyyid Abdülkadir-i Geylani”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, c. VII, s. 197.

³⁵² Azamat, “Kâdiriyye”, (DİA), s. 196; Halvetî, *Tezkiretü'l- Hâs (Erenler Kitabı)*, (Haz. Mustafa Tatcı, Musa Yıldız, Yasin Şen), s. 51.

³⁵³ Hilmi, *Hadikâtü'l Evliyâ*, s. 167-168.

Bir cuma günü şehrin dışından Bağdada giderken yol üzerinde zayıf ve soluk benizli bir hastanın başı ucundan geçiyordum. O hasta bana doğru dönüp.Esselamü aleyküm ya Abdülkadir, dedi.Ben: Esselamü aleyke ya Abdullah dedim. Hasta: benim yanıma gelir misin, dedi. Yanına vardım. Beni oturt dedi. Ben de hemen kaldırıp oturttum. Bir de baktım ki vücudu tazelenmiş ve hastalığı giderek yüzü parlak bir hal alıvermişti. Bana: gördüğün hâl üzere beni tanır mısın? Diye sordu. Hayır diye cevap verdim. Bunun üzerine.Ben senin mukaddes ceddinim, evvel zayıf olmuştum şimdi, Hak Teâlâ beni senin mes'ud vücudun bereketi ile tekrar ihya eyledi, sen de Muhyiddin'sin, buyurdu. Ben onu orada bırakıp cami-i şerife gittim. Bir şahıs bana ya Muhyiddin diyerek önüme bir çift pabuç çevirdi. Namazdan sonra baktım ki herkes etrafıma toplandı veya Muhyiddin diyerek elimi ve ayağımı öpmeye başladılar.³⁵⁴

Rivayet edilir ki Geylâni hazretleri doğduğu zaman Peygamberimiz (sav.), cümle Ashâb-ı kiram, Evliyâlar babası Ebu Salih Cengidost hazretlerine tebrik için geldiler. Peygamberimiz (sav.):

Ya veled-i Ebu Salih afakellahü ibkaen ve hüve veledi ve mahbubi ve mahbubullahi seyekûnû lehü şe'nü fil'evliyâullahı vel'aktâbi şe'ni beyne'l enbiyai verrüsülü. (Meal: “Ya Ebu Salih! Ey benim evladım! Ne saadet sana ki, her şeye gücü yeten, her yerde hükmünü yürüten Yüce Allah celle ve a'la Hazretleri sana bu gece bir erkek evlad ihsan eyledi. Öyle bir evlad ki, müstesna bir varlık, rütbe ve derecesi bütün velîlerin üstündedir. O benim evladımdır ve soyumdandır. O'nun derecesi ve şanı başkalarından çok üstün ve yüksek olacak.”³⁵⁵

الرجال سلطان الله باز ان
الكمال في مات و العشق في جاء

“Allah'ın arslanı, insanların sultanı olan Abdülkâdir-i Geylânî, ‘aşk’ta (470) doğdu, ‘kemâl’de (561) öldü.” (H)

Arap bir şair tarafından yazılan bu dizelerdeki ‘aşk’ ve ‘kemâl’ tabirleri ebcet hesabıyla Pir-i Geylânî’nin doğum ve vefat tarihlerine işaret etmektedir.³⁵⁶

Abdülkâdir Geylânî çok küçük yaşta iken babası vefat etmiş o annesinin gözetiminde büyümüştür. Bağdat’a ilim tahsili için yola çıktığında haramiler yolunu kesti. Annesinin nasihati üzerine yalan söylemedi ve hırkasının içine dikilmiş 40 altını olduğunu söyledi haramilere. Söyleme sebebi sorulduğunda ‘annemin nasihati üzerine doğruyu söyledim’ dedi. Haramilerin reisi bu söz üzerine küçük bir çocuk annesine verdiği sözden çıkmıyor ama ben Allah’a verdiğim sözden çıktım.’düşünceleri içinde tevbe etti, pişman oldu. Halkın mallarını geri teslim etti sahiplerine. Bu olayı gören diğer haramiler de pişman oldular ve tevbe ettiler.

Cezbe-i feyzinle âli cânlar olmuş bi-karar
Havl-ı mihr-i intisâbında döner seyyâre-vâr
Ber-tarafdır bunda hep endişe-i dâr u diyâr
Sırr-ı devr-i âlem-i lâhûtu eyler âşikâr
Ma'nevi seyrandır devrânı Gavs-ı A'zam'ın.³⁵⁷

488’de 18 yaşında iken Bağdat’a giden Abdülkâdir, Kadı Ebu Sa'id Mahremî, Ebu'z-Zekeriyyâ et-Tebrizi, Ebu Bekir el Muzaffer gibi âlimlerden, fıkıh, edebi ilimler ve hadis

³⁵⁴ Hilmi, *Hadikâtü'l Evliyâ*, s. 168.

³⁵⁵ Ebû'l Hasan, *Menakıbı Abdülkadir Geylani Behçetü'l Esrar*, (çev. Şeyh Abdurrahman Halis Kerkükî, sad. Mustafa Necati Ak), s. 148, 149.

³⁵⁶ Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. I, s. 51.

³⁵⁷ Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, c. I, s. 52, 53.

ilimlerini öğrenmiştir.³⁵⁸ Tasavvuf ilmini ise; babası Ebu Salih hazretlerinden, şeyh Ebu Mahzumi'den ve Hammâd-i Debbas'tan almıştır. Çok küçük yaşlarda başladığı ilim tahsilinde Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Geylânî, ilim tahsilini tamamladıktan sonra va'z ve dersler vermeye başladı. Çok büyük kalabalıklara hitab eden Geylânî dergahına sığılmayınca dergah yakınındaki evler de dergaha dahil edildi.³⁵⁹ Bağdat ve Kerh harabelerinde 25 yıl kadar uzlet hayatı sürmüş başkası yedirmedikçe yemeyeceğine dair kendine söz vermişti. Bu durumdan haberdar olan Ebi Said hazretleri, Geylânî'yi evine davet etmiş, taamlardan elleriyle lokma lokma vermişti. Daha sonra tarîkat hırkasını giydirdi. Abdülkâdir Geylânî hazretleri yaşanan bu olaydan sonra Bağdat'a dönüp vaazlarına devam etmiştir.³⁶⁰ Ebu Said el-Muharrimi'nin 'Bab-ül Ezc'denilen yerdeki medresesi daha sonra Abdülkâdir'e tahsis edildi. O kadar çok geleni vardı ki medrese almamaya başladı ve etraftaki evler de medreseye dahil edildi. Bu inşaatın çalışmalarında herkes canı gönülden çalıştı. 528 yılında tamamlanan medrese O'nun ismi ile anılmaya başlanmıştır.

Pek çok eser kaleme aldığı bilinen şeyhin başlıca eserleri ise şunlardır: Gunyatü't-Talibin, Fethü'l-Gayb, el-Havâtır, Mektûbat.³⁶¹

İslam Âlimleri Ansiklopedisinde Pîrin önceleri Şafî mezhebinde iken Hanbeli mezhebinin yok olması endişesi üzerine bu mezhebe geçtiği söylenmektedir.³⁶² Süleyman Uludağ'ın Diyanet İslam Ansiklopedisinde yazdığı Abdülkâdir Geylânî bölümünde ise Pîrin sadece Hanbeli mezhebine mensup olduğu, tasavvuf aleyhtarı İbn Teymiyye'nin bile bu durum karşısında Geylânî için Cüneydi Bağdâdi ve Muhasibi gibi şeri hükümlere bağlı saygı değer bir zât olduğu ve övgüler söylediği bilgileri geçmektedir.³⁶³

Abdülkâdir Geylânî, Rebi-ül-evvel ayının 8./9. cumartesi günü vefat etmiştir. "Hayât-ı sûriyyelerinin son dakikalarında, seslerini yükselterek üç def'a, "Allâh, Allâh, Allâh" diye zikr edip, ba'dehü zikr edip, ba'dehü zikr-i hafi ile meşgul iken, cânını Hazret-i Cânân'a teslim eylemiştir." Kabri Bağdat'ta ilim okuttuğu medrese olan Babü'l-Fereç'tedir. Hersene Hindistan'da Rebi-ül-Âhirin 11/12. Günü, Bağdad'da 17. günü Kur'an okunur sadakalar verilir.³⁶⁴

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin türbesi bir ara Moğollar tarafından yıkılmış daha sonra tekrar inşa edilmiştir.³⁶⁵ Ayrıca Sicill-i Osmani (Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye) adlı

³⁵⁸ Vîcdânî, *Tarîkatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, s. 92.

³⁵⁹ Komisyon, "Seyyid Abdülkadir-i Geylani", *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, c. VII, s. 198, 199.

³⁶⁰ Vîcdânî, *Tarîkatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, s. 93.

³⁶¹ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 171.

³⁶² Komisyon, "Seyyid Abdülkadir-i Geylani", *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, s. 202.

³⁶³ Süleyman Uludağ, "Abdülkadir Geylani", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1988, c. I, s. 235.

³⁶⁴ Hilmi, *Hadikatü'l Evliyâ*, s. 171; Vassâf, *Sefine-i Evliyâ* c. I, s. 63.

³⁶⁵ Uludağ, "Abdülkadir Geylani", (DİA), s.

eserde Kanunî Sultan Süleyman Han'ın hayratları arasında Abdülkâdir Geylânî'ye bir türbe yaptırdığı zikredilmiştir.³⁶⁶ Türbenin bakım onarımı ile ilgili bilgiler şu şekildedir: Kanunî Sultan Süleyman 1534 yılı Irak seferinden sonra Mimar Sinan'a türbeyi yeniden yaptırmıştır. 1638'de IV. Murad tarafından yenilenmiş, 1708'de Sultan II. Ahmed, 1865'de Sultan Abdülaziz, 1903'te Sultan Abdülhamit tarafından onarılmıştır. 1982-1984 yıllarında türbe Irak Vakıflar Bakanlığı'nca restore edilmiştir. Külliyyede, cami, türbe, tekke ve minareler mevcuttur. Türbenin içindeki Abdülkâdir Geylânî sandukası, gümüş bir kafesle çevrilmiştir.³⁶⁷

Pîrin kendinden sonra hayatta kalan on üç erkek ve bir kız evladı vardır. Bunlar, Şeyh Seyyid Abdü'l-Vehhab, Şeyh Seyyid Abdü'r-Rezzak, Şeyh Seyyid Şemsü'd-din, Şeyh Seyyid Seyfû'd-din, Şeyh Seyyid Ebû Bekir Abdü'l-Cebbar, Şeyh Seyyid İbrahim, Şeyh Seyyid Muhammed, Şeyh Seyyid Abdullah, Şeyh Seyyid Yahya el-Fakih, Şeyh Seyyid Musa, Şeyh Seyyid İsa, Seyyide Fatıma'dır.³⁶⁸

Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri'nin oğlu Abdü'l-Vehhab'a vasiyeti şu sözlerle olmuştur:

Takva sahibi ol ve Allah'a itaat et. O'ndan başka ne bir kimseden kork ne de bir şey bekle. Bütün ihtiyaçlarını Allah'a havale et ve O'ndan iste. Sakın ha! Allah (cc.)'tan başka birine güvenme. Yalnız O'na dayan. Tevhit... Tevhit... Tevhit... Tevhide sarıl. Her şeyin toplandığı yer tevhitir. Kalp, Allah (cc.) ile beraberse hiçbir şey O'ndan hâlf olmaz. Hiçbir şey O'ndan çıkmaz. Ben kabuk değil, ben özüm...³⁶⁹

Oğlu Abdü'r-Rezzak'ın sorusu üzerine ise şöyle vasiyyet etmiştir:

Ey oğlum! Allahü Teâlâ bize ve sana ve bütün Müslümanlara Tevfik (Muvaffakiyet, ihsan eylesin! Sana Allah'tan korkmanı ve O'na taat üzere olmanı, dinimizin emir ve yasaklarına riâyet etmeni ve hududunu gözetmeni vasiyyet ederim. Ey oğlum! Allahü Teâlâ bize, sana ve Müslümanlara Tevfik versin! Bizim bu tarikatımız, Kitap ve Sünnet üzere bina edilmiştir. Kalbin selameti, el açıklığı, cömertlik, cefâ ve ezaya katlanmak ve din kardeşlerinin kusurlarını affetmek üzere kurulmuştur. Ey oğlum! Sana vasiyyet ederim! Dervişlerle beraber ol. Meşâyihâ hürmeti gözet! Din kardeşlerinle iyi geçin... Tasavvuf sekiz haslet üzerine kurulmuştur. Cömertlik, rıza, sabır, işaret, gurbet, yün elbise giymek, seyahat etmek ve fakirliktir. Cömertlik, İbrahim aleyhisselamın; rıza, İshak (as)'ın; sabır, Eyyüb (as)'ın; işaret Zekeriyya (as)'ın; gurbet Yusuf (as)'ın, yün giyinmek Yahya (as)'ın; seyahat İsa (as)'ın; fakirlik efendimiz ve şefaathimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) hasletleridir. ...³⁷⁰

Seyyah olup şol âlemi ararsan
Abdülkâdir gibi sultan bulunmaz
Ceddi Muhammed'dir eğer sorarsan
Abdülkâdir gibi sultan bulunmaz
Cümle evladına yeşil yaraşır
Aşk gelirdir bu göynüme dolaşır
Ana derviş olan Hakka ulaşır
Abdülkâdir gibi sultan bulunmaz³⁷¹
(Âşık Yûnus Emre)

³⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bk: Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmani (Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye)*.

³⁶⁷ <http://www.selcuklunirasi.com/architecture-detail/abdulkadir-geylani-turbesi> (Erişim tarihi: 15.04.2019).

³⁶⁸ Ebû'l Hasan, *Menakıbı Abdülkadir Geylani Behçetü'l Esrar*, (çev. Şeyh Abdurrahman Halis Kerkükî, sad. Mustafa Necati Ak), s. 150.

³⁶⁹ Abdülkadir Geylânî, *Fethû'r- Rabbânî Ve'l- Feyzû'r- Rahmânî (İrşad Dersleri)*, (Ter. Kazım Ağcakaya), Medine Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 563.

³⁷⁰ Komisyon, *Seyyid Abdülkadir-i Geylani*, c. VII, s. 206.

³⁷¹ Abdülkadir Geylani, *Gaybın Dili*, (Ter. Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa), Kitsan Yayınları, İstanbul (t.y), s. 111.

1.2.6.2. Kâdiriyye Silsilesi

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.)
2. Ali Bin Ebi Talip (ks.)
3. İmam-ı Hüseyin Bin Ali (ra.)
4. İmam Zeynelabidin (ra.)
5. Muhammed Bakır (ra.)
6. İmam Caferü's-Sadık (ra.)
7. İmam Musa Kazım (ra.)
8. İmam Safa Ali Rıza (ra.)
9. Maruf-u Kerhi (ra.)
10. Sırrı Sakati (ra.)
11. Cüneyd-i Bağdadi (ra.)
12. Şeyh Şibli (ra.)
13. Şeyh Abdülvahid Temim (ra.)
14. Şeyh Ebu'l Hasan Kureşi (ra.)
15. Şeyh Ebu Said Mübarek (ra.)
16. Pir-i Tarikat Cenabı Seyyid Abdülkaadir Ceylani (ks.)

1.2.6.3. Antalya'da Kâdirîler

1.2.6.3.1. Zelîlî Sultan Türbesi

Antalya ilinin İbradı ilçesi, Ardıçpınar (Ormana) köyünde medfun mutasavvıf şairdir. Köyün eski adı Ormana'dır. Asıl adı Ali olan mutasavvıf, aslen Manavgatlıdır. Zelîlî, XVI. yüzyıl sonu XVII. Yüzyıl başında yaşamıştır. Bu kanıya varılma sebebi ise mesnevisinde geçen,

Padişah-ı mü'minin bula murad
Rahmedüne yitişe Sultan Murad (283)

İsmi Murad Handurur ibni Selim,
Vir muradın bunda anda ya 'Alim (290)
beyitleridir.

Mutasavvıfın, bir tek Niyâzü'l Müznibîn adlı manzum eseri bulunmaktadır. Eserine bu ismi verme nedenini de yine mesnevisinde açıklamıştır.*³⁷² Beyitlerinden anlaşıldığı üzere eser III. Murad zamanında yazılmaya başlanmış olup çeşitli rivayetleri olmakla birlikte II. Osman devrinde bitirilmiştir. Bitimi hakkındaki çeşitli fikirlerin mevcudiyeti ise eserin farklı

³⁷² *Bilgi için Nilay Kınay Civelek'in Doktora çalışması s. 45'e bakınız.

nüşhalarının olmasından dolayıdır.³⁷³ Ali Zelîlî naatlarında ‘Zelîlî’ mahlasını kullandığından dolayı ‘Zelîlî Sultan’ diye bilinmektedir.

Zelîlî’nin Ormana’ya başka memleketten geldiği ve burada zâviye kurduğu söylenmektedir. Köy halkının anlattığı rivayetlere göre Zelîlî bu köye, Alevi-Sünnî fikirlerinin sebep olduğu karmaşa ve problemleri çözmek için gönderilmiştir. Tam bir Allah aşığı olan Zelîlî, hayatı boyunca insanlara fazilet ve ahlak konularını aşılamıştır.³⁷⁴ Kalbinde Allah (cc.)’dan gayrısını istemediğini ifade ettiği “Hiç kalbümde senden gayrı olmasun” mısraları Zelîlî’nin aşkını yansıtmaktadır:

Meded ağyar tolmış kalbüm evine
Al Allah al kalbüm ağyar elinden
Ağyardan kurtulan kullar sevine
Al Allah al kalbüm ağyar elinden

Masiva sevgüsü kalbe gelmesün
Hiç kalbümde senden gayrı olmasun
Dünya hubbı kalb evine dolmasun
Al Allah al kalbüm ağyar elinden

Hubbun vir kalbümü sana bağlayın
Cânım tenden iken işim sağlayın
Da’im vuslatun isteyen ağlayın
Al Allah al kalbüm ağyar elinden

Gözyaşıyla kalb kirini yuyayın
Ağyardan halas bulana uyayın
Rızan vir vuslat vir Allah diyeyin
Al Allah al kalbüm ağyar elinden

Kalbinde ağyar olan seni bulmaz
Anuniçün togru yoluna gelimez
Ma’rifet deryası içine talıma
Al Allah al kalbüm ağyar elinden

Dir Zelili ağyar arada ne arar
Mahlûka karışmak zarardur zarar
Gel di senden yana idelüm fırar
Al Allah al kalbüm ağyar elinden³⁷⁵

Şair mesnevisinde yaşadığı yeri, adını ve mahlasını bildirmektedir. Ayrıca yine eserinden yetim olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Hususi hayatı hakkında çok fazla malumat olmayan zâtın türbesinde ailesinden kimse bulunmamaktadır.³⁷⁶

³⁷³ Kocatürk, *Tekke Şiir Antolojisi*, s. 262; Nilay Kınay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Erzurum 2017, s. 15-16, 19.

³⁷⁴ Enhoş, *Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer*, s. 150; Kınay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i*, s. 16.

³⁷⁵ Kınay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i*, s. 526-527.

³⁷⁶ Kınay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i*, s. 18.

‘Niyâzü’l-Müznibîn’adlı mesnevi genelinde ilahi olarak toplam 1379 dörtlük, 5667 adet de beyit tespit edilmiştir.³⁷⁷

Zelîlî, Niyâzü’l Müznibîn adlı eserini III. Murad’a ithaf etmiş olup Kâdiri bir sûfidir.³⁷⁸ Şairin Kadiri Tarîkatına mensubiyeti ise mesnevisinin sonunda yer alan “Pîrim Abdülkâdir Geylânî” sözlerinden ileri gelmektedir.

Ol pirüm Seyyid Kadiri
Rahmed ide ana Bari
Uyanlar görmeye nârı
Meded yarlğa ya Gaffar (117/14) *

Ceddîdür Sultan Geylânî
Söylememişdür yalanı
Bunların kadrin bileni
Meded yarlğa ya Gaffar (117/17)³⁷⁹

1.2.6.3.2. Şeyh Kâmil

Doyran köyü mezarlığında medfun bulunan Şeyh Kâmil hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Şeyh Kâmil’in Kâdirriyye tarikatından olduğu mezar taşındaki tac-ı şeriften anlaşılmaktadır. Doyuranlı olan Fadime Hanım, Şeyh Kâmil hakkında şunları anlatmaktadır: Bizim büyüklerimizden duyduğumuza göre köyün kurucularından ve bu köye hizmet etmiş güzel bir insandır. Bu köyde yaşamış ve vefat edince köye defnedilmiştir. Köyün mezarlığı o defnedildikten sonra da Şeyh Kâmil Mezarlığı adını almıştır.³⁸⁰ (Bk. EK1. 30)

1.2.7. Ahîlik

Anadolu Selçukluları zamanında, Anadolu’daki Türk esnaf ve sanatkârlarının oluşturduğu teşkilata Ahîlik denmiştir. Ahî zâviyeleri, bu teşkilata üye olanlar arasında tasavvufî kültür içerisinde karşılıklı sevgi ve birlik duygularını aşılayarak, siyasi ve ticari hayatta ahlakın ön plana çıkmasına katkı sağlamışlardır.³⁸¹ Ahîlik, XIII. yüzyıl başlarında fütüvvet teşkilatı himayesinde, Abbasî Halifesi en-Nâsır-Lidînillâh tarafından kurulmuştur. Ahîlik Teşkilatı mensupları, teşkilat içindeki arkadaşlarını kardeş kabul ettikleri için, birbirlerine Arapça “kardeşim” demek olan “Ahî” diye hitap etmişlerdir. Ahîlik mensuplarının kardeşim diye hitap ettiği kişiye, bu duygular doğrultusunda kardeşçe davranışlar sergiledikleri için bu teşkilatın mensuplarına da “Ahî” denmiştir. Dolayısıyla da ahî üyelerin oluşturduğu topluma da kardeşlik anlamında “Ahîlik (uhuvvet)” denilmiştir. Ahîliğin zamanla

³⁷⁷ Kinay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i*, s. 46.

³⁷⁸ <http://www.biyografya.com> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

*Arasında / işareti olan numaraların birincisi ilahi ikincisi ise dörtlüğün numarasına tekabül eder (Nilay Kinay Civelek’in ‘Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i’ adlı çalışma esas alınarak).

³⁷⁹ Kinay Civelek, *Ali Zelîlî’nin Niyâzü’l-Müznibîn’i*, s. 19.

³⁸⁰ Fadime Ülger, 1975 doğumlu, İkokul mezunu, Doyranlı.

³⁸¹ Mustafa Kara, *Dinî Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 51.

esnaf, sanatkâr ve sanayi ehli mensupları başta olmak üzere meslek erbabının tamamını temsil ettiği ve içine aldığı bir gerçektir.³⁸²

Ahîlik temelinde Horasan melametileri ve Bağdat fütüvvetlerine dayanmaktadır. Mesleki tasavvufi teşkilatın Anadolu'daki öncüsü Ahî Evran'dır. Ahî Evran diye bilinen zât Nasruddin Mahmul el-Hoyi'dir. Ahîliğin Anadolu'ya ilk gelişinin de Çelebi Hüsameddin'in dedesinin babası Urumiyeli Ahî Türk adında bir zât ile olduğu söylenmektedir. Antalya da dâhil olmak üzere Anadolu'yu gezen İbn Battuta, birçok yerde Ahî zâviyesini gördüğünü, Ahîlerin misafirlerine izzet ve ikramlarının çok olduğunu, bu sebeple de gezilerinde zâviyelerini tercih ettiğini dile getirmiştir. Anadolu'nun iktisadi hayatlarına katkı sağlayan Ahîlerin, günümüzdeki Anadolu esnaflarında bazı düsturları görülmektedir.³⁸³

Ahîlikte, kendilerine özel, Ahî Şecerenâmesi ve Ahî Fütüvvetnâmesi olmak üzere yönetmenlikler düzenlenmiştir. Ahîler, kendilerine özel yönetmenliklerinde bulunan iş ve ahlâk kuralları çerçevesinde, şeyh, usta, kalfa, çırak hiyerarşi içinde, topluma hizmet vermek için çalışmayı ibadet olarak görmüşlerdir.³⁸⁴

Ahîliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kurallarını anlatan kitaplara Fütüvvetnâme denmektedir. Teşkilâta girecek kişi, öncelikle Fütüvvetnâmelerdeki dinî ve ahlâkî kuralları uyguladıktan sonra burada belirtilen vefâ, doğruluk, güven verme, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, doğruya yönlendirme, affetme gibi özelliklere sahip olmalıdır. Teşkilat mensuplarından içki, zina, yalan, gıybet, hile gibi kötü ahlak ve davranışlarda bulunanlar meslekten atılmaktadır.³⁸⁵

Ahîlik teşkilatına girmek; şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmektedir. Ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşan esnaf birliklerini barındıran ahîlik teşkilatında, ilk andan itibaren yükselmek için mesleki ehliyet ve kabiliyet şarttır. Dükkân açmak isteyen çırağın işini iyice öğrenmesi ve yeterli donanımına sahip olması gerekmektedir. İhtiyaca binaen mal üretimi yapıldığı için. Esnaf ve dükkân sayıları, iş aletleri ve tezgâhları sınırlandırılmaktadır. İdare sistemine önem veren Osmanlı, esnaflar arasındaki idareye de ayrı önem verilmiştir. Esnaflar içinde en tecrübeli, en dürüst, herkes tarafından sayılan sevilen, yaşça da en büyük olan kişi reis seçilir ve kendisine “Ahî” denir. Bu seçilen reis konumundaki Ahî diğer mensupların şeyhi konumundadır. Reis olan Ahî'nin haricinde bir de esnaf arasındaki asayiş sağlayan, “Ahî Baba” denilen ikinci bir reis bulunmaktadır.

³⁸² Aziz Ayva, “Ahîlik” *Ahî Ansiklopedisi*, ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, c. I, s. 223.

³⁸³ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Dair Notlar*, s. 18-19.

³⁸⁴ Ayva, “Ahîlik”, c. I, s. 123; Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 1988, c. I, s. 541.

³⁸⁵ Kazıcı, “Ahîlik”, c. I, s. 541; Ayva, “Ahîlik”, c. I, s. 226.

Osmanlı döneminde esnaf birliklerinin idare tarzına çok önem verilmişti. Ahî babalar, Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesi'ne bağlı ve vekilleri konumundadır.³⁸⁶

Anadolu'da Ahîliğin kurucusu olarak bilinen Ahî Evran, kaynağını tasavvuftan alan fütüvetnâmelere göre tekkelerde ki müşid-mürîd ve ticaret alanlarında usta-çırak ilişkilerini düzenleyerek Ahîliğin Anadolu'da yayılmasını hızla sağlamıştır.³⁸⁷ Hicretten sonra tahmini olarak 735'de Antalya'ya gelen İbni Batuta âhilerle karşılaştığını, hatta âhi zâviyesinde ziyafete katıldığını anlatmıştır.³⁸⁸

1.2.7.1. Ahî Evran

Ahîlik teşkilâtının Anadolu'daki kurucularından olan Ahî Evran'ın asıl ismi Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas'dır.³⁸⁹ Ahî Evran'ın islamiyete vermiş olduğu hizmetlerinden dolayı Nasîruddin, koca bir yılanı kendisine itaat ettirdiği içinde yılanın kardeşi manasında Evran lâkabı ile anılmaktadır. Ahî Evran h. 567/m. 1171 snesinde Azerbaycan'ın Hoy ksabasında doğmuştur. Şâfi mezhebinden olan Ahî Evran kelâm, tefsir ve tasavvuf âlimidir. Çeşitli âlimlerden ders alan Ahî Evran, hac yolculuğu sırasında Evhaddüddin Hâmid Kirmânî ile tanışır ve onun talebesi olur. O günden sonra da hocası Evhaddüddin'in yanından hiç ayrılmaz. Anadolu selçuklu Devleti idarecilerinin daveti üzerine hocası ile birlikte Anadolu'ya gelir. Burada hocasının kızı Fatıma Bacı ile evlenen Ahî evran hocası ile birlikte Anadolu'nun bir çok şehrini gezer. Ahî Evran, gittikleri şehirlerde esnafları biraraya getirerek İslâmiyetin güzelliğini, dünya ve ahîret hayatında düzen, dürüstlük ve kardeşlik gibi konuları anlatarak irşâd faaliyetinde bulunur. Hocasının vefatından sonra da Ahî evran debbağlık işi ile mesgul olurken yine esnaflar arasında talebe yetiştirmeye devam eder. Ahî Evran'ın talebeleri Anadolu'nun her köşesine yayılmış ve gittikleri yerlerde zavâyeler kurarak esnafı tek çatı altında toplamaya çalışmıştır. Bu zâviyelerde irşad faaliyetleri yapıldığı gibi şehir dışından gelen misafirler de ağırlanırdı.³⁹⁰

Ahî Evran moğol istilacılarına karşı halkı bilinçlendirmiş ve Anadolu Selçuklu devletine destek çıkmıştır. Bu durumdan rahatsız olan moğalların baskısı ile Ahî Evran 93 yaşında iken Kırşehir emiri Nureddin Caca tarafından h. 660/m. 1262 senesinde Kırşehir'de şehid edilmiştir.

³⁸⁶ Ayva, "Ahîlik", c. I, s. 226.

³⁸⁷ Kazıcı, "Ahîlik", c. I, s. 541.

³⁸⁸ İbni-i Battuta, *Büyük Dünya Seyehatnamesi*, çev. Ali Murad Güven, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul (t.y.), s. 205; Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 126- 127.

³⁸⁹ İlhan Şahin, Ahî Evran, İslam Ansiklopedisi, c. I., s. 529.

³⁹⁰ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, Ahî Evran, c. VIII., s. 69.

Pek çok eser yazan Ahî Evran'ın tespit edilebilen eserlerinden bazıları şunlardır: Metâli'ul-îman, Tebsirât'ül-mübtedî ve Tezkiret-ül-müntehî, et- Teveccüh-ül Etemm, Menâhic-i Seyfî, Medh-i fakr ve Zemm-i dünya, Ağaz-i Encam, Mukâtebât, Yezdân-şinaht, Terüme-i alvâh-ı Imâdî, Mürşid-ül-kifâye.³⁹¹

1.2.7.2. Antalya'da Ahîler

1.2.7.2.1. Ahî Kızı Türbesi

Türbe, Antalya'nın eski adı Ahî Kızı, yeni adı Selçuklu olan mahallesinde bulunmaktadır. Eskiden türbenin bitişiğinde Ahî Kızı Mescidi de olduğu bilinmektedir. Türbenin Ömer kızı Hamra isminde bir Ahî kızına ait olduğu düşünülmektedir. Sanduka kaydına göre, 842/ 1439 tarihinde mescid ve zâviye ile birlikte yapıldığı tahmin edilmektedir.³⁹² Günümüzde türbe olarak hizmet veren yapı mezar başucunda bulunan bilgilere göre H. 1235/ M. 1819/20 tarihinde harap ve terk edilmiş halde iken onarılmıştır.³⁹³

İçi beyaza boyanmış olan türbede doğu-batı doğrultusunda uzanan bir mezar bulunmaktadır. Başucunda bugün gelin duvağı ile sarmalanmış olan mermerden bir şahîdesi vardır. Şahîdedeki Celi yazı şu şekildedir:

Türbe-i binti Ahî olmuşdu harab mehur
Buldu tamir ile tezyin o mahall-i pür-nur
Böyle zikr eyledi tarihini erbab-ı şu'ur
Zâviye-i Ahî Kızı acep oldu ma'mur 1235³⁹⁴

Ahî Kızı Türbesi 1819-1820 yıllarında restore edildiğinden dolayı eski mimari özelliklerini koruyamamıştır.³⁹⁵

Aynı isimle anılmakta olan Ahî Kızı Mescidi ise günümüzde Kaleiçi, Selçuk mahallesi Mektep sokak 9 numarada yer alır. İnşa ve onarım kitabesi bulunmadığından yapının bânisi ve onarımları ile ilgili herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. Binanın vakıf gelirleriyle ilgili kayıtlar mevcuttur.³⁹⁶

Kubbesinin basık olmasından dolayı dışarıdan çok anlaşılamayan mescit, kare planlı ve üzeri alaturka kiremitlerle kaplı, tek kubbeli, kübik bir mescit görünümündedir. Binanın doğu ve batı cephesinde pencereler bulunmaktayken güney cephesi hakkında hemen

³⁹¹ İslam Alimleri Ansiklopedisi, Ahî Evran, c. VIII., s. 70.

³⁹² Ali Boran; Behçet Karaca, "Ahî Kızı Türbesi", *Ahî Ansiklopedisi*, ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, c. I, s. 135.

³⁹³ Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey'i)*, (Doktora Tezi), s. 97-98.

³⁹⁴ Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey'i)*, (Doktora Tezi), s. 98-99.

³⁹⁵ Boran; Karaca, "Ahî Kızı Türbesi", *Ahî Ansiklopedisi*, ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, c. I, s. 135.

³⁹⁶ Leyla Yılmaz, "Antalya-Ahî Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binasının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı", *Adalya, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, 2001-2002, S. V., s. 211.

bitişindeki binalar sebebiyle bilgi edinilememektedir. İbadet mekânının kuzey kenarı boyunca sonradan yapıldığı anlaşılan kadınlar bölümü vardır. Binada herhangi bir süslemeye rastlanmamaktadır.

Bazı kaynaklarda Hamidoğlu Beyliği döneminde ve 14. Yüzyılda inşa edildiği zikredilse de bu bilginin kesinliğini gösteren herhangi bir kitabe ve yazılı kaynak bulunmamaktadır. Mescide neden bu ismin verildiği hakkında da kesin bilgi bulunmamakla beraber Ahî Kızı Türbesi dolayısıyla bu ismi aldığı düşünülmektedir.

Binanın çoğu kez geçirdiği tadilatlar dolayısıyla ilk formundan uzaklaştığı muhakkaktır.³⁹⁷ (Bk. EK 1. 28)

1.2.7.2.2. Ahî Yusuf Türbesi*³⁹⁸

Türbe, Antalya'nın Selçuklu mahallesi, Mermerli sokakta kale duvarları arasında Ahî Yusuf Mescidinin güneyinde bulunmaktadır. Ahî Yusuf Mescidi, kitabesine göre 1249 tarihinde Ahî Yusuf adına yapılmıştır.³⁹⁹ Birkaç basamak toprak altında olan türbenin üst kısmı tek kubbeli tekkedir. Ahî Yusuf'un kim olduğuna dair kesin bilgiler bulunmamakla beraber, mescit ve türbe arasındaki Âyet-el kürsî yazılı olan kitabesinde h. 647 tarihinin bulunması ve tekke penceresinin kornejinin Selçuklularda bulunan sistem üzere olması Ahî Yusuf'un Selçuklulardan olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁰

Türbenin karşısında ismi belirtilmeyen üç zâtın kabri bulunmaktadır.

Türbe, Perşembe ve cuma günleri sıkıntılarının giderilmesi ve muradlarının kabulü niyetiyle bayanlar tarafından ziyaret edilmektedir.⁴⁰¹

Ahî Yusuf Camii de yine aynı bölgede bulunmaktadır. Şehir planında 2 numarada yer almaktadır. Kaynaklarda Kılıççı Yusuf Zâviyesi'nin parçası olduğu bilgisi de geçmektedir. Yapının güneyindeki hazirede ilk bakışta mezartaşı izlenimi veren iki parçadan oluşan mermer bloğu bulunmaktadır. Haziredeki 674 (1249-50) tarihli kitabeden yapının XII. yüzyıl ortalarında inşa edildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Caminin güneydoğu köşesinde bulunan çeşmede II. İzzeddin Keykavus dönemine ait bir kitabe bulunur. Yapı alaturka kiremitlerle

³⁹⁷ Yılmaz, "Antalya-Ahî Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binasının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı", *Adalya, Suna-İnan Kırâç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, 2001-2002, S. V., s. 211-212-213.

³⁹⁸ *Ahî Yusuf Türbesi: Antalya'da Ahî Yusuf Camii'nin hemen yakınında bulunan türbe, iki katlı olarak yapılmış ve üzeri piramidal külah ve alaturka kiremitle örtülmüştür. Türbenin alt kat bölümü mezar odasıdır. Üzeri sivri beşik tonozla örtülü bu odada Ahî Yusuf'un sandukası yer alır. Türbenin batı duvarı sağır kemer şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca türbenin duvarına bitişik bir avlu yer alır. Cami ile türbe arasında üç mezar bulunur. Bu mezarlara ait kitâbeler şöyledir: 1. Kitâbe: 1251'de (1835) vefat eden Alaiyeli Yusuf Kaptan'ın basit mezarına aittir. 2. Kitâbe: 1275'te (1859) vefat eden ve Ali Mahlis Efendi'nin kerimesi olan Nefise Hanım'ın basit mezarına aittir. 3. Kitâbe: İlk bakışta mezar taşı hissini veren caminin 647 (1249) tarihli inşa kitâbesidir.

³⁹⁹ Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, s. 74.

⁴⁰⁰ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 125.

⁴⁰¹ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 12.

kaplı kubbeli kübik mescit görünümündedir. Planı kare kare şeklinde olan ibadet mekânı kubbe ile örtülüdür.

Cami olarak hizmet veren yapının iç ve dış restorasyonu 1992 yılında Sema Yazar Gençlik Vakfı tarafından restore edilmiştir. Binada herhangi bir süslemeye tesadüf edilememiştir.⁴⁰² (Bk. EK 1. 29)

1.2.7.2.3. Ahî Baba Türbesi

Türbe, Antalya ili, Elmalı ilçesinde bulunan Ketenci Ömer Paşa Camii'nin bitişiğindedir. Ahî Baba'nın hayatı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Camii'nin içinden türbe gözükmektedir. Elmalı halkı tarafından, Ahî Baba'nın bu Ketenci Ömer Paşa Cami'yi yaptıran ya da yapımında katkısı olan Elmalı esnafından bir zât olduğu söylenmektedir. XVII. yüzyılda türbenin bakımı için camii gelirinden harcanmakta olduğu söylenmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak, türbe de medfun Ahî Baba'nın XII. yüzyıldan önce yaşadığını, türbenin bakım masrafının camii gelirinden karşılanması da Ahî Baba'nın camii ile bağlantısı olduğunu doğrulamaktadır.⁴⁰³

Türbenin mimarı hakkında bilgi sahibi değiliz. Banisi muhtemelen Ketenci Ömer Paşa'dır. Türbede bu zât değil şeyhi olan Ahî Baba yatmaktadır. Cami kitabesinde yazılı olan 'Ahî Baba Türbesinde hizmet edene yevmiye bir dirhem' bilgisinden de bu bilginin doğruluğu kesinleşmiştir.⁴⁰⁴

Kare planlı, üzeri tek kubbe ile örtülü basit bir görünüme sahip olan türbe, caminin güneydoğu duvarına bitişik olarak yapılmıştır. Kubbe kasnaksız ve basık bir görünümündedir. Türbenin giriş kapısı kuzey tarafındadır.⁴⁰⁵

1.2.7.2.4. Ahî Mustafa Zâviyesi

Elmalı'nın en eski zâviyelerinden olan Ahî Mustafa Zâviyesi, Ahî Mustafa bin Ahî Yusuf tarafından inşa edilmiştir. Zâviyenin 2. Beyazıd döneminde mevcudiyeti bilinmektedir. Elllerinde Sultan Süleyman beratları bulunduğu bilinen kişiler ile Emir Seydinin vefatından sonra tasarruf yetkisine sahıpp olan (kızı) Aişe ve torunu Hanife'dir.

⁴⁰² Osman Kunduracı, "Ahî Yusuf Camii", *Ahîlik Ansiklopedisi*, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, c. I, s. 204, 205; Yılmaz, *Antalya: Bir Orta çağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Orta çağ Arkeolojisi Survey'i)*, (Doktora Tezi), s. 27,29; <http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/ahî-yusuf-turbesi> (Erişim tarihi: 10.04.2019).

⁴⁰³ Behcet Karaca, "Ahî Baba", *Ahîlik Ansiklopedisi*, ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, Ankara 2016, s. 53.

⁴⁰⁴ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 140-141.

⁴⁰⁵ Zerrin Köşklü, *Antalya/Elmalı Ömer Paşa Külliyesi*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2003, c. IV, S. II, s. 103.

Zâviyenin 1826 yılı zâviyedarları Seyyid Ebubekir ve Seyyid Salih efendilerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında zâviyedarlık vazifelerini üstlenen kişi ise Mehmed Said Efendi'dir. Zâviyenin muhtelif zamanlarda farklı gelirlere sahip olduğu da yine kaynaklara geçen bilgilerdendir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Durgun, *Elmalı Kazası*, 220.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTALYADAKİ TARİKATI BELLİ OLMAYAN TÜRBELER

Çalışmamızın bu bölümünde yer olan türbe ve yatır yerleriyle ilgili çok çeşitli inançlar mevcut olup, hâlâ yaşatılmaktadır. Bu araştırma sırasında türbelerin insanlar tarafından medfun velîyi yâd etmek niyetiyle değil de daha çok her türlü dert ve muradları için ziyaret edildiğini gözlemledik. Yine saha çalışması yaptığımız türbelerde genel olarak, yeterli bir açıklama bulunmamakla beraber, bakımsız olduklarını gözlemledik. Bu durumdaki mekanların sayısı Antalya ve çevresinde oldukça fazladır. Biz bu çalışma kapsamında, halk arasında yaygın olan ziyaretgâhlardan tespit edebildiğimiz kadarını ele aldık. Mümkün mertebe gidip yerinde gördük ve fotoğraflarını çektik. Türbe ve yatırlar hakkında gerek ziyaretçilerden gerek türbedarlardan gerek yöre halkından gerekse de o bölgeye ait yazılmış eserlerden yararlandık. Antalya ve çevresindeki derleyebildiğimiz ziyaretgâhlar şunlardır:

2.1. Genç ve Emir Dede

Akseki ilçesi Emiraşıklar Köyü mezarlığının bitimindedir. Mezarlığın dibinde Emir Dede türbesi, karşısında aynı tarzda inşa edilmiş Genç Dede türbesi bulunmaktadır. İki türbe de ibadet için ayrılan bir oda ve kabirlerin bulunduğu oda olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her iki türbede de iki kabir bulunmaktadır. Kabirlerde açıklama bulunmamakla beraber birinde başörtü bulunmasından eşleri oldukları düşünülmektedir. Bu zâtların, Konya Seydişehir'in kurucusu ve orada medfun Seyyid Harun Velî'nin halîfelerinden feyz aldıkları bilinmektedir. Emir Dede ve oğlu Genç Abdal, Akseki halkına İslam'ı anlatmak ve sevdirmek için mânen görevli olarak yola çıkarlar. Yolculuk sırasında baba Emir Dede, oğlu Genç Abdal'a: “-eğer bana bişey olursa cesedimi deveme sardıktan sonra devemi bırak, nereye çökerse oraya defnedersin” diye vasiyette bulunur. Bir müddet sonra Emir Dede yolda vefat eder. Vasiyeti üzerine Genç Abdal babasının dediği gibi yapar. Deve, Kurtlukuyu denilen muhitte çöker. Genç Abdal yolu takip eden ilk köy olan Güneykışla köyüne gelir. Başından geçenleri anlattıktan sonra cenaze işlemleri için yardım ister. Fakat köylüler yardımcı olamayacaklarını söyleyerek geçitirirler. Bu duruma üzülen Genç Abdal, canının acısıyla “ya Rabbi! Bunların yiğitleri artmasın, kurbağaları ötmesin” diye bedduada bulunur. Gerçekten de o köy tarihten silinir gider. Genç Abdal oradan devam ederek 1 km sonrasındaki Işıklar köyüne gelir. Güneykışladaki gibi aynı şekilde durumu anlatınca köylüler Genç Abdal'a hemen yardım ederler. Emir Dede şu an türbesinin olduğu yere defnedilir. Bundan sonra Genç

Abdal, köylüyü irşad etmek üzere Emiraşıklar köyünün üstüne tekke yaptırır. Kendisi de vefatından sonra Emiraşıklar'a defnedilir. Bu türbeler ile ilgi şu menkıbeler anlatılmaktadır:

Vaktiyle Gödene'den Sarıhaliller'e gelirken Sıraabbaslılar diye bir köy varmış. Zalim olan bu köy halkı bazen de Emiraşıklara gelir, köydekilere zulmederlermiş. Sıraabbaslılar, Emiraşıklar halkının türbedeki zâtlara verdiği değeri bildikleri için onlarla alay etmek istemişler. Bir gün Emir ve Genç Dede türbesinin önüne siyah bir köpek bağlayıp, insanlara türbe önünde kurban keseceklerine dair haber salmışlar. İnanan köyün çocukları türbeye varınca siyah köpeği görmüşler. Sıraabbaslılar onlarla alay etmiş, eğlenmişler. O gün akşam Sıraabbaslılar köyünde çok büyük bir yangın çıkmış ve bütün köy yanmış. Kurtulanların her biri bir yere gitmiş. Böylece köy haritadan silinmiş.

1920'de Akseki kaymakam ve jandarma kumandanı olan Gödeneli Mehmed Efendi'nin başından şöyle bir olay geçtiği anlatılmaktadır: Mehmed Efendi, Gödene'ye giderken türbenin önünden geçer. Tam o sırada da türbenin çatısını onaran türbe mütevellisi hafız Mehmed Bilici'yi görür. "Sen, böyle tekke, türbe gibi hurafelere mi inanıyorsun? Eğer bunlarda keramet olsa beni şu duvarlara çapsınlar!" diyerek söylenir. Gödeneli Mehmed Efendi o gece rüyasında Emiraşıklar köyündeki türbeye götürüldüğünü ve duvardan duvara çarpıldığını görür. Rüyasından acı çekerek uyanan Mehmed Efendi, rüyasını babasına anlatır. Rüayı dinleyen baba, o türbe hakkında olumsuz bir şey konuştun mu diye sorunca Mehmed Efendi sabahki durumu aynen anlatır.⁴⁰⁷

Köy halkı dedelerin manen köyü koruduklarına inanmaktadırlar. Kurtuluş Savaşı sırasında İbradı'dan Akseki'ye gitmekte olan Demirci Mehmed Efe ve çetesi türbenin önüne geldiklerinde ne yaparlarsa da atlarını bir türlü köyün içine doğru süremezler. En sonunda köy meydanına girmeden tarlaların içinden Akseki'ye giderler.⁴⁰⁸

1968'de Emir Dede türbesi yıkılır ve betonarme olarak yeniden inşa edilir. Türbe yenilenir fakat temizlik yapılmaz.⁴⁰⁹

Kadir gecesi günü akşam namazından sonra köyün dürüstlüğüne şahitlik ettiği bir zât camiye gelir. Rüyasında Emir Dede'yi gördüğünü, "yerim temiz olmadığından namaz kılamıyorum. Yerimi temizlemezseniz köyünüze yazık olur" dediğini anlatır. Köylü temizlik konusunda ihmalkâr davrandıklarını anlar ve ertesi gün türbeyi temizleme kararı verirler. O sırada bir gök gürültüsü kopar ve yağmur başlar. Caminin paratonerinden yıldırım akımı

⁴⁰⁷ Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 81-84-85.

⁴⁰⁸ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.83.

⁴⁰⁹ Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 199.

sebebiyle bir şekilde çatı tutuşur. Caminin içindekiler ‘Emir Dede, Genç Dede imdada yetiş dede’ diye diye yangını söndürürler.⁴¹⁰

1968’deki bu olayda Emir Dede türbesinin temiz olmadığından dertlendiği görülmektedir. 2018 yılında Emir Dede türbesini ziyaret ettiğimizde yine temizlikten yoksun bir durumda olduğunu gözlemledik. Türbeyi ziyaret ettiğimizde, temiz olmadığı gibi, kapı açıldığında ibadet bölümünde bir sürü eski çamaşır ve eşyalardan oluşan dağınıklık bulunmaktadır. Emiraşıklıların temizlik konusunu ertesi güne bırakmadan, türbeye düzenli bir bakım yapmalarını temenni ediyoruz.

Minareli Köyünde de Genç Abdal ve Saruk Abdal isimli zâtların zâviye kurduklarına dair bilgiler bulunmaktadır.⁴¹¹ (Bk. EK 1. 14)

2.2. Hacetgana Türbesi

Türbe, Akseki İlçesi, Dutluca mahallesi mezarlığında bulunmaktadır. Dutluca’nın eski adı Gelves olarak bilinmektedir. Türbe Hacet Gana, Hacet Kanı, Hacı Adgana gibi isimlerle anılmaktadır.⁴¹² Etrafı betonarme olarak çevrili olan türbenin, kime ait olduğu bilinmemekle beraber farklı rivayetler bulunmaktadır. Buradaki zâtın Horasan’dan gelen bir er olduğu, vaktiyle bu köyde 300 lira geliri olan, Pir Ahmed Veledi İbrahim zâviyesi⁴¹³ bulunması nedeniyle Pir Ahmed veya bir mürîdi olduğu düşünülmektedir.⁴¹⁴

Köy muhtarı Galip Bey’den aldığımız bilgilere göre Hacetgana türbesi, köyde hâceti olanların dualar ettiği, burda mevlit okuttup yemek ikram ettikleri bir ziyaretgâh yeridir. Köylü burada birden fazla yatır olduğu söylemektedir.⁴¹⁵

Bu bilgiler doğrultusunda Hacetgana türbesinin, hacet için ziyaret edilmesinden dolayı bu isimle anıldığı düşüncesi de akla gelmektedir. (Bk. EK 1. 15)

2.3. Hacı Doğrul ve Hacı Yusuf Türbesi

Türbe, Akseki İlçesi’nin Yarpuz köyündedir. Yarpuz köyünün eski adı Doğrul’dur. Kanaatimize göre türbedeki zât, gerçek ismi bilinmediğinden bulunduğu mevkiinin adıyla anılmaktadır. Türbenin 1988’de Muzaffer Çevik ve İçli Devrir tarafından yapıldığı bilinmektedir.⁴¹⁶ Taş duvar ve beton kubbeli türbeyle aynı bahçede aynı şekilde inşa edilmiş

⁴¹⁰ Mustafa Enhoş, *Bütün Yönleriyle Akseki Ve Aksekililer*, Hüsniyatı Matbaacılık, İstanbul 1974, s.199;

⁴¹¹ Enhoş, *Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer*, s.105.

⁴¹² Durma, *Evlîyâlar Şehri Antalya*, s. 78.

⁴¹³ İsmail Kıvrım, “16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2015, c. I, S. 1, s. 58.

⁴¹⁴ Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 201.

⁴¹⁵ Galip Çetin, 1959 doğumlu Dutluca Mahallesi muhtarı.

⁴¹⁶ Yaşar Kalafat, *Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları -I*, Ankara Üniversitesi Dergiler Veri tabanı, s. 514.

Hacı Yusuf Türbesi de bulunmaktadır. Hacı Doğrul'un Mevlânâ'nın kardeşi olup Horasan'dan geldiği, Hacı Yusuf'un ise Yarpuz'un yerli halkından Evliyâ bir zât olduğu rivayet edilmektedir. Hacı Yusuf'un türbesinin kapısında da kısaca yazılı olan şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: Hacı Yusuf, bir cuma günü Antalya'nın Serik ilçesindedir. Tam selâ verilirken Serik'in önde gelenlerine "köyümde Cuma namazı kıldırarak hoca olmadığı için Cuma namazı kıldırmanın gerekir. Bana bir at verinde köyüme namaz kıldırmağa gideyim" der. Hacı Yusuf'a isteği üzere at verilir. Sonrasında da işin doğruluğunu öğrenmek üzere iki atlı yollarlar. Hacı Yusuf öğle ezanından 2-3 dakika önce köyüne gelir ve Cuma namazını kıldırır. Arkasından takip edenler iki gün sonra ancak köye ulaşırlar. Köylülerden Cuma namazını Hacı Yusuf'un kıldırıldığını öğrenince, bir evliyâ olduğunu anlarlar.⁴¹⁷

Bakımı köylü tarafından yapılan türbe ziyaret yeri olarak kabul edilir. Köy halkı her yıl bir kez olmak üzere Hacı Doğrul ve Yusuf Dede hayrına pilav ikram ederler.⁴¹⁸ (Bk. EK 1.16)

2.4. İshak Seydi Türbesi

Akseki ilçesinin 50 km. uzağındaki Kepezbeleni (Eskihisarlık) köyüne yakın Sakseydi belindedir. İshak Seydi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Geçmişte Kepezbeleni köyü ve Sakseydi beli kestirme posta yolu olarak kullanılır. Seyyid Harun'un müridi olduğu söylenen İshak Seydi, Kepezbeleni köyüne yakın bir belden geçerken burada vefat eder ve bu belin uç noktasına defnedilir. İshak Seydi Türbesi, zamanla halk arasında Sakseydi Türbesi olarak anılır. Bu bele Sakseydi türbesinden dolayı 'Sakseydi Beli' denilir.⁴¹⁹

2.5. Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi

Akseki ilçesi, Cevizli köyünde bir tepe üzerinde bulunan şehit türbesidir. Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı kolağası olan Hüseyin Efendi bu beldedeki Bizans ileri karakoluyla savaşırken şehit düşer. Bu bölgenin Osmanlı'ya bağlanmasındaki fedakârlıklarından dolayı Fatih Sultan Mehmed bir ferman buyurur. Bu ferman üzere Hüseyin Efendi adına bir aşevi yaptırılır ve bölge halkının aşarı aşevine bağlanır. Cumhuriyet dönemine kadar böyle devam ederken 29 Ekim 1923'te çıkan yangında ferman yanmıştır.⁴²⁰

⁴¹⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 77.

⁴¹⁸ Kalafat, *Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları -I*, s. 514.

⁴¹⁹ Sümül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 16.

⁴²⁰ Enhoş, *Bütün Yönleriyle Akseki Ve Aksekililer*, s. 214.

Türbe, Cevizli Yardımlaşma Derneği Tarafından 2012’de restore edilmiştir.⁴²¹ Yöre halkı tarafından her yıl, Sarı Şeyh Hüseyin Efendi adına mevlitler okutulur, yemekler verilir. Bu gelenek 600 yıldır devam etmektedir.⁴²² (Bk. EK 1. 17)

2.6. Savur Âşık Türbesi

Türbe, Akseki ilçesi Minareli köyü mezarlığındadır. Savur Âşık’ın gerçek adı bilinmemektedir. Böyle anılmasına sebep olan hâdise Kanunî zamanında belgeli olarak şöyle anlatılmaktadır:

Savur Âşık o zamanlarda ki savaşımlardan birine katılır. Savaşın kızıştığı, herkesin telaşa kapıldığı bir anda bu zât yerden avuç dolusu kum alarak düşmana doğru savurur. Kum savruldukça düşman kaçışmaya başlar. Bu hâle şahit olan padişah ‘savur ya âşık! Savur ya âşık!’ diye bağırır. Sonunda düşman hezimete uğrar. O günden sonra bu zât, Savur Âşık diye anılır.

Savur Âşık, ordudan terhis olunca Minareli köyüne yerleşir. Savur Âşık’ın Emirâşıklar’daki Genç Abdal soyundan olduğu ve Minareli’de bir zâviye kurduğu bilinmektedir.⁴²³

2.7. Sinan ve Kenan Dede Türbesi

Akseki ilçesi, Bademli mahallesinde bulunmaktadır. İki kubbeli olarak betonarmeden inşa edilen türbede Sinan ve Kenan dedenin mezarları bulunmaktadır. Türbeye bitişik bir ibadet yeri de bulunmaktadır. Türbe, halk arasında “Dedeler Türbesi” olarak da anılmaktadır.

1869 da Sinan Hoca tarafından yapılan türbe, Cuma Camii’nin yanındadır.⁴²⁴ Bu türbe hakkındaki rivayetler şöyledir:

Ahmed Yesevî müridlerinden Sinan ve Kenan Dede, vaktiyle bu köyde yaşamış iki evliyâdır. Günümüzde de Bademli’de meşhur olan kaşıkçılığın, bu iki evliyâdan kalma bir sanat olduğu söylenmektedir. Bu iki zât kaşık yapıp satarak geçimlerini sağladıkları.

1285 yılında Bademli’nin çukur bir semtinde, Sinan Hoca isimli bir zât cami yaptırır. Sonrasında da Salih Efendi bin Hüseyin’e bırakır. Halk camiye gelmekte zorlanınca camiye dibek seyri denilen mahalleye taşıma kararı verilir. Camiinin inşasında kullanılan tarihi taşlar buraya getirilir. Fakat ertesi sabah, getirilen taşlar Sinan ve Kenan evliyâlarının kabirleri yanında görülür. Nasıl olduğu anlaşılamayan bu durum karşısında köylüler şaşkına döner. O günden bugüne manevî bir kuvvetle türbenin yanına taşındığı ve türbede medfun Sinan

⁴²¹ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 90.

⁴²² Elif Uzun (ed.), “Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesinde Mevlit Okutuldu”, *Akseki Dergisi*, 2014, S. 16, s. 35.

⁴²³ Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 79,80.

⁴²⁴ Enhoş, *Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer*, s. 278.

Dede'nin o camiye yaptıran Sinan Hoca olduğu inancı hâkimdir.⁴²⁵ Sinan ve Kenan Dede'nin oldukları da söylenmektedir.⁴²⁶

2.8. Tutlu Dede Türbesi

Türbe, Akseki ilçesine 35 km. uzaklıkta olan Çınar Dibi köyünde bulunmaktadır. Tutlu Dedenin Örük Türkmen cemaatinden olduğu ve köyün kurucusu olduğu tahmin edilmektedir. Tutlu Dede, buradan göçemeyecek kadar yaşlanınca köyün kurulduğu rivayet edilmektedir. Eski kaynaklarda köyün adı Tusuz/Tutsuz olarak zikredilmektedir.⁴²⁷

Ayrıca Akseki'de başlıca Gödene, Minariye, Alavade, Viranyakası ve Geleve'de olmak üzere dokuz adet daha zâviye bulunmaktadır. Bunlar;

Gödene; Derviş İdris Zâviyesi, Ahmed Veled-i Bulduk Zâviyesi ve Ali Veled-i Mehmed'in kurduğu zâviyedir. *Viranyaka*; Şeyh İdris Zâviyesi, Pir Ahmed Veled-i İbrahim Zâviyesi, *Alavade Köyünde*; Hacı Yusuf Zâviyesi, *Minareli*'de Genç ve Sadduk Abdal Zâviyesi.⁴²⁸

2.9. Çomaklı Türbesi

Bu türbe Alanya'ya yaklaşık olarak 15 km uzaklıkta bulunan Payallar kasabası sınırları içerisinde; Alanya'yı, Gündoğmuş ilçesinin Güzelbağ kasabasına bağlayan kara yolunun hemen kenarındadır.

Türbenin dışarıdan görünüşü şu şekildedir: Türbe, yaklaşık olarak 5 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde ve 22,5 metre yüksekliğinde bir yapıdır. Duvarları taş yapılı ve sıvalı, üzeri de kiremitle örtülüdür. Giriş kapısı, kuzey batı yönünde yapılmıştır. Türbenin içinin bir bölümüne gelenlerin ibadet etmesi için tahta döşenmiş; diğer bölüm ise topraktır. İçeride sanduka veya mezar yoktur.⁴²⁹ Ancak 2018 yılında ziyaret ettiğimizde türbe içerisinde sanduka bulunmaktadır.

Buradaki zât hakkında bilgi bulunmamaktadır. Horasan'dan geldiği, bir savaşta şehit olduğu ve buraya eşyalarıyla beraber gömüldüğü söylenmektedir. Zâtın ismi bilinmemekte lâkin türbeye Çomaklı denilmesinin hikmeti de şöyle anlatılmaktadır:

Şehidin eşyalarıyla gömüldüğünü duyan iki hırsız değerli bir eşya bulma umudu ile mezarını kazar ve mezarda altın kama bulurlar. Kamayı alıp kaçmaya başlarlar. Bir anda karşılarında bir kısmında kan bulunan beyaz elbiseli bir zât görürler. Bu zâtın heybetinden ve

⁴²⁵ Sümbül, *Akseki Kazası ve Köyleri*, s. 26.

⁴²⁶ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 91.

⁴²⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.87. ayrıca: Ali Sümbül'ün, "Akseki Kazası ve Köyleri" eserine bakınız.

⁴²⁸ Durma, *Antalya Evliyâlar şehri*, s. 76.

⁴²⁹ Metin Türktaş, *Alanya Ve Köylerindeki Türbe Yatır Ve Adak Yerleri (I)*, PAÜ. Eğitim Fak. Derg., 1997, S. 3 s. 43.

sesinden çok korkarlar. Zât kamanın kendisine ait olduğunu ve tekrar kendisine vermelerini ister. Fakat hırsızlar korkudan kaçar. Zât bunları yakalar ve elindeki çomakla bir güzel döver. Köyde bu olay kısa zamanda yayılır. O günden sonra da bu türbe ‘Çomaklı Dede’ diye anılır.⁴³⁰

Bu türbenin hakkında konuştuğu tanıklar doğrultusunda Metin Türktaş şu bilgileri aktarır:

Evi türbeye yakın ve kasabanın yerlilerinden olan Mehmed Kara Duman bize türbe hakkında şu bilgileri anlattı: “Eskilerden duyduğuma göre bu türbede yatan zât, Horasan’dan gelen yedi evliyâdan birisidir. Ne zaman yaşadığı ve öldüğü hakkında bilgimiz yoktur. Horasan’dan geldiği, bir savaşta şehit olduğu ve buraya gömüldüğü söylenmektedir. Burası eskiden beri ziyaret edilir. Özellikle yağmur yağmadığı aylarda, bütün köylü oraya gider ve yağmur duası ederdik. Benim gençlik yıllarımda, bu köyden iki kişi antika eşya bulmak için evliyânın mezarını kazmışlar ve mezarda kılıca benzer büyük bir bıçak bulmuşlar. Bıçağı bulanlar, o gece rüyaların da bu zâtı görmüşler ve zât onlara: “O bıçak bana aittir, onu almayın” demiş. Ertesi gün her ikisi de buna aldırış etmeyerek çarşıya gidip bıçağı satmışlar. Bundan bir ya da iki gün sonra o kişilerden birinin gözleri kör oldu. Diğeri de hastalandı. Hastalanınca korkuya kapılan bu kişiler hatalarını anlayarak kendilerini affettirmek için türbenin etrafındaki ormanları temizlediler ve türbeyi onarttılar. Bundan sonra hastalıkları tamamen geçmedi ama biraz hafifledi. Bunlardan ikisini de ben iyi tanırım. Kör olan hâlâ yaşıyor, hasta olan ise öldü ama ölümüne kadar bu hastalıktan çekti. Bundan yaklaşık yirmi sene kadar önce türbenin önünden geçen bu yol yapılırken, yol yapım ekibinde İsmet Bey adında bir şef vardı. Bu şef, dokuz yıldan beri evli olmasına rağmen hiç çocuk sahibi olamamıştı. Çocuğu olmayanların bu türbeye gelerek dua ettiklerini ve Allah’ın onlara çocuk verdiğini duyan İsmet Bey, hemen eşini de alarak türbeye gelmiş ve dua etmiş. Bundan bir yıl sonra İsmet Bey’in bir oğlu oldu. Bunun üzerine İsmet Bey, türbenin bu günkü duvarını ördürdü. Ondan birkaç yıl sonra da ben çatısını yaptırdım. Ben bu zâtın büyüklüğüne eskiden beri inanan köylülerdenim. Hâlâ bir yere gideceğimde oraya gider dua ederim.

Yine kasabanın yerlilerinden Mustafa Akış (yörede Molla Mustafa olarak bilinir), evliyâ hakkında şunları anlattı:

Benim küçüklüğümde ve gençliğimde orası ormanlıktı. Havaaların kurak gittiği yıllarda bütün köylü oraya gider, yağmur duası ederdik. Çok iyi hatırlıyorum, yine kurak bir yaz yaşıyorduk. Bütün köylü birikip yağmur duasına çıktık, kurbanlar kesip dualar ettik. Kurbanın eti kazanda pişerken birden yağmur bastırdı ve kazanın altındaki ateşi söndürdü.⁴³¹

Türbe, yağmur duası için ve her türlü hastalığa şifa bulmak niyetiyle ziyaret edilmektir.⁴³² (Bk. EK 1. 18)

2.10. Deretürbelinas Türbesi

Türbe, Alanya ilçesi, Deretürbelinas köyündedir. Bu köy önceden Mahmudseydi Köyü’ne bağlı Hurşitler mahallesi olarak bilinmektedir. Türbedeki zâtın Mahmudseydi köyünde medfun Mahmud Seydi’nin kardeşi Yusuf Nârâbi olduğu söylenmektedir. Türbe ziyaretgâh yeri olup, özellikle de çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilmektedir.⁴³³

⁴³⁰ Koçakoğlu, *Rivayet Ederler Ki Alanya Efsaneleri*, s. 32.

⁴³¹ Türktaş, *Alanya ve Köylerindeki Adak ve Türbe Yerleri (I)*, s. 43.

⁴³² Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 114.

⁴³³ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 129.

2.11. Hasan Dede

Halk arasında ziyaret yeri olarak bilinen Hasan dede, Alanya'nın Şekerhane mahallesinde medfundur. Türbesi olmayan Hasan Dede'nin mezarı, küçük taş yığını halindedir. Kim olduğu tam olarak bilinmemekle beraber, hakkında anlatılanlar şu şekildedir:

Hasan Dede, sağlmda çok sevilen, herkesin yardımına koşan Allah'ın rızasını kazanmak için çaba harcayan bir zât olarak bilinir. Etrafında kimseye zahmeti olmayan Hasan Dede'nin ölümü de sessiz sedasız bir sabah vakti duyulur. Vefatının ertesi sabah namazından itibaren her namaz vakti kabrinden 'Allahu' diye ses duyulur. Bu hal her namaz vaktinde böyle devam eder.

Kurtuluş Harbi için halka seferberlik ilan edilir. Genç, yaşlı herkes yola düşer. İşte o günlerde birdenbire Hasan Dede'nin 'Allahu' sesi kesilir. Uzun süre sessiz kalan Hasan Dede'nin mezarından bu sefer 'şükür' diye ses duyulur. O zaman Hasan Dede'nin savaşa yardıma gittiği, savaş bitince geldiği anlaşılır. Köylüler, bu hâl üzerine Hasan Dede'yi mübarek bir yatır olarak kabul ederek, mezarının üstüne türbe yaparlar. Fakat ertesi sabah yaptıkları türbeyi yıkılmış olarak bulurlar. Bu hal bir iki sefer tekrar eder köylüler hikmeti nedir diye düşünürler. Hasan Dede, içlerinden birinin rüyasına girer. Türbe istemediğini, sadece dua etmelerini istediğini söyler.

Halk bu rüyadan haberdar olunca türbe yapmaktan vazgeçer. Mezarın başını taşla çevirir.⁴³⁴

2.12. Hacı Baba Yatırı

Alanya ilçesi Çarşamba diye bilinen semtte ismiyle anılan mezarlıktadır. Mezarlık kapısından girip sola doğru çıkınca etrafı çevrili bölümün içindedir. Çevrili alana küçük demir bir kapıdan girilmektedir. Çevrili alanın ortasında kabir, kenarda da Kur'an ve örtü bulunan küçük bir dolap ve tabureler bulunmaktadır. Hacı Baba'nın mezar taşında şöyle yazmaktadır:

Hüve'l baki
La ilahe illallah
Hacı baba
Ruhuna Fatiha

Vaktiyle Çarşamba'da yaşayan Hacı Baba, salih ve çalışkan bir zâttır. Gerek ahlakı ile gerekse çalışkanlığı ile dikkat çeker. Hacı Baba'yı kıskanan Çarşambalılar hayvanlarını Hacı babanın bahçesine salıp, bahçelerini harap ederler. Hacı Baba hiç sinirlenmeden tekrar gayret

⁴³⁴ Koçakoğlu, *Rivayet Ederler Ki Alanya Efsaneleri*, s. 33-34; Abdurrahman Güzel, *Alanya da Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri, Antalya Valiliği Yayınları, İstanbul 1989, s. 77.

edip, bahçelerini tekrar yemyeşil eski hale getirir. Bu kıskançlıkları daha da ilerleyince Hacı Baba'nın namusuna dair iftira atarak, kadıya şikâyetle bulunurlar. Hacı Baba hakkında nasıl karar vereceğini düşünen kadı, mahkeme gününden önce şöyle dua eder: “Eğer Hacı Baba büyük bir evliyâ ise Konya'dan bana kırmızı bir yemeni getirsin.” Ertesi gün mahkeme salonuna bir bohça ile gelen Hacı Baba, kadının önüne bohçayı bırakır. Kadı bohçayı açar ve kırmızı yemeniyi görünce şaşırır. Hacı Baba hemen şöyle der: Efendim vakit az olunca Konya'ya gidemedim, Sırsat'tan (Bozkır) aldım. Sırsat ile Alanya arası o zamanda üç beş gündür. Hacı Baba'nın sözü biter bitmez kadı saygıyla ayağa kalkar. Suçsuzluğuna karar verdiği Hacı Baba'ya: “Bu insanlara diyeceğiniz var mı?” diye sorar. Hacı Baba: “var kadım” der: “Çarşambalılar çalışasınız, çabalayasınız, ırılasınız, fakat harcayacak zaman bulamayasınız” diye ilenir.

Çarşambalılar bu âhın hala devam ettiğini, kazandıklarının bereketinin olmadığını düşünür.

Hacı Baba yatırı, çeşitli istek ve sıkıntılar için ziyaret edilmektedir.⁴³⁵ (Bk. EK 1. 19)

2.13. Köklem Dede (Büklüm Dede)

Köklem Dede evliyâsı, Alanya ilçesi Türkler kasabası sınırları içinde bulunan Kargı Çayı'nın kenarındadır.⁴³⁶ Evliyânın kim olduğu ve hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Köklem Dede evliyâsı, “Büklüm dede”, “Türbe” gibi adlarla da anılmaktadır.

Köklem Dede, boyu 3 m, genişliği 1,5 m ve duvarının yüksekliği 60 cm olan bir mezarda medfundur. Evliyâyı ziyaret için gelenlerin, kabrin yanındaki meşe ağacına dileklerinin kabulü için çeşitli şeyler bağladıkları görülmektedir.⁴³⁷

Bu türbenin hakkında konuştuğu tanıklar doğrultusunda Metin Türктаş şu bilgileri aktarmaktadır:

Köklem Dede evliyâsı hakkında bilgisine başvurduğumuz ve yörenin yerlilerinden olan Ahmed amca (Koca Ahmed) bize şu bilgileri verdi:

Bu yatırım kim olduğunu ve nereden geldiğini herkes gibi ben de kesin olarak bilmiyorum. Ben kendimi bildim bileli buraya ziyaretçiler gelir. Eskilerin anlattığına göre buraya daha eskilerden de ziyaretçi gelirmiş ve halk o zaman da buraya çok önem verirmiş. Ben küçüklüğümde bu yana bu evliyânın büyüklüğüne ve kerâmetine inanırım. Yolum ne zaman o taraflara düşse gider dua ederim. Size bu evliyâ ile ilgili başımdan geçen bir olayı anlatayım. Sizin de gördüğünüz gibi evliyânın mezarının bulunduğu yer ormanlık bir yerdir. Benim küçüklüğümde oradaki ormanlar daha da fazlaydı. Ormanın çok olduğu yerde kuş da çok olur. Ben de çocukken bundan faydalanarak oralara "kapan" kurmaya giderdim. Yine bir gün, kapan kurmak için gittiğimde, kapan için yassı bir taşa ihtiyacım oldu. Daha önce böyle taşları mezarlıktan bulabildiğim için yine oraya gittim. Aradığım taşı evliyânın mezarı üzerinde buldum. Taşı yerden kaldırır kaldırmaz karnıma müthiş bir ağrı saplandı. Ben, ağrıya fazla aldırmadan, taşı kullanacağım yere kadar götürdüm; ancak ağrıdan kapanı kuramadan kendimi eve zor

⁴³⁵ Akten, *Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam*, s. 62-63.

⁴³⁶ Türктаş, *Alanya Ve Köylerindeki Adak Ve Türbe Yerleri I.*, s. 42.

⁴³⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 115.

attım. Akşam olunca anneme karnımın çok ağrıdığını ve hasta olduğumu söyledim. Annem hemen, "yoksa türbeden bir şey mi aldın, oralardan bir ağaç mı kestin?" diye sordu. Şimdi düşünüyorum da demek ki annem daha önceden buna benzer şeyleri duymuş ya da yaşamış ki hemen bana o sorulan sordu. Ben de başıma gelenleri olduğu gibi anlattım. Bana sabah olur olmaz oraya gitmemi ve aldığım taşı yerine koymamı söyledi. Sabah olunca gidip aldığım taşı korka korka yerine koydum ve hemen karnımın ağrısı kesildi. Sonradan öğrendiğime göre benim aldığım taş, evliyânın hece taşıymış.

Yine evliyâ hakkında bilgisine başvurduğum Ali Ersoy (Bekâr Ali) bu evliyânın çok büyük bir zât olduğunu, birçok derde derman olduğunu ve rahatsız edildiği zaman rahatsız edeni mutlaka cezalandırdığını söyledi. Gençlik yıllarında şahit olduğu bir olayı da şu şekilde anlattı:

Bir arkadaşım türbe civarında koyun güdüyorduk. Koyunları türbenin yanındaki çaydan karşıya geçirecektik. Hayvanlar, suyu görünce karşıya geçmek istemediler. Arkadaşım, koyunları ürkütürerek karşıya geçirmek için elindeki sopayı türbenin tahtalarına birkaç defa vurdu ve hemen fenalaştı. Ağzı da bir tarafa kaymıştı. Hocalara okutarak bu rahatsızlığından zorla kurtuldu.⁴³⁸

Bu evliyâ, her türlü sıkıntı ve rahatsızlıklar için ziyaret edilmektedir. Özellikle siğil rahatsızlığı olanların burada siğili keserek kanattıktan sonra kanı çiviye sürdüğü ve o kanlı çiviye kabrin yanındaki ağaca çaktıkları söylenmektedir.⁴³⁹

2.14. Mahmud Seydi Türbesi ve Hocası

Mahmud Seydi türbesi, Alanya ilçesinin, Mahmud Seydi (Onas) köyünde bulunmaktadır. Tepelik bir alanda ağaçların ortasında bulunan türbe, insana huzur ve güven vermektedir. Kaldırım taşlarından yapılmış dar yoldan tepeye doğru çıktığımızda türbe solda kalmaktadır. Türbe iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım türbeye ulaştığımızda karşıda uzaktan gelenlerin ısındığı, içinde ateş yakılan küçük bir bölüm, diğer bölümün kapısının üstünde sadece 1421 tarihini okuyabildiğimiz bir kitabe bulunmaktadır. Bu bölümde kapıdan girince geniş bir ibadet yeri ve kabrin bulunduğu iki ayrı odadan oluşmaktadır.⁴⁴⁰ Mescitten sandukanın olduğu odaya bir kapı açılmakta ve sanduka o odanın sağ köşesinde yer almaktadır. 3 metre uzunluğunda, 1,5 metre eninde ve 1 metre yüksekliğinde olan sandukanın üstü üzerinde duaların yazılı olduğu bir örtü ile örtülü olup evliyânın asası da sandukanın yanında sandukaya dayalı olarak durmaktadır. Evliyânın sandukasının bulunduğu bu yapıyı Hamdullah Emin Paşa (1849-1939) isimli bir kişinin yaptırdığı bilinmektedir. Bu kişinin Mahmud Seydi köyünün ileri gelenlerinden olduğu söylenir.⁴⁴¹

Mahmud Seydi, Seyyid Harun Velî'nin talebesidir. Seyyid Harun Velî'nin soyu anne tarafından Veysel Karani'ye, baba tarafından Cafer-i Sâdık'a dayanmaktadır. Horasan'da bey iken aldığı mânevi işaretle Konya'daki Velvelîd harabelerine şehir kurması emri verilmiştir.

⁴³⁸ Türктаş, *Alanya ve Köylerindeki Adak ve Türbe Yerleri I*, s. 43.

⁴³⁹ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 116.

⁴⁴⁰ Abdülkerim bin Şeyh Mûsâ, *Makâlât-ı Seyyid Hârûn*, haz. Cemâl Kurnaz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 59.

⁴⁴¹ Metin Türктаş, *Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri (I)*, s. 44.

Bir bulut eşliğinde yolculuk yapan Seyyid Harun Bağdat'ta Şeyh Alâeddin ile kırk gün halvette kalmıştır. Seyyid Harun Konya'ya gelmezden evvel Hoca Ahmed Fakih, talebelerine sağ elinde beyaz benli bir zât geleceğini ve kendilerini ona emanet ettiğini söylemiştir. Harun Velî'nin Velvelîd harabelerinde kurduğu şehrin adı Seydişehir olmuştur. Bir manevî emirle beyliği bırakan, bilmediği yerler olmasına rağmen, emre itaat etmiş olması sebebiyle Seyyid Harun, yüksek derecelere kavuşmuştur. Seyyid Harun Velî ömrünün sonuna kadar burada kalmış ve birçok talebe yetiştirmiştir. Müridlerinden ismi bilinen şunlardır: Mahmud Seydi, Zekeriyya Baba, Ali Baba, Gök Seydi, Kilimpüş, Siyah Derviş, Akça Baba, Nasıpli Baba, Haydar Baba, Gök Demür Baba.

Seyyid Harun Velî son zamanlarda hastalanmış, ölmeden önce de müridlerini toplamış ve irşad için gidecekleri yeri vasiyet etmiştir. Seydi Mahmut Alanya'ya, Zekeriya Baba Manavgat'a, Ali Baba, Gök Seydi, Kilimpüş ve Siyah Derviş Teke iline, Akça Baba Germiyan iline, Nasıpli Baba da Aydın iliine görevlendirilmiştir. Kendisinden sonra da kardeşinin oğlu Musa'nın yerine geçmesini istemiştir.

Mahmud Seydi hocasının 'Alanya'ya git' demesi üzerine, hastalık zamanında onu bırakmak istemediğini söyleyerek ağlar. Hocası soyun gür olsun diyerek duada bulunduktan sonra, asasını atar. Asa nerde durursa orayı yurt edinmesini ister. Mahmud Seydi hemen asayı takip eder ve eski adı Onas olan şu an türbesinin bulunduğu köye gelir. Şeyhinin emri üzere ömrünün sonuna kadar bu köyde irşad vazifesini sürdürmüştür.⁴⁴²

1460-1471 tarihleri arasında Karamanoğlu Beyliği başında bulunan Kılıç Bey, Mahmud Seydi'nin bu köye yaptığı hizmetlerini, gayretini takdir etmiş, hayran kalmıştır. Ona olan bu hayranlığın dolayısı Onas olan köyün adını, 'Mahmud Seydi' olarak değiştirmiştir. Onun adına bir mescid ve bir türbe yaptırarak vakıfnâme ile Mahmud Seydi'ye vakfetmiştir.⁴⁴³ (Bk. EK 1. 21)

2.15. Pelit Evliyâsı

Türbe, Alanya ilçesinin Sugözü mahallesindedir. Sugözü türbesi olarak da bilinen zât, halk arasında Musa Dede veya Garip Dede olarak bilinmektedir. Yapının kapısı üzerinde "Musa Dede" yazmaktadır.

Türbe küçük bir mescit görünümündedir. Evliyânın mezarı iki odadan meydana gelen bir yapının içindedir. Evliyânın sandukasının başucunda bir de çocuk sandukası vardır. Bu odanın kapısı gönüllü olarak oranın bakımını üstlenen teyze tarafından daima kilitlenip muhafaza edilmektedir. Diğer oda ibadet yapmak için düzenlenmiştir. Odanın içinde bu zâtın

⁴⁴² Şeyh Mûsâ, *Makâlât-ı Seyyid Hârûn*, s. 59.

⁴⁴³ Akten, *Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam*, s. 64.

yanına gelip de yaptıkları duaları kabul olan insanların getirdiği eşyalar bulunmaktadır. Bunlar arasında en ilginç olanı ise duası kabul olan bir kişi tarafından getirilmiş olan sobadır.

Musa Dede'nin Horasan'dan gelen yedi kardeşten en büyüğü olduğu söylenmektedir. Bu zât Akdenizdeki evliyâların pîri ve rızık evliyâsı diye de kabul edilir. Her türlü istek ve duası olanlar bu türbeyi ziyaret etmektedir. Türbe Alanya genelinde yaygın olan önemli atfedilen çarşamba günleri ziyaret edilir genellikle. Fıtık rahatsızlığı olan insanlar genelde bu türbeyi ziyaret eder, gelirken de erkekler horoz, bayanlar tavuk getirip orada keserler. Ayrıca başka hayvanlar da adak olarak kesilmektedir. Adağını kesenler içeri girer, namaz kılar, Kur'an okur ve dualarını ederler. Mum yakma adeti burada daha az rastlanan bir durumdur.

Pelit evliyâsı denilmesindeki hikmet de şöyle anlatılmaktadır:

Türbenin bulunduğu bölgede pelit ağaçları mevcuttur. Vaktiyle pelit ağaçlarından biri yıkılır tam kabrin üzerine düşeceği anda koca pelit ağacı yan tarafa devrilir. Kabir bir mucize ile kurtulur. Bu olaydan sonra da halk arasında pelit evliyâsı diye anılır.⁴⁴⁴

2.16. Pirce Ali Reis

Pirce Alâeddin türbesi, Alanya ilçesi, Şıhlar (köyü) mahallesi merkezinde caminin yakınındadır. Köy, bu yatırdan dolayı şeyhler ismini almıştır. Söylenmesi zor olduğu için Şıhlar denilmiştir.⁴⁴⁵ Türbede Pirce ile torunları Abdulkâdir Efendi ve Abdulhalim Efendi'nin kabirleri de bulunmaktadır.⁴⁴⁶ Türbe ziyaret yeri kabul edilmektedir. Özellikle de ruh hastaları ve çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Türbeye takılan kilitler hep bozulduğu için türbenin kapısı her zaman açıktır.⁴⁴⁷

Pirce Alâeddin Horasan'dan bölgeye gelen Sucu İbrahim adında bir zâtın biricik oğludur. Bu yüzden Birce Alâeddin diye anılırken, Kerametler göstermeye başlayınca Pirce Alâeddin olarak anılmaya başlamıştır. 1638/39 yıllarında bölgeye gelen Evliyâ Çelebi, evliyâyı Pirce Alâeddin Sultan olarak anmakta ve cami, medrese, türbe ve tekkeden oluşan külliyyeden şöyle bahsetmektedir:

Zamanın kutbu Pirce Alâeddin Sultan orada bir İrem Bağı bir türbede yatmaktadırlar. Cami, imareti, medresesi ve tekkesi vardır. Gelen geçen yolculara nimeti boldur. Gece gündüz misafir hanesinde ziyafet eksik değildir. "Ekrimü'z-zayfe" deyip misafire ikram eder, çul torba ve kilim çıkartmazlar. Hemen minnetsiz hanede teklifsiz sofraları hazırdır. Zâhiri yolda öyle bir tekke görmedim. Bu tekkenin dört tarafında olan Bisütün dağlar içinde hücre hücre mağaralar vardır. Hepsi ağzına kadar ilim talipleriyle doludur. Bundan başka her ağacın altında adak kurbanlarının postları üzere guy guy sohbet edip ilim tahsil ederler. Ve her akarsuyun kenarında herkes ortakları ile ilim tartışmaları edip Numan ibn Sabit ruhunu şâd ederler. Kısacası cennetten bir köşedir. Temiz soydan (Ehli Beyt) Çelebi Efendi hazretleri bütün ilimlere malik olup dersiamdır. Ders anlatımında bir tatlılık, dillerinde bir fesahat ve

⁴⁴⁴ Akten, *Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam*, s. 66., Türктаş, *Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri (II)*, s. 10-11; Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s.116-117.

⁴⁴⁵ Haşim Yetkin, *Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam*, Çalı Grafik Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 65.

⁴⁴⁶ Kalafat, *Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasaneri Olarak bilinen Anadolu yatırları-I*, s. 514.

⁴⁴⁷ Güzel, *Alanya da Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, s. 75.

belagat var ki her kim dinlerse faydalanır. Sanki teftazani ve Kadı Beyzâvi kendileridir. Ve her ki bu tekke de teberrüken bir kez bismillah dedi ise Minkarizâde gibi şeyhülislam veya dar-ı bâkide hümâm olmuştur. Hamdolsun ki bu hakir, çelebi efendi hazretlerinin sohbetleri şerefi ile şereflenip iki gün Kuhistani'den teberrüken ders okuyup mübarek ellerini öpüp hayır dualarını aldık.⁴⁴⁸

Kıbrıs savaşı zamanında yaşlı genç herkesin savaşa yardıma gittiği zamanlarda Pirce Alâeddin'in de manen savaşa katıldığına inanılır. Yunan komutanına karşı elindeki asasıyla savaşıp, tam vururken de ölümün bu asadan olsun, ona değen kanın hiç kurumasin diye bağırır. Günler sonra savaş sona erdikten sonra yardıma giden halk döner. Döndükten sonra pîri Ali Reis'in mezarına gelenler duvarda asılı asayı ve üzerinde akan kanı görür. Evliyânın kerametinin hala sürdüğü, mana gözüyle bakarsan o kanı hâlâ görülebileceği söylenir.⁴⁴⁹

Pirce Alâeddin'in annesi ekmek yaparken Alâeddin, evin tek çocuğu olduğundan annesine yardım eder, onun yaptığı ekmekleri pişirmiş. Yine bir gün ekmek pişirirken, Koç Davud (Koş Davud) ismiyle anılan yerde (bu köye yirmi kilometre uzaklıkta) tahtacının katırı dereye uçar ve tahtacı, "yetiş ya Pirce Alâeddin!" diye bağırır. Bunu hisseden Pirce Alâeddin, gidip katırı kurtarır ve geri döndüğünde bıraktığı ekmek yanmak üzeredir. Annesi ekmeği yaktığı için kızınca, Pirce Alâeddin durumu anlatır. Annesi buna inanmayınca, Pirce Alâeddin sırtındaki katırın ayak izini annesine göstererek söylediğinin doğruluğunu ispat eder. Bunun üzerine annesi, "Eğer benden önce ölürsen, üstüne türbe yaptıracağım; senin türbenin damlası hiç kurumasin" diye dua eder. Gerçekten de Pirce Alâeddin türbesinin tavanının yaz kış daima damlaması bu duanın kabulüne işaret eder kanaatindeyiz.⁴⁵⁰

Pirce Alâeddin'in anlatılan diğer bir kerameti de şöyledir:

"Pirce Alâeddin'in genç iken babası Hacca gider. Pirce Alâeddin'in annesi bayramdan bir gün önce helva yapar. Helvayı yerlerken annesi, "Ah baban da şimdi burada olsaydı, bu helvayı çok severdi" diye söylenir. Bunu duyan Pirce annesine "Helvadan bir tası ayırda hemen babama götüreyim" der. Annesi şaşkınlıkla "Nasıl olacak, olmaz!" diye karşı çıkar. Fakat bir tas helvayı alan Pirce Alâeddin ortadan kaybolur. Akşama doğru eve dönen Pirce Alâeddin, annesine, babasının selamını ve helvayı çok beğendiğini söyler. Bu duruma şaşırان anne götürdüğü helvanın tasını sorunca Pirce, "Tası babam hac dönüşünde getirecek, gelince ona sorarım" der. Gerçekten Pirce'nin dediği gibi babası hacdan dönünce hanımına helva tasını teslim eder ve kendisini düşündüğü için de teşekkür eder.⁴⁵¹

Pirce Alaeddin'in şuan medfun bulunduğu türbenin yakınında bulunan çeşmenin hikâyesi de şöyle anlatılmaktadır: "Pirce Alaeddin koyunlarını otlatırken bu mevkiye gelir bir

⁴⁴⁸ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, s. 326.

⁴⁴⁹ Koçakoğlu, *Rivayet Ederler ki Alanya Efsaneleri*, s. 90.

⁴⁵⁰ Yetkin, *Dünden Bugüne Alanya' da Yaşam*, s. 66.

⁴⁵¹ Metin Türkteş, *Alanya Ve Köylerindeki Türbe Yatır Ve Adak Yerleri (II)*. PAÜ. Eğitim Fak. Derg. 1997, S. 3, s. 10- 11.

su sızıntısı görür. Elindeki çubukla sızıntının geldiği yeri eşeleyerek patlatır. İşte bu çeşmeden akan suyun o günden bu yana şifalı olduğuna inanılmaktadır.”⁴⁵²

2.17. Tepecik Evliyâsı

Tepecik Evliyâsı Alanya ilçesi, Sapadere köyündedir. Kabri, köyün yukarı tarafında bir tepede olduğu için ‘Tepecik Evliyâsı’ diye anılmaktadır. Bektâşî dervişi Koç Davud’un babası olan Tepecik Evliyâsı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Türbe taşlarla çevrili tek bölümden ibaret olup kabrin etrafındaki boşluk ibadet yeri olarak düzenlenmiştir.

Tepecik Evliyâsı ziyaretgâh yeridir. Çeşitli sıkıntısı, rahatsızlıkları olanlar buraya gelip duada bulunur. Özellikle de fıtık şikâyeti olan hastaların geldikleri söylenmektedir. Fıtık şikâyeti ilen gelen hastalar yanlarında iğne, iplik, tıg gibi şeyler getirir, Evliyânın yanına bırakır. Mânen ameliyat olacakları inancına hâkim olan hastalar, şifa bulmak için geceyi burada geçirir.

Yine türbe çocuk muradı olanların da ziyaret yeridir. Kız çocuk isteyenler türbeye çubuktan bir yay, oğlan çocuk isteyenler de tahtadan silah asarlar.⁴⁵³

Bu evliyânın develerle ilgili hiçbir şeyi sevmediğini, ziyarete gelenlerin yanında deveyle ilgili bir şey olursa onlara sıkıntı verdiği söylenmektedir. Tepecik Evliyâ’sının oğlu deveden kaçarken vefat etmişti. Bir ihtimal ki bu durumun hikmeti bu olabilir.⁴⁵⁴

2.18. Yâren Dede

Alanya ilçesi Türктаş köyündedir. Betonarmeden oluşan türbe içinde iki kabir bulunmaktadır. Fakat bu kabirler bilinen ziyaretgâhlardan oldukça farklıdır. Kabirler topraktan ve oldukça uzun görünümündedir. İçerdeki atmosfer, zâtlar yeni defnedilmiş hissini vermektedir.

Yâren Dede hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yâren Dede’nin kabrinde dua ettikten sonra evlat sahibi olan aile tarafından türbesi yapıldığı bilinmektedir. (Bk. EK 1. 20)

2.19. Yakup Dede

Elmalı ilçesi, Gölova köyünde bulunan Yakup Dede hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber türbenin, asker uğurlaması ve yağmur duası için ziyaret edildiği bilinmektedir.⁴⁵⁵

⁴⁵² Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 119.

⁴⁵³ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 121- 122.

⁴⁵⁴ Bk. Koç Davud.

⁴⁵⁵ Dora Göksal, *Antalya Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Strateji Rehberi*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, Antalya, 2014, s. 122.

2.20. Çoban Hamza Baba Türbesi

Elmalı'nın Antalya yönündeki çıkışında ilçeye 14 km. mesafedeki Beyler (köyü) mahallesinde bulunan türbenin, Çoban Hamza Baba'ya ait olduğu rivayet edilmektedir. Türbenin üstü açık, etrafı ise taş duvarlarla çevrilidir. Perşembe ve pazar geceleri, türbe mezarlığından ışıkların yayıldığı ve birtakım seslerin duyulduğu söylentiler arasındadır. Önceleri iki köyün çobanlığını yapan Çoban Hamza baba, günümüzde dahi bayram ve hıdrellez günlerinde yağmur duası maksadıyla ziyaret edilmektedir.⁴⁵⁶

2.21. Hacı Baba Zâviyesi

Kayda ilk kez 1530 yılında bulunan Hacı Baba Zâviyesi Elmalı'nın Söğle köyünde bulunmaktadır. Zâviyenin 1790 yılı mütevellisi Seyyid Salih oğlu Seyyid Süleyman'dır. Yusuf Efendi 19. Yüzyıl başında Hacı Baba Zâviyesi'nin zâviyedarlığını yapmıştır. Hakkındaki bilgilerin kısıtlı olduğu zâviyenin gelirlerinden gelen ikramlarda bulunulduğu için harcandığı ulaşılan bilgilerdendir.⁴⁵⁷

2.22. Halil Baba Zâviyesi

İlk kez 1530 yılında kayıtlara yansıyan zâviye Elmalı'nın Semayük (Bozhöyük) köyünde bulunmaktadır. 19. yüzyıl başlarında Halvetî tarikatından olan Seyyid Mehmed Raşid zâviyenin mütevellisidir. Bu zât aynı zamanda Ümmî Sinan evlatlarındandır. Elmalı ve Finike'de bulunan Halil Baba ve Şeyh Bedreddin zâviyelerinin Ümmî Sinan hazretleri soyundan ve aynı kişiler olması da dikkat çeken unsurlardandır.⁴⁵⁸

2.23. Hamza Kethüda Zâviyesi

Hamza Kethüda Zâviyesi Elmalı'nın Eğmir köyünde bulunmaktadır. Zâviyenin yanında aynı ad ile anılan birde camii bulunmaktadır. 16. Yüzyılda Hasan oğlu Hamza Kethüda Camii vakfı adıyla geçmiş bu vakfın 8 çiftliği vardır. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan bu zâviyenin 1845 yılında mütevellisinin Karyağdı Mahallesi'nde ikametgâh eden Ömer Efendi olduğu bilinmektedir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 59; Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 160.

⁴⁵⁷ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 220.

⁴⁵⁸ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 216.

⁴⁵⁹ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 217.

2.24. Şeyh Hüsâmeddin Zâviyesi

Hakkında çok fazla bilgi edinemediğimiz zâviyenin Elmalı ilçesi İğdir nahiyesinde bulunduğu bilinmektedir.⁴⁶⁰

2.25. Şeyh Kerâmeddin Zâviyesi

Zâviye şu an Elmalı Akçainiş köyü sınırları içindedir. Şeyh Kerâmeddin halk arasında ‘Kerâmet Baba’ adıyla anılmaktadır.⁴⁶¹

2.26. Kuyucu Baba Zâviyesi

Kuyucu Baba zâviyesi Elmalı’nın Müğren (Gölova) köyünde bulunmaktadır. Seyyid Mustafa oğlu Seyyid Nimetullah’ın mütevellisi olduğu Kuyucu Baba zâviyesinin 19. yüzyıl ilk yarısında Kuyu zâviyesi olarak da kayıtlara geçtiği bilinir. Zâviyenin hasılatı mütevellidi vazifesi başında olmadığı için (ilim tahlili maksadıyla) vekilleri tarafından toplanmıştır. 1858-1862 yıllarında toplanan öşür bedelinden zâviyenin tamiri için sarfedilmiştir. Zâviye gelirinin senelere göre farklılık gösterdiği bilinmektedir.⁴⁶²

2.26. Şeyh Gebran Zâviyesi

Dağdağ Zâviyesi olarak bilinen Şeyh Gebran Zâviyesi, 19. yüzyılda Finike nahiyesinde kayıtlı olan zâviyelerdendir. Bu dönemde Mehmed oğlu Hasan Efendi’dir. Bu şahıs vefat edince zâviyenin işlevini yitirdiği ve vakıf tarlalarının başkalarının eline geçtiği 1856 yılı kayıtlarından ulaşılan bilgilerdendir.⁴⁶³

4.37. Şeyh Bedreddin Zâviyesi

Zâviye, Finike nahiyesine bağlı Halaçlar köyünün Pınarbaşı mahallesinde bulunur. 1530’da ilk kez kayda geçen zâviyenin bu dönemde Zâviye-i Mevlânâ Bedreddin Veled-i Lütfi ismiyle anıldığı bilinmektedir. Zâviyenin şeyhliğini Şeyh Bedrettin ve ailesi kendi soyu tükenince de kardeşleri ve onların evlatlarına intikal etmesi şartı ile devam edilegelmiştir. Zâviyenin çeşitli vakıfları bulunmaktadır. Seyyid Şeyh Mehmed Raşid Efendi’nin oğulları Seyyid Feyzullah ve Seyyid Ahmed Tahir Efendiler 1855 yılında zâviyenin zâviyedarlığını yapmıştır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 221.

⁴⁶¹ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 222.

⁴⁶² Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 215.

⁴⁶³ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 221.

⁴⁶⁴ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 218.

2.27. Hayreddin Zâviyesi

Hayreddin Halîfe Camii ile aynı yerde bulunan zâviye Kaş ilçesi Kalkan nahiyesindedir.⁴⁶⁵

2.28. Pîrinç Çelebi

Asıl ismi Mehmed olan Pîrinç Çelebi, Konyaaltı ilçesine bağlı Bahtılı köyünün kurucusudur. Kabri köyün mezarlığındadır. Köyün bu isimle anılmasının hikmeti şu olaya dayanmaktadır:

Vaktiyle bu bölgedeki dereler dolup taşar. Pîrinç Çelebi, bu durumun daha da ilerlememesi için asasıyla Bahtılı ve Aşağıkaraman arasındaki bölgeyi işaret ederek, suyun bu alana akması için dua eder. Su bir anda öyle akar ki, Duraliler ve Çakırlar'ın sınırlarını belirleyerek iki köyü ayırır. Ortada kalan kismada Pîrinç Çelebi bu da benim bahtıma deyip yerleşir.⁴⁶⁶

Zâtın, Pîrinç Çelebi diye anılmasının hikmeti ise şöyle rivayet edilmektedir:

Pîrinç Çelebi, Teke Beyi'nden habersiz cami yaptırır. Bunu duyan bey, iki askerini gönderir. Pîrinç Çelebi gelen askerlere ve atlarına çok az pilav verir. Askerler kendilerinin de, atlarının da doymayacaklarını düşünürken yemeğin bir türlü bitmediğini görürler. Bu kerametten çok etkilenen askerler saygıyla yanından ayrılmak için müsaade isterler. Pîrinç Çelebi'nin keramet ehli olduğuna kanaat ederler. Pîrinç Çelebi, bu camiye müdahale ettiği takdirde beyin gözlerini oyma tehdidinde bulunduktan sonra bu camiyi bitirmeye ömrünün yetmeyeceğini söyler. Tamamlama vazifesini de Teke Beyi'ne vasiyet eder. Bu olaydan çok geçmeden Teke Beyi, Pîrinç Çelebi'yi ziyarette gider. Yanına girdiğinde vefat ettiğini görünce hemen defin işlerini bizzât yapar. En kıza zamanda da camiyi tamamlar ve Pîrinç Çelebi ismini verir.⁴⁶⁷

Pîrinç Çelebi Camii şehir merkezinden Doyran köyüne gelirken Bahtılı köyünde sağda yol kenarındadır.

2.29. Eren Dede Türbesi

Eren Dede Türbesi, Korkuteli'nin güneyinde Beydağları'nın zirvesinde, 'Yeşilyurt' denilen yerde bulunmaktadır. Bölgeye Türklüğü ve İslam'ı yaymak için gelen yedi Alp-Erenden birisidir. Türbe etrafında geyikler görülür ve bu durum Eren Dede ile ilişkilendirilerek, onların avlanması uğursuzluk olarak görülür. Türbeye gidip dilekte

⁴⁶⁵ Durgun, *Elmalı Kazası*, s. 221-222.

⁴⁶⁶ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 188.

⁴⁶⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 188-189.

bulunup uyuyanlar isteklerinin gerçekleşeceği kanaatindedir.⁴⁶⁸ Eren Dede türbesine 16 yaşında iken ziyarete giden Fadime hanım şunları anlatmıştır: Eren Dedeyi ziyarete gittiğimde 16 yaşında idim. Feslikan Yaylası'nın ta tepesinde, Eren Dağı'nın zirvesindedir. Dedenin kabrinin etrafı, taşlarla çevrili bir alanın içindedir. Kabrin ilerisinde kuyu ya da çukur gibi bir alan vardı. İçinden kuş sesi gibi sesler geliyordu. Çok korktuğum için gidip bakamadım. Eren Dede'nin sağlığında iken hergün dağın aşağısında kalan Feslikan Köyü'nde bulunan bir çeşmeden abdest alıp tekrar zirveye çıktığı söylenmektedir. O çeşme, halk arasında "Eren Dede Çeşmesi" diye anılmaktadır. Fadime hanım o çeşmenin günümüzde hala aktığını fakat yatırım kabri zirvede olduğu için ziyaret durumu söz konusu olmadığını söylemiştir.⁴⁶⁹

2.30. Yâren Dede Türbesi

Yâren Dede Türbesi, Korkuteli ilçesinde, Alaaddin mahallesinin batısında Çirkin Boğazı'nın yukarısındaki⁴⁷⁰ bir tepe üzerindedir. Halk arasında söylendiğine göre Yâren Dede, Selçuklular zamanında Korkuteli'nin fethine katılmıştır. Savaşta şehit olduğu yere defnedilmiştir. Aynı savaşta şehit düşen Yâren Dede ile beraber dört zât daha bulunmaktadır. O zâtlar da şehit düştükleri yere defnedilmiştir. Korkuteli halkı tarafından beş salih zât diye anılan şehitler ve yerleri şöyledir: Yâren Dede (Atatürk Orman Parkı arkası), Kurtbaba (İmrahor Köyü karşısı), Ali Fahrettin Kebir (Büyükköy), Ali Fahrettin Sağır (Küçükköy), Kureyşbaba (Gümüşlü Köyü) isimleri zikredilen köylerde türbelerinin olduğu bilinmektedir.⁴⁷¹

Yâren Dede'nin Horasan'dan gelen Babai dervişi olduğu da söylenmektedir. Manevî sıkıntıları olanların türbeyi ziyaret edince huzur buldukları bilinmektedir.

Korkuteli'nde çocuğu olmayan kişiler Yâren Dede türbesini ziyaret eder. Burada kurban kestikten sonra etini komşularına dağıtır.⁴⁷² Hamile bayanlar ise geçmişten söylenegelen 'oraya giden hamile kadınlar çocuklarını düşürür, bu sebepten gidenin boş döndüğü bir yerdir orası'diye anılan türbeye gitmez ziyaret gerçekleştirmezler. Yâren dede'ye dilek dilemek için gidenler, eski Türk geleneklerinden olan al yazma ile gitme âdetine uyarlar.⁴⁷³ (Bk. EK 1. 12)

⁴⁶⁸ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 49-50.

⁴⁶⁹ Fadime Ülger, 1975 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Doyranlı.

⁴⁷⁰ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri* s. 74.

⁴⁷¹ <http://dergi.korkuteliburada.com/HaberDetay.aspx?rqHaberId> (Erişim tarihi: 06.01.2018)

⁴⁷² Alpaslan Gönenç, *Antalya İlinde Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları Ve Halk Hekimliği* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s. 9.

⁴⁷³ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 74.

2.31. Müderris Efendi Türbesi

Türbe; Kumluca ilçesi, Guzören köyünde bulunmaktadır. Müderris Baba hakkında pek bilgi bulunmamakla beraber XVII. yy. veya XVIII. yy. yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu zât hakkındaki rivayet şöyledir:

Karaca köyünde yaşayan Müderris Baba, vefat etmeden önce şöyle vasiyette bulunur: “Tabutumu yerden hangi köylüler kaldırırsa, beni oraya defnedin.” Müderris Baba vefat edince çevre köylüler sırayla tabutu kaldırmaya niyet ederler. Fakat bir türlü kaldıramazlar. Tabutu kaldırmak Guzören köylülerine nasip olunca tabutu alıp köylerine doğru yürürler. Tabutu taşıyanlar yolda susayınca karşlarına aksakallı bir zât çıkar kamasını yere saplar. Bugün “Soğucak Su” diye bilenen pınar fışkırınca aksakallı zât kaybolur. Herkes oradan su içer ve Müderris Baba bu mezarlığa defnedilir. Müderris Baba’nın defnedildiği mezarlığa da “Müderris Baba Mezarlığı” adını verirler.

Guzörenliler, Müderris Baba’ya Allah dostu olarak saygı duyarlar. Bu sebeple türbede her sene yağmur duası ve yağmurlardan sonra şükür duası burada yapılmaktadır.

Müderris Efendi Türbesi 2000 yılında Halil Aksoy tarafından yaptırılmıştır.⁴⁷⁴ (Bk. EK 1. 13)

2.32. Seyyid Cemâleddîn-i Seydi Mahmud Türbesi

Türbe, Antalya ili Manavgat ilçesinin Seydiler köyünün mezarlığına girince solda bulunan tepelik bir alanda bulunmaktadır.

Seydiler köyünün mezarlığında medfun bulunan şeyh Cemâleddin halk tarafından bilinmemektedir. ‘Kültürümüze Sahip Çıkalım’ adlı bir proje kapsamında araştırmacılar tarafından şeyhin mezarı tespit edilmiştir. Bu bilgi vali beye ulaştınca da gerekli merciilerce araştırma yapılmış ve kimliği doğrulanmıştır.⁴⁷⁵

Bu araştırmalar sonucunda, Cemâleddîn-i Seydi hazretlerinin Peygamber Efendimiz (sav.)’in on üçüncü kuşaktan torunu ve Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin annesinin dedesi olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷⁶

Bu tespitler sonucunda Peygamber soyundan birisinin Antalya topraklarımızda bulunmasını lütuf gören büyüklerimiz Cemâleddîn-i Seydi Vakfı’nı kurmuşlardır. Yönetim kurulunda sayın Prof. Dr. Ahmet Ögke hocamızın da bulunduğu vakıf, ilk olarak Cemâleddîn-i Seydi adına cami ve türbe yaptırmak için proje çizdirmişlerdir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ Hilmi Kütahyalı, 42 yaşında, Lisans Mezunu, Camıkırıği Camii İmamhatipi.

⁴⁷⁵ <https://www.haberler.com/hz-muhammed-in-soyundan-seyh-cemaleddin-i-seyyid-4840643-haberi/> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

⁴⁷⁶ <http://cemaleddinseydivakfi.org.tr/haber/vizyon-dergisi-roportaji.html> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

⁴⁷⁷ <http://cemaleddinseydivakfi.org.tr/haber/vizyon-dergisi-roportaji.html> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

Abdülkâdir-i Geylânî (ks.)'nin soyu baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından da Hz. Hüseyin'e ulaşmaktadır. Hem seyyid hem şerif olan Abdülkâdir-i Geylânî (ks.)'nin Hz. Hüseyin'e dayanan soy kütüğü şöyledir:⁴⁷⁸

Hz. Peygamber'in kızı Fatıma (ra.)

İmam Hüseyin İbnetehu Fatımatu'z Zehra

İmam Zeynelabidin b. Ali b. İmam Hüseyin

İmam Muhammed el-bâkır b. İmam Zeynelabidin

İmam Cafer es-Sadık b. İmam Muhammed es-Sâdık

İmam Ali Er-Rızâ b. İmam Musa el-Kâzım

İmam Muhammed-Cevad et-Taki b. İmam Ali er-Rıza

İmam Kemaleddin İsa b. İmam Muhammed et-Taki

İmam Abdullah b. İmam Kemaleddin

İmam Muhammed b. İmam Abdullah

İmam Cemaleddin Muhammed b. İmam Mahmud*

İmam Abdullah es-Savma'i ez-Zâhid b. İmam Muhammed

Ümmü'l-hayr Emetullah Fatıma bint-i Abdullah es-Savma-i b. İmam Ebû Salih Musa Cenki

Dost ibnetü Ümmü'l-hayr Emetullah Fatıma

Abdülkâdir Geylânî. (Bk. EK 1. 25)

Soy kütüğünde İmam Cemaleddin Muhammed b. İmam Mahmud geçmesi bu zatın Geylânî'nin soyundan gelme olasını güçlendirmektedir.

2.33. Ambarlı Dede

Yatır, Muratpaşa ilçesi Kaleiçi'nde balık pazarında çitlerle çevrili bir alandır. Çevredeki taksiciler tarafından etrafının çevrildiği ve Ambarlı Dede diye bir yazı asıldığı söylenmektedir. Rivayetlere göre; Yatır halk arasında fakirleri gözetken, açları doyuran bir kişi olduğu için Ambarlı Dede diye anılmaktadır. Dede'nin mezarının gerçek yerinin 'Antalya Gazeteciler Cemiyeti' bahçesinde olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Sâdık Vicedânî, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, s. 91.

* Cemâleddîn-i Seydi hazretlerinin neseb silsilesine bakıldığında Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunlarından olma ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir.

⁴⁷⁹ Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 72.

2.34. Âşık İhsan Yatırı

Muratpaşa ilçesi, İsmetpaşa Caddesinde Kavaklı Mescit'in yanında bulunmaktadır. Hakkında pek bilgi bulunmamakla beraber Âşık Doğan gibi medrese hocası olduğu veya saz şâiri olabileceği tahmin edilmektedir.

Bunların dışında Antalya'nın merkez mahallelerinde Arif Efendi, Şeyh Halis ve Hasan Efendi türbeleri de bulunmaktadır.⁴⁸⁰

2.35. Bingazi Dede (Kemikli Türbesi)

Muratpaşa ilçesi, Kışla Mahallesi 35. Sokakta Kemikli Türbesi bulunmaktadır. Türbe hakkında şöyle rivayetler zikredilmektedir: Yatırın olduğu yerde keçiboynuzu ağacı mevcutmuş. Sarhoşlar gelip bu ağacın dibinde abdest bozarmış. Mahalle sakinleri bu durumdan rahatsız olmuş ve orayı çitle çevirmişlerdir.⁴⁸¹

2.36. Dede Yatırı

Muratpaşa ilçesi, Kaleiçi diye anılan mevkiide 1997 yılında Atatürk Fen Lisesi binasının yanında bulunmaktadır. Kabrin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Kime ait olduğuna dair bilgi bulunmayan kabirde halk tarafından mumlar yakılıp dilekte bulunulur.⁴⁸²

2.37. Hacı Zeliha Türbesi

Türbe, Muratpaşa ilçesi, Kışla Mahallesi'nde Kemiklik denen bölgede bulunmaktadır. Hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁴⁸³

2.38. İskele Yatırı

İskele Yatırı, Muratpaşa ilçesi Yat Limanı'ndaki Mermerli Park yönündedir. Yatır hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁴⁸⁴

2.39. Arap Camii'ndeki Zât

Muratpaşa ilçesinde bulunan ve İskele Yatırı olarak bilinen bu zâtın, kim olduğu hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre burada Korkut Sultan medfun denilmiştir. Erten, şu tezlerden yola çıkarak bu görüşün yanlış olduğunu savunmaktadır. Korkut Sultan, eğer Antalya'ya defnedilecek olsa annesi Nigâr Hanım'ın kabrinin yanına

⁴⁸⁰ Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 74.

⁴⁸¹ Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 73.

⁴⁸² Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 72.

⁴⁸³ Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 72

⁴⁸⁴ Durma, Evliyâlar Şehri Antalya, s. 72

defnedilirdi. Ayrıca, Sicilli Ôsmani ve tarihlerin hepsi Korkut'u 'Bursa'da medfun'^{485*} diye kaydetmiştir. Bir rivayete göre de Selçuklu padişahlarından Alâeddin'in amcası Şeyh Cemalettin'dir.⁴⁸⁶

Yapı hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir. Kaynaklarda mescit diye anılan bu yapı, eski adıyla Arap Mescid veya Yüksekalan mahallesi bugün ise Bali Bey mahallesinde 432 ile 433 sokak arasında bulunmaktadır. Hacı Melike Bileydi tarafından tamirâtı yapılan şehirdeki eski eserler arasında yer alan bu yapı maalesef ki özelliğini kaybetmiştir. Mescit Ethem Bey defterindeki bilgilere göre İsmail Fakih ve 1455'te ise oğlu Hacı tarafından idare edilmiştir. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ismi geçmemektedir. 1530 tarihli defterde adı geçen mescit 1567 tarihinde sadece *Arab* adıyla zikredilmiştir.⁴⁸⁷

2.40. Âşık Doğan

Âşık Doğan'ın kabri, Muratpaşa ilçesinde bulunan eski andızlı mezarlığının karşısındaki yolun kenarındadır. Kabri yeşil, kapalı sanduka şeklinde koca bir ağacın altındadır. Âşık Doğan hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Zamanında, kendi adıyla anılan Âşık Doğan Medresesi'nin kurucusu olduğu bilinmektedir.⁴⁸⁸ Âşık Doğan'ın, 'Âşık' lâkabından dolayı sûfî bir şair olacağı tahmin edilmektedir.

Cumhuriyet öncesi dönemde Âşık Doğan mahallesinde banisinin Âşık Doğan olduğu bilinen Âşık Doğan Medresesi, kayıtlara geçen bilgiler arasındadır. Âşık Doğan bu medresede ders vermiştir.⁴⁸⁹

Evliyâ Çelebi Antalya'da bulunan büyük velîlerin ziyaret yerlerini bildirmiştir. Bu yerleri zikrederken 'Muradpaşa Camii yakınındaki Âşık Doğan Sultan' diyerek, bu zâtdan da bahsetmiştir.⁴⁹⁰

Hakkında rivayet edilen bir hâdise ise şu şekildedir:

⁴⁸⁵ * Kardeşi Selim tarafından saltanat makamına tehdit olarak görülen Korkut, Mısır'a kaçmak amacıyla Teke-ili yöresine doğru yola çıktı. İstanaz'ta (Korkuteli) bir mağarada yakalandı Bursa'ya götürülürken Eğrigöz'de (Emet) kasabası yakınında boğularak öldürüldü. Eşyalarının kayıt altına alındığı defterdeki tarihe göre 5 Muharrem 919 (13 Mart 1513) tarihinden ya bir gün önce ya da o gün öldürüldü. Naaşı Bursa'ya götürülerek 9 Muharrem'de (17 Mart) Orhan Gazi Türbesi'ne defnedildi. Feridun Emecen, "Kokut Şehzade", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2002, c. XXVI, s. 206.

⁴⁸⁶ Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, Altan Portakal Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, Antalya 1997, s. 128.

⁴⁸⁷ Behset Karaca, XV ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1997, s. 296; Latif Armağan, *XVI. Yüzyılda Antalya'da Dinî-Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara 2004, S. 36, c. 23, s. 19.

⁴⁸⁸ Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 100.

⁴⁸⁹ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 59, 73.

⁴⁹⁰ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 9.kitap c. I, s. 315.

Aldız mezarlığı yakınında yol çalışması yapılmaktadır. Dolayısıyla mezarlıklar da kaldırılacaktır. Sıra Âşık Doğan'ın mezarına gelince iş makineleri çalışmaz olur. Makinistin yerine bir başkası geçer; sonuç yine aynı. En son bir hoca mezarlığın açtırılmasını ister. Mezar açılır. Siyah sakallı, cesedi çürümemiş biri yatıyor kabirde. Mezar kapatılır ve oraya dokunulmadan çalışmalara devam edilir. O emri veren hoca ise gece rüyasında Âşık Doğan'ı görür. Ona “Beni gördün, bir daha deneme, yapma, sonra senin başın olmaz!” der.⁴⁹¹ (Bk. EK 1.27)

2.41. Bayraktar Baba

Bayraktar Baba diye bilinen bu zât, Kale Kapısı'nın iki kapısı arasına medfun iken 1330 tarihinde kalenin yıkımı sırasında kemikleri Paşa Camii yakınına taşınmıştır.⁴⁹²

Antalya Müzesi tarihi ile ilgili bilgiler arasında adı geçen türbe, müzenin ilk temellerinin atıldığı yer olarak kayıtlara geçmiştir. Bu olay ise şu şekilde cereyan etmiştir: İtalyan'lar Antalya'yı 28 Mart 1919'da işgal edip ardından da gözden kaçırılan eski eserleri toplamaya başlayınca o sıralar Antalya Lisesinde öğretmenlik yapan Süleyman Fikri Erten durumu fark etmiş ve ilgili mercilere bilgi vermiştir. 15 Ekim 1919 tarihinde fahri Asar-Atika (eski eser) memuru olarak tayin edilen Süleyman Fikri Bey ilk olarak Antalya merkezde bulunan eski eserleri Tekeli Mehmed Paşa Camii karşısında terkedilmiş halde bulunan Bayraktar Baba Türbesi'ne depolamıştır. Bu suretle Antalya Müzesi temelleri atılmıştır. İlerleyen tarihlerde her ne kadar eserler taşınmış olsa da eserlerin ilk toplandığı yer olması hasebiyle Bayraktar Baba Türbesi, Antalya Müzesi tarihi açısından önem arz etmektedir.⁴⁹³

2.42. Nigâr Hatun Türbesi

Türbe, Antalya Kaleiçi mahallesinde, Yivli Minare ile Mevlevîhâne arasında bir yerdedir. Türbenin yanında çay bahçesi bulunmaktadır. Nigâr Hatun, II. Beyazıt'ın hanımı, Şehzade Korkut'un ve Fatma Sultan'ın annesidir. Şehzâde Korkut, Teke Yöresi'ne sancak beyi olarak görevlendirilmiştir. Osmanlı'da şehzadeler on yaşına geldiğinde, annesi ile beraber sancağa çıkardı. Nigâr Hatun da Şehzade Korkut ile Antalya'ya gelmiş ve burada vefat etmiştir.

⁴⁹¹ Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri*, s. 58.

⁴⁹² Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 128.

⁴⁹³ <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/TR-208493/tarihcemiz.html> (Erişim tarihi: 10.04.2019)

1502 tarihinde vefat eden Nigâr Hatun'un türbesinin 1961'de yenilendiği ve orijinallliğini kaybettiği bilinmektedir.⁴⁹⁴

Türbede üçer satırlık kitabe bulunmaktadır. Sandukanın başucundaki şâhide;

“1-Hâzâ kabru'l-merhûmeti el-mağfûreti (Bu kabir merhûme, günahları bağışlanmıştır,)

2-Nigâr Hatûn binti Abdillâh Vehbi (Abdullah kızı Nigâr Hatun'a aittir ve o,)

3-Validetu's Sultan Korkûd bin Bâyezîd Hân (Beyazid Hanın oğlu, Sultan Korkut'un annesidir.)”

Ayakucundaki şâhide;

“1-Ve kad intekalet ilâ rahmedi'llâhi (Allah'ın rahmedine,)

2-Fî şehri Ramadân el-Mubârek

3-Min seneti semâniye ve tis'i mieh (980 yılı mübarek ayı Ramazan ayında kavuştu.)”⁴⁹⁵

2018 yılında Antalya Yivli Minare Külliyesi içinde bulunan Mevlevîhâne'de, Antalya Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlüğü denetiminde yenileme çalışmasına başlanılmıştır. Restorasyon sırasında Nigâr Hatun Türbesi yenilenmiştir. Uzmanlar, müftülük yetkililerinin duaları eşliğinde mezarın orijinal bölümlerini oluşturan taş ve toprak bölümlerini açtı. Tüm orijinal taşlar, tekrar kontrol edilerek, konservasyonu yapıldıktan sonra tekrar özel uzmanlar eşliğinde ve dualarla mezarın bulunduğu bölge kapatıldı.⁴⁹⁶ (Bk. EK 1. 24)

2.43. Şengül Dede Yatırı*

Muratpaşa ilçesinde bulunan Kale Kapısı'ndan iskeleyle inerken, Ansan Bahçesi kuzeyinde bulunmaktadır. Şengül Dede'nin önceleri türbesi mevcut iken zamanla yıkılmıştır. Hayatı hakkında bilgi edinemediğimiz Şengül Dede hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Şengül Dede'nin medfun olduğu yerin yanı başında bulunan çıtlık ağacı birileri tarafından kesilir. Bu durumdan sonra Şengül Dede arkadaşının rüyasına girer ve o ağacı kestirenin, kesenin, taşıyanın birer hafta aralıklarla öleceğini haber verir. İlerleyen zamanlarda, rüyada anlatıldığı şekilde hepsi de vefat eder. Şengül Dede'nin, buralarda bulunan bir medresede müderrislik yaptığı, bu sebeple de sınava girecek çocuklar tarafından ziyaret edildiği söylenmektedir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴<http://www.hurriyet.com.tr/nigar-hatunun-mezari-yenileme-icin-dualarla-40706543> (Erişim tarihi:10.02.2019).

⁴⁹⁵ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212993/nigar-hatun-turbesi.html> (Erişim tarihi: 06.04.2019)

⁴⁹⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/nigar-hatunun-mezari-yenileme-icin-dualarla-40706543> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

* Şengül Dede'nin Halvetiyye Tarikatı Gülşenîyye şubesine mensub bir zât olduğu düşünülmektedir.

⁴⁹⁷ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 71.

2.44. Şeyh Sinan Türbesi

Türbe, Muratpaşa ilçesi, Değirmenönü Caddesi, Şeyh Sinan mahallesinde bulunan Şeyh Sinan Camii'nin karşısındadır. Türbede medfun zâtın, adı Şeyh Sinan'dır. Şeyh Sinan Camii'nin XVII. yüzyılda bu zât tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Bu türbe sakini hakkında aynı gecede vefat eden yedi kardeşlerden biri olduğuna da inanılmaktadır.⁴⁹⁸

Türbe, taş molozlardan, kare, küçük ve sade şekilde inşa edilmiştir. Türbenin güneyinde küçük bir pencere, önünde de üç kitabe mevcuttur.

Türbede her cuma vakti bayanlar toplu bir şekilde Kur'an okuyup, ardından da dua etmektedirler.

Şeyh Sinan türbesi hakkında bilgisine başvurduğumuz Hikmet Göster, Şeyh Sinan hakkında şunları aktarmıştır:

Benim ailem Antalya'nın içindendir. Çok eskiden beri Değirmenönü mahallesinde oturmaktayım. Benim büyük dedem Yusuf Talat âlim bir zâttı ve değirmen önünde otururdu. Şeyh Sinan Türbesine sürekli ziyaret eder ve camide de fahri imamlık yapardı. Dedem tasavvuf ehli idi. Vefat etmeden önce anneannemlere 'sabaha karşı vefat edeceğim, abdestini al başımda Kur'an oku. Şöyle şöyle yaparsınız.' diyerek vasiyetini söyleyen güzel bir insandı. Dedem vefat edince Adana kozandaki şeyhi tarafından Adana'da cenaze namazı kılınmış. Burada da büyük mezarlık dediğimiz andızlı mezarlığına götürürken Şeyh Sinan Türbesi'nin bulunduğu caminin önünde iken bir hâl yaşıyor. Bir türlü tabutu taşıyamıyorlar orada bir müddet bekledikten sonra tabutu taşımaya devam edebilmişler. Ne olduğunu kimse bilememiş oradaki büyükler Şeyh Sinan'la selamlaştılar, mübarek uğurladı dediler. Dayımlar bu olaya canlı şahitler. Tabutu yürütemedik bizde orada dikeldik kaldık diye anlatıldılar. Sonradan biz de anladık.

Anneannemden duydum. Dedemin dediğine göre Şeyh Sinan Taptuk Emre'nin hocasıymış. Taptuk Emre onu buraya ziyarete geliyor. Diyor ki vardık Taptuk diyor. Ondan onun ismi öyle kalmış. Horasandan gelmiş Antalya'nın maddi manevî savaşçılarıydı. Hâlâ da korumaktadırlar. Hazırız derlermiş. Diriler onlar gönül gözüyle görene konuşur onlar. Birisi ziyaret ediyor da Şeyh Sinanı. Şeyh Sinan biraz önce de arkadaşın buradaydı diyor.⁴⁹⁹ (Bk. EK 1. 22)

2.45. Şeyh Şücaeddin Türbesi

Türbenin Muratpaşa ilçesi, Kızıltoprak mahallesi Çaybaşı kahvesi diye anılan mevkide⁵⁰⁰ bulunduğu buna ilaveten başka bir kaynakta Çaylı sokak 4 numarada⁵⁰¹ yer aldığı bilgisi geçse de güncel bilgilere göre türbe, Antalya'nın merkez ilçelerinden Muratpaşa ilçesi Çaybaşı mahallesinde bulunmaktadır. Buradaki zâtın adının Şücaeddin olduğu bilinmekle beraber, halk arasında Şeyh Şüca denilmektedir.⁵⁰² Kitabesinden anlaşılan bilgilere göre eser 636 h.1238 yılında inşa edilmiştir. Eski kaynaklarda geçen etrafında birtakım binaların

⁴⁹⁸ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 30.

⁴⁹⁹ Hikmet Göster, lise mezunu 1958 doğumlu, Antalyalı.

⁵⁰⁰ <http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/seyh-suca-turbesi> (Erişim tarihi: 05.04.2019)

⁵⁰¹ Leyla Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1997, s.74.

⁵⁰² M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979, s. 77.

bulunduğu buranın bir tekke olduğu bilgisi günümüzde diğer yapıların kalıntıları ve türbe ile mevcudiyetini korumaktadır. Kitabesinde eser türbe ve imaret olarak geçmektedir.⁵⁰³

Kemer taştan kare ve iki katlı yapılan türbenin üstü ibadet yeri, alt kısmı da türbedir. Küçük bir mescit görünümündeki yapı kare planlı, tek kubbelidir. Alaturka kiremitli piramidal bir yapıya sahiptir.⁵⁰⁴ Tamamen kesme taştan inşa edilmiş olan yapının yarısına kadar olan duvarları orijinallliğini koruyorken geri kalan kısmı yapıya uygun olarak 1969 senesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmiştir. Türbenin cenazelik kısmına giriş kuzey cephede bulunan kemerli küçük kapıdan yapılmaktadır. Cenazelik kısmı bugünkü zeminden 14 basamak aşağıda yer almaktadır. Sivri beşik tonozlu tavanın güneyinde mazgal şeklinde bir havalandırma deliği açılmıştır.⁵⁰⁵ Kuzey cephesinde girişin iki yanındaki sivri kemerli nişler içinde iki kitabe bulunmaktadır. Birisi binanın inşa tarihini veren kitabe diğeri ise Tevbe suresi 18. Ayeti ihtiva eden kitabedir.⁵⁰⁶ Sol niş içindeki kitabede 5 satırlık şu yazı mevcuttur:

- 1.Allah
 - 2.Teberre'a bi'irîfâreti hazîhi'l-Türbeti
 - 3.el-abdeynu'z-Za'ifeynü'l-muhtaceyn ila
 - 4-Rahmedi'l-llahî te'ala _____ ve ejjuhu
 - 5-... bin Abdul-llah fi sene sitte selâsîne ve sitte mie (636)
- (*Türker Bey ez-Zevvâf ve ehûhu Urûzâr Bey bin Abdullah*)⁵⁰⁷

Türbenin bu iki zât tarafından Şeyh Şücâeddin adındaki bir zât için yaptırdığı düşünülmektedir.⁵⁰⁸

Bugün etrafı duvarlarla çevrili bir bahçe içinde bulunan türbe, kadınlar tarafından her türlü sıkıntısı olanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle de cuma günleri ibadet yerinin önünde yaşlı, halk tabiriyle hacı anneler oturuyor. Gelenlere pilav, helva ikram ediliyor. Özellikle evlenmek isteyen bayanlar, cuma günü gelip bu yaşlı hacı annelerin önüne oturup, kafasının üstünde kilit açtırıyor.

Şeyh Şücâ hakkında bilgisine başvurduğumuz Hikmet Göster şunları aktarmıştır

Biz küçükken annemle o mahalleye oturmaya giderdik. Oradaki yakınlarımdan duyduğuma göre Şeyh Şücâ fakir fukaraya çok yardımı olan, onları koruyup, gözetan bir zâtmiş. Aslında şeyh değil ama Salihlerden olan Şecaeddin vefat edince mahalle sakinleri de vefa borcu olarak ona sahip çıkmış ve

⁵⁰³ Feramuz Berkol, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İlaveli İkinci Baskı, Ankara 1983, s. 572.

⁵⁰⁴ <http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/seyh-suca-turbesi> (Erişim tarihi: 05.04.2019)

⁵⁰⁵ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr> (Erişim tarihi: 05.04.2019); Berkol, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, s. 573-574; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri* (Doktora Tezi), A.Ü. İslami İlimler Fakültesi, Erzurum 1977, s. 311.

⁵⁰⁶ Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi*, (Doktora Tezi), s. 74.

⁵⁰⁷ Berkol, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, s. 573-574; Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi*, s. 77.

⁵⁰⁸ Durma, *Evliyâlar Şehri Antalya*, s. 8.

saygı duymuşlar. Şeyh uçmaz, mürid uçurur derler ya işte Salihlerden olan Şecâeddin, zamanla şeyh Şücâ oldu.⁵⁰⁹

Türbenin bahçesinde şeyh Mehmed adındaki zâta ait kabir bulunmaktadır. (Bk. EK 1. 26)

2.46. Yanyalı Muhammed Baba

Tam olarak ismi, Yanyalı Kasabalı Hacı Muhammed Mehdi Mustafa Efendi'dir. Muratpaşa ilçesi Meydan Kavağı mahallesindedir. Türbeli Camii ve Türbeli Mezarlığı'nın hemen arkasındadır. Türbeli Camii, 1942 yılında kurulmuştur. Bu cami adını burada medfun zâttan almıştır.

Bilinen tek bölümden betonarme bir türbedir. Türbe bir binanın bahçesinde yer almaktadır. Türbenin dışında iki kabir daha bulunmaktadır. Türbe kapısı kilitli olmayıp herdaim ziyarete açıktır.

Kabri ziyaretimiz esnasında tanıştığımız Ayşe teyze şöyle anlatmıştır:

Bu zât mahalle sakinlerinin anlattığına göre çok eskilerden beri burada medfundur. Birkaç kez teşebbüs edilse de kimse kabri yıkmaya başaramamış. Şu an bahçesinde bulunan binanın müteahhidi kaldırmaya teşebbüs etmiş fakat takdiri ilahi çok kısa zaman içinde vefat etmiş. Önceden bakımsız olan bu zâtın türbesi, Konya'dan geldiklerini söyleyen beyaz elbiseli bir grup adamlar tarafından onarılmış düzenlenmiştir. Ben kendimi bildim bileli cuma günleri gelir Kur'an'ımı okur, temizler giderim. Buraya gelince huzur buluyorum. Gelmeyince de özlüyorum. Bir dönem torunlarıma bakmak zorunda kaldım. Ziyarete gelemeyen sıralarda rüyama giren Muhammed Baba bana gücendiğini söyledi. O rüyadan sonra da her cuma günü ziyaret ederim.⁵¹⁰

Yine bu türbe hakkında, Türbeli Camii eski İmamhatibi Ruhi Hoca'dan şöyle duyduğunu aktarmıştır:

Göreve ilk başladığım yıllarda bu zâtın orada medfun olduğunu biliyorum ama hiç türbesini ziyaret etmemiştim. Ziyarete gitmeden camiye gidip gelirken Fatiha'mı okurdum. Bir gün Muhammed Baba, hanımın rüyasına girmiş, 'Söyle o kocana, devam ettiği üniversitenin bitirme tezi var ya buraya uğramadan geçip gittikçe zor bitirir.' Benim de o dönemde tamamlamaya çalıştığım bir tezim var. Artık hanım sabah anlatınca o gün ziyaret ettim. Gerçekten de kısa bir süre sonra dersimi tamamladım ve okuldan mezun oldum.⁵¹¹

Türbenin kapısı her daim açıktır. Özellikle cuma günleri ziyaret edilmektedir. Türbeye gelenler huzur bulduğunu söylemektedirler. (Bk. EK 1. 23)

2.47. Gülşah Dede

Antalya, Camii Atik mahallesinde medfun bulunmaktadır. Mezartaşında kitabesi bulunmayan, Gülşah Dede diye anılan zâtın hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁵¹²

⁵⁰⁹ Hikmet Göster 1958 doğumlu.

⁵¹⁰ Ayşana Irmak, 54 yaşında, İlkokul mezunu.

⁵¹¹ Mehmet Karakayalı, Özel Envar Lisesi Yöneticisi

⁵¹² Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 128.

SONUÇ

Çalışmamızda Antalya ilinin coğrafi konumu, yerşekilleri, iklimi, su kaynakları, tarihi yerleri hakkında kısaca bilgiler verildikten sonra Antalya'nın tasavvufî hayatına yön veren türbeler, Antalya'ya manevî değer kazandırmış sûfiler ele alınmıştır.

Antalya'da tasavvufî hayata yön veren Bektâşîyye, Halvetîyye, Mevlevîyye, Desûkiyye, Hâlidîyye, Müceddîdiyye ve Kâdirîyye tarikatlarının varlıkları tespit edilmiş ve bu tarikatların öne çıkan isimleri, adap ve erkânı hakkında bilgiler verilmiştir.

Antalya'da en çok Bektâşîyye sûfilerine ait türbeler bulunmaktadır. Özellikle Elmalı ilçesinde bulunan Abdal Mûsa, Bektâşîyye tarihinde önem arz etmektedir. Tespit edilebilen Bektâşî türbeleri; Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Sitti Zeyneb, Koç Dâvud, Kafî Baba, Gözcü Budala Sultan, Kilerci Baba, Baltası Gedik Baba, Sultan Kadın ve Bâlî Baba'dır. Tespit edilebilen Bektâşîyye zâviyeleri ise şunlardır: İlyâğ Baba, Seyyid Hızır, Haydar Baba, Balî Baba zâviyeleridir.

Elmalı ilçesinde yaygın olan bir diğer tarikat ise Halvettîyye'dir. Tespit edilebilen Halvetî türbeleri; Vâhîb-i Ümmî, Eroğlu Nurî ve Sinân-ı Ümmî'dir. Halvetî tarikatına mensup olan Niyaz-i Mısrî'yi, Elmalı'da yaşamış ve manevi atmosferine değer katan bir sûfî olması sebebiyle yâd etmeyi gerekli gördük.

Akseki ilçesinde medfun Hacı Muhammed Efendi ve Çimili Hacı Kara Hafız Osman Efendi tespit edilen Nakşîbendiyye'nin Hâlidîyye sûfilerindendir.

Aksu ilçesinde yaşamış İsmail Çetin Efendi ise Nakşîbendiyye'nin Müceddîdiyye sûfilerindendir.

İbradı ilçesinde medfun, halk şâirlerinden olan Zelîlî Sultan ve Doyran Köyünde medfun Şeyh Kâmil de tespit edilebilen Kâdirîyye sûfilerindendir.

Desûkiyye tarikatına mensup olan ve Şernûbîyye kolunun kurucusu olan İmam Şernûbî'nin Antalya'da medfun olduğu tespit edilmiştir. Kaynaklarda Ercalı denilen mevkiide bir caminin bahçesine defnedildiği belirtilmektedir. Fakat gerek arşivlerde gerekse Antalya mahalle ve ilçelerinin eski isimlerine dair yapılan çalışmaları incelediğimizde Ercalı olan muhiti birtürlü tespit edemedik.

Şehrin manevi değerlerine olan katkısı gözardı edilemecek sûfilerin bir kısmı da Ahîlerden oluşmaktadır. İbn-i Battuta, seyahatnâmesinden anlaşıldığı üzere Antalya'yı ziyaret ettiğinde Ahî zâviyesinde kalmıştır. Ahî Baba, Ahî Yusuf ve Ahî Kızı tespit ettiğimiz ahî türbeleridir.

Antalya’da Mevlevî tarîkatının izleri halen devam etmektedir. Kaleiçi’nde bulunan Antalya Mevlevîhânesi şehre ayrı bir manevî değer kazandırmaktadır. Mevlevîhâne’nin kurucu şeyhi Zincirkıran Mehmed Efendi ve Şehzâde Korkut’un annesi Nigâr Hatun’un türbeleri Mevlevîhâne’nin hemen yanı başında yer elmektedir.

Sonuç olarak çalışmamızda Antalya’da yaşamış veya Antalya kökenli 66 sûfi tespit ettik. 10’u Bektâşiyye, 4’ü Halvetiyye, 2’si Hâlidîyye, 2’si Kâdirîyye, 1’i Müceddîdiyye, 3’ü Mevlevîyye tarîkatına mensup sûfilere aittir. 44 türbe ise hangi tarîkata mensup olduğu bilinmeyen sûfilere aittir. Bu türbeler, bulundukları bölgeye hizmet vererek İslâmı sevdirmiş ve Horasan’dan geldiği tahmin edilen sûfilere aittir. Elbette bölgede hizmet veren sûfi sayısı bu kadarla sınırlı değildir. Fakat kaynaklarda adı geçen ve araştırma sürecinde hakkında bilgi edinebildiğimiz sûfilerin sayısı bu kadardır. Bu sûfilerin bazıları Antalya’lı, bir kısmı Antalya’da yaşamış, bir kısmı da Antalya’da medfun bulunmaktadır.

Çalışmamızda türbelerin yanı sıra tasavvufî hayatın oluşmasına zemin hazırlayan Antalya’da bulunan ve kaynaklarda geçen zâviyelere de yer verdik. 4’ü Bektâşi, 1’i Ahî sûfilere ait, 9’u da hangi tarîkata mensup olduğu tespit edilemeyen sûfilere ait olmak üzere 15 zâviye bulunmaktadır.

Çalışmamızda ele almış olduğumuz zâviyeler, türbeler ve sûfiler, Antalya’nın tasavvufî yaşamının var olduğunu göstermektedir. Antalya’da yaşamış tarîkatlara ait zâviyelere ve bu tarîkatlara intisaplı sûfilere dair izlere hâlen rastlamak mümkündür. Yaptığımız çalışmanın bu izlerin keşfedilmesine vesile olmasını umut ediyoruz.

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulguların bundan sonra yapılacak olan kapsamlı araştırmalara fayda sağlayarak daha geniş bilgilerin ortaya çıkmasına sebep olmasını temenni ediyoruz.

Günümüzde Antalya ve ilçelerinde tasavvuf ve tarîkatların izleri hala görülmektedir. Tasavvufî ilgili çok çeşitli tarifler yapılmıştır. Bu tarifleri incelediğimizde tasavvufun manevî bir hayat tarzı olarak özelliklerini, Kur’an ve Sünnetle irtibatını, kulun Allah ve mâsiva ile ilişkilerini, kalp temizliği, nefis terbiyesi, güzel ahlâk gibi işlevlerini ve sûfinin görevlerine dair yorumlar olduğu gözlenmektedir. Aslında hakikat bir fakat onun zevk ediş şekli çeşitli ve farklıdır. Herkes âşık olabilir ama herkesin yaşadığı aşk, kendi şahsi tecrübesidir. Genel bir çerçeve çizmek gerekirse tasavvuf, Kur’an ve Sünnet çizgisinde nebevî bir hayat yaşamaktır diyebiliriz.

Tanımlarına baktığımızda tarîkatın şeriaten ayrı olmadığı görülmektedir. Çünkü tarîkatın temeli şeriat, amacı ise şeriatin özüne inmektir. Tıpkı Yunus Emre’nin dediği gibi:

Şeriat, tarikat yoldur varana

Hakikat, meyvası andan içeru.⁵¹³

Tarikatların adap ve erkânları incelendiğinde görülmüştür ki özde hep Allah ve peygamber sevgisi kavuşma çabası bulunmaktadır. Yûnuslar, Mevlânâlar, Abdülkâdir-i Geylânîler, Hacı Bektâş-î Velîler, Vâhib-i Ümmîler, Niyâzî-i Mısırîler geçmişten günümüze kadar ulaşan ulaşamayan daha niceleri hep tarikat bahçesinde yetişmiş sûfilerdir. Bu sûfiler gerek madden gerek manen her zaman vatan ve millete hizmette bulunmuşlardır. Tarihe damgalarını vurarak isimlerini, başarılarını ve eserlerini ölümsüzleştiren Fatihler, Yavuzlar ve Kanunîlerin arkasında hep hocaları vardır. Fatih'in Fatih olmasında elbette Molla Gürani, Akşemseddin gibi hocaların rolü yadsınamaz bir gerçektir.

Anadolu topraklarında İslam'ın yayılmasında velîlerin, erenlerin hizmetleri ve fedakârlıkları göz ardı edilemeyecek kadar çoktur. Anadolumuz bu güzel zâtlar sayesinde manevî güzelliklerle buluşmuş, irfan ile donanmıştır. Bu güzelliklerden nasibini alan şehirlerimizden biri de Antalya'dır. Elmalı, Alanya, Korkuteli, Akseki ilçeleri başta olmak üzere hemen hemen her beldede bir velînin izlerine rastlamak mümkündür. Sanki her biri bulunduğu mevkinin manevî bekçisi konumundadır.

Manevî büyükler vefat edince sevgi, muhabbet ve saygıyı göstermek üzere bu zâtların kabirleri türbe şeklinde yapılmıştır. İslamiyet'in gönül hizmetçiliğini yapmış, bu mübarek zâtların türbeleri sadece hacetlerimiz sebebiyle ziyaret edilmemeli, bakımsızlık, dağınıklık, unutulmuşluk onların matuf kaderi olmamalıdır. İnsanların da ilgisini çekebilmesi için türbelerimizin bakımları yapılmalı, hurafelerden uzak manevî havaları korunmalı, türbelerin kendine has sakinliği, manevîyatı ön plana çıkarılmalıdır. Velîlerin türbelerine özen gösterilmesindeki maksat türbeden değil, içindeki zâtın İslam'a yapmış olduğu hizmetinden ileri gelmektedir. Mehmed Akif Ersoy bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Enbiya yurdu bu toprak, şüheda yurdu bu yer

Bir yıkık türbesine Mevla titrer.⁵¹⁴

Bu çalışma Antalyamıza irfan ve sevgi medeniyetinin tohumlarını eken, halen günümüzde manevî bereketlerini hissettiğimiz bu güzel velîlere, erenlere ve onların güzel yollarına bir vefa borcudur.

⁵¹³ Burhan Toprak, Yunus Emre Divânı, Odunpazarı Belediye Yayınları, İstanbul 2006, s. 160.

⁵¹⁴ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, (haz. M. Düzdağ, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012), s.163

KAYNAKÇA

- Abdullayev, A. (2011). *İmam Şernubi'nin Tabakatü'l- Evliyâ Adlı Eserinde Keramet Ve Süfîler*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aclûnî, İ.M. (1985). *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-eḥâdîş 'âlâ elsineti'n-nâs*. Nşr. A. Kalâş, Beyrut. C. II.
- Aksoy, E. (2016). *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları, İstanbul.
- Algar, H. (1988). "Hâlid El-Bağdâdî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, c. XV, s. 214.
- (2000). "İmam Rabbani". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, c. XXII, s. 94.
- (2006). "Nakşibendîyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, c. XXXII, s. 336.
- Alşan, M. H. (2004). *Horosan Erenleri*. Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Anonim, (1993). *Yeni Rehber Ansiklopedisi*. İhlas Gazetecilik Holding, İstanbul.
- Armağan, A. (2004). "XVI. Yüzyılda Antalya'da Dinî-Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36):19.
- Atılğan, A. (ed.). (2010). *Dünden Bugüne Antalya*. İl Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya. c. II.
- Attâr, F. (2017). *Tezkiretü'l Evliyâ*, (Çev. S. Uludağ), Semerkant Yayınları, İstanbul.
- Ayva, A. "Ahîlik". *Ahî Ansiklopedisi*. c. I, s. 223.
- Azamat, N. (2001). "Kâdiriyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XXIV, 131.
- (2002). "Kaygusuz Abdal". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XXV, 76.
- Badem, S. (2006). *Antalya Şehrinin Çevre Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Battuta, M. A. (t.y). *Büyük Dünya Seyehatnamesi*. (Sad. A. M. Güven), Yeni Şafak, İstanbul.
- Bayrak, M.O. (1979). *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Berber, T. (Nisan 2018). Galip Çetin ile görüşme. Antalya/Akseki Dutluca Mahallesi, Antalya.

- Berber, T. (Nisan 2018). Hikmet Göster ile görüşme. Hikmet Göster'in Muradpaşa ilçesindeki işyeri, Antalya.
- Berber, T. (Nisan 2018). Ayşe Ana Irmak ile görüşme. Yanyalı Muhammed Baba Türbesi, Antalya.
- Berber, T. (Aralık 2018). Hilmi Kütahyalı ile görüşme. Telefon ile görüşme gerçekleşti, Antalya.
- Berber, T. (Nisan 2018). Fadime Ülger ile görüşme. Telefon ile görüşme gerçekleşti, Antalya.
- Berkol, F. (1983). *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İlaveli İkinci Baskı. Ankara.
- Bilginer, H.A. (2011). *Tasavvuf ve ihlas Tarikatlar Ve Esasları*. Gonca Yayınevi, İstanbul.
- Boran, A. ve Karaca B. (2016). "Ahî Kızı Türbesi", *Ahî Ansiklopedisi*, I, 135.
- Burkan, G. (2010). *Antalya Çevresindeki Bektâşî Tekkeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bursalı, M.T. (1972). *Osmanlı Müellifleri*. Meral Yayınevi, İstanbul, I, 134.
- Buyrukçu, R. Ve Uçar, R. (2012). "Alevilik Bektâşîlik". N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi el Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 550-551.
- Can, Ş. (2017). *Mevlânâ (Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri)*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Câmi, M. (2016). *Nefehâtül üns Min Hadarâti'l-Kuds (Evliyâ Menkıbeleri)*. (Çev. M. L. Çelebi ve S. A. Akçiçek), Huzur Yayınevi, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. OTTO Yayınları, Ankara.
- Civelek, Kınay, N. (2017). *Ali Zelîlî'nin Niyâzü'l-Müznibîn'i*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Coşan, E. (1971). *Hacı Bektaş-ı Velî Makâlât*. Seha Neşriyat, Ankara.
- Dağlı, M.Y. (1941). *Bektâşî Edebiyatından Kaygusuz Abdal Hayatı ve Eserleri*. Maarif Kitaphanesi, İstanbul.
- Demirci, M. (1994). "Desûki, İbrahim b-Abdülaziz". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, IX, 212.
- Derin, S. (2015). *Elmalı'da Dost, (Eroğlu Nûri'de Dost)*, Ahmed Ögke (Ed.). Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü. Antalya, s. 132.
- Dikici, R. (2016). *İslâmiyetteki Tasavvuf ve Tarikatlar Hakkında Gerçek Bilgiler*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

- Dumlu, M. ve Çelik, İ. (2018). “Kâdiriyye Tarîkatı Hâlisiyye Şubesi Mürşitlerinden Elazığlı Hazı Ömer Hüdâyî Baba (v. 1321/1905) Hayatı Eserleri Fikirleri”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14):98-100.
- Durgun, H. (2018). *Elmalı Kazası*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Durma, A. (2016). *Evliyâlar Şehri Antalya*. Yenigün Matbacılık Yayınları, Ankara.
- Eflâki, A. (1973). *Âriflerin Menkıbeleri*. (çev. T. Yazıcı). Hürriyet Yayınları, İstanbul, c.I.
- Emecen, F. (1991). “Antalya”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, III, 235-236.
- (2002). “Kokut Şehzade”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, XXVI, 206.
- Enhoş, M. (1974). *Akseki ve Aksekililer*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, S. (2012). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eriş, C. (2015). *Gül Bahçesindeki Evliyâlardan Hayat Dersleri 2*. Gülhâne Yayınları, İstanbul.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Erten, S. F. (1997). *Antalya Livası Tarihi*. Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, Antalya.
- Geylânî, A. (2007). *Fethû'r-Rabbânî Ve'l-Feyzû'r-Rahmânî (İrşad Dersleri)*. (Çev. K. Ağcakaya). Medine Yayıncılık. İstanbul.
- (2013). *Tasavvuf ve Tarikat Adabı*. (Çev. O. Güman). Gelenek Yayıncılık, İstanbul.
- (t.y). *Gaybın Dili*. (Çev. S. H. F. Paşa). Kitsan Yayınları, İstanbul.
- Göksal, D. (2014). *Antalya Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Strateji Rehberi*. Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, Antalya.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Gönenç, A. (2011). *Antalya İlinde Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları Ve Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güçlü, M. (2004). “Kuruluşundan Günümüze Balıbey Mahallesi Antalya Kentinde Bir Mahallenin Tarihi Gelişimi”. *Kebikeç Kaynak Araştırmaları İçin İnsan Bilimleri Dergisi*, 18:417-427.
- Gürer, D. (2016). *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İnsan Yayınları, İstanbul.
- Güzel, A. (1989). “Alanya da Ziyaret ve Ziyaret Yerleri”. *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*. 10-11 Şubat 1989, İstanbul.

- (1999). *Kaygusuz Abdal (Alaedin Gaybi) Menakıpnamesi*. TTK Yayınları, Ankara.
- (2015). *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*. (Çev. A. A. A. Vaktidolu). Can Yayınları (Ali Adil Atalay), İstanbul.
- Güzel, R. (2014). *Manevî Hayatımız Tasavvuf*. Irmak Yayınları, İstanbul.
- Hasan, Ş. N. E. (2013). *Menakıb-ı Abdülkadir Geylânî Behçetül Esrar*. (Çev. Ş. A. H. Kerküki, sad. M. N. Ak). Onur Kitap, İstanbul.
- Halvetî, İ. (2017). *Tezkiretü'l-Hâs (Erenler Kitabı)*. (Haz. M. Tatçı, M. Yıldız, Y. Şen). h Yayınları, İstanbul.
- Hocazâde, H.A. (1979). *Hadikatül Evliyâ (Silsile-i Saadât-ı Turuk-ı Aliyye)*. Osmanlı Yayınevi, İstanbul.
- Hülâgü, O., Ekincikli, M. ve Savaş H. (ed.). (1998). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Kahraman, S.A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kalafat, Y. *Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları-I*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (40): 511-535.
- Kapan, K. (2018). *Turizm Faaliyetlerinin Şehirselleşmeye Etkileri: Antalya Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kara, M. (2017). *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- (2017). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karaca, B. (2016). "Ahî Baba". *Ahîlik Ansiklopedisi*. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara, I, 53.
- (1997). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Karabulut, O. (1994). *İslamda Gerçek Tasavvuf ve Edepleri*. Şems Yayını, Konya.
- Kavak, A. (2017). *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*. Nizamiye Akademi, İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1988). "Ahîlik". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, I, 540-542.
- Kemikli, B. (ed.). (2011). *Elmalı İlim ve İrfan Şehri*, Akdeniz Kültür Eğitim ve İletişim Kulübü Derneği Yayınları, Antalya.
- Kılıç M.E. (2016). *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar-I*. Sûfî Kitap, İstanbul.

- Kıvrım, İ. (2015). “16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)”. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1):58.
- Koca, Ş. (2011). *Bektâşilik ve Bektâşî Dergahları*. Cem Yayınları, İstanbul.
- Kocatürk, V.M. (1955). *Tekke Şiiri Antolojisi*. Buluş Kitabevi, Ankara.
- Koçakoğlu, B. (2017). *Rivayet Edenler ki Alanya Efsaneleri*. Alanya Belediyesi Yayınları, Antalya.
- Kofoğlu, S. (2011). “Tekeoğulları”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XL, 348-350.
- Komisyon. (1984). “Bahâeddin Muhammed Bin Muhammed Buhari”. *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, X, 16-17.
- (1984). “Hacı Bektâş-ı Velî”. *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, X, 129.
- (1984). “İmâm-ı Rabbânî”. *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, XV, 327.
- (1984). “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî”. *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, XVIII, 77.
- (1984). “Seyyid Abdülkadir-i Geylani”. *İslam Alimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, VII, 203.
- (1984). “Seyyid İbrahim Düsûki”. *İslam Alimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, IX, 261.
- (1984) “Celâleddinî Muhammed Rûmî”. *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, VIII, 147.
- Köprülü, M.F. (1939). “Mısır’da Bektâşilik”. *Türkiyat Mecmuası*, 6: 13-39.
- (2015). “Abdal Musa”. *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*. (Çev. A. A. A. Vaktidolu), Can Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, O.F. (1988). “Abdal Musa”. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, c. I, s. 211.
- Köşklü, Z. (Aralık 2003). “Antalya/Elmalı Ömer Paşa Külliyesi”. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2):103.
- Kunduracı, O. (2014). “Ahî Yusuf Camii”, *Ahîlik Ansiklopedisi*. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü, Ankara, I, 204-205.
- Kurnaz, C. ve Tatcı, M. (1998). *Ümmî Sinân-ı Hayatı ve Şiirleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kur’an. (2007). Hayrât Neşriyat. Ahmed Hüsrev Hattı, Isparta.
- Kuşeyri, A. (2009). *Kuşeyri Risalesi*. (Çev. S. Uludağ). Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Küçük, H. (2015). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. Ensar Neşriyat, İstanbul.

- Mısrî, M. N. (1971) *Mawâidu'l İrfan (İrfan Sofraları)*, (Çev. S. Ateş). Emel Matbaası, Ankara.
- Ocak, A. Y. (1992) “Bektâşîlik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, V, 373-379.
- Odyakmaz, A. N. (2009). *Bektâşîlik Alevîlik Mevlevîlik Masonluk*. Kitapdostu Yayınları, İstanbul.
- Ortak, Ş. (2018). “Anadolu Selçuklularından Cumhuriyete Antalya Mevlevîhanesi”. *Antalya Kitabı I*. Palet Yayınları, Antalya.
- Ögke, A. (2007). *Elmalı Erenlerinde Mânâ Dili*. Elmalı Belediyesi, Ankara.
- (2013). *Elmalı Erenleri*. Akdeniz Kültür Eğitim ve İletişim Kulübü Derneği Yayınları, Antalya.
- (2015). *Elmalı'da Dost*. Akdeniz Kültür Eğitim ve İletişim Kulübü Derneği Yayınları, Antalya.
- (t.y.). *Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Hz.. Şehzadeler Belediyesi Kültür Yayınları-I*, İzmir.
- Ögke, A., Şahin, M. ve Göküş, Ş. (ed.). (2017). *Elmalı'da Hakk'a Teslîmiyet ve Biat*. Akdeniz Kültür Eğitim ve İletişim Kulübü Derneği Yayınları, Antalya.
- Ögke, A. (Ocak 2018) Mehmed Karakayalı, Özel Envar Lisesi Yönetici, Antalya.
- Önder, M. (1998). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Aksoy Yayıncılık, İstanbul.
- Öngören, R. (2004). “Mevlânâ Celaledin-i Rumi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, XXIX, 441-448.
- (2011). “Tarikat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XL, 95-105.
- Önkal, H. (1977). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum.
- Özsayiner, Z. C. (1992). “Mevlevî Hattatlar”. *Vakıf Haftası Dergisi*, 9(0):125-142.
- Öztürk, Y.N. (2013). *Tarihi Boyunca Bektâşîlik*. Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.
- Rûmî, E. (t.y.). *Müzekkin Nüfus, Tam Müzekkin – Nüfus Nefisleri Temizleyen*. Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Sümbül, A. (1989). *Akseki Kazası ve Köyleri*. Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- Şârânî, İ. (2017). *Evliyâlar Ansiklopedisi (Tabakatü'l Kübra)*. (Çev. A. Akçiçek). Bedir Yayınevi, İstanbul. c. II.
- Şeyh Musa, A. (1991). *Makâlât-ı Seyyid Hârûn*. (Haz. C. Kurnaz). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Şimşek, H. İ. (2016). 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşibendî Müceddidilik Anadolu'daki Temsilcileri ve Tasavvufî Görüşleri. Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Şirin, S.A. (2012). Elmalılı Yusuf Sinan-ı Ümmî'nin (V.1067/1657) Tasavvûfî Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Şirvânî, İ. S. (.2018). Risâleler Müceddidi-Halidi Nakşiliğin Esasları. (Ter. O. Musakhanov). Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Tanrıkorur, B. (2000). Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimarî Özellikleri. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- (2004). "Mevlevîyye". TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, XXIX, 468-475.
- Tatçı, M. (2002). Divânçe-i İlahiyat: Eroğlu Nûri. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- (2008). Elmalı'nın Canları. H Yayınları, İstanbul.
- (2012). Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ Niyâzî-i Mısırî. H Yayınları, İstanbul.
- Tatçı, M. ve Ögke, A. (ed.). (2012). Elmâlîl Vâhib Ümmî Halvetî Divân-ı İlâhiyât. H Yayınları, İstanbul.
- Tekin, H. (2003). Antalya Bölgesi Efsaneleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tiryaki, Y. (2013). "Yivli Minare Külliyesi". TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XLIII, 552-554..
- Toprak, B. (2006). Yunus Emre Divânı. Odunpazarı Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Türer, O. (2018). Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. Ataç Yayınları, İstanbul.
- Türktaş, M. (1997). "Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri (I)". Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(3):41-46.
- (1997). "Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri (II)". Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(4):9-13.
- Uçar, R. (2012). "Alevilik Bektâşîlik". N. Akyüz– İ. Çapçioğlu (Ed.), Din Sosyolojisi el Kitabı. Grafiker Yayınları, Ankara, s. 550– 551.
- Uludağ, S. (1988). "Abdülkâdir-i Geylânî". TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, I, 234-239.
- (1997). "Halvetîyye". TDV İslam Ansiklopedisi. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, XV,393-395.
- (2012). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- (2006). Tasavvufun Dili I. Mavi Yayıncılık, İstanbul.

- Uzun, E. (2014). “Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesinde Mevlit Okutuldu”. Akseki Dergisi, (16): 35.
- Üzüm, İ. (2002). Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik, Horasan Yayınları, İstanbul.
- Vassâf, O. (2006). Sefîne-i Evliyâ I-V. (haz. M. Akkuş ve A. Yılmaz). Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Vicdani, S. (1995). Tarîkatlar ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı ‘Aliyye). (Der. İ. Gündüz). Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Yetkin, H. (1989). Dünden Bugüne Alanya’da Yaşam. Çali Grafik Matbaacılık, İstanbul.
- Yıldız, Ş. (2015). Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi (1807-1903). Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Yılmaz, H. K. (2016). Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Yılmaz, L. (1997). Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- (2002). “Antalya-Ahî Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binasının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı”. Adalya, (5)211-222.
- Yılmaz, N. (2007). Osmanlı Toplumunda Tasavvuf. Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Yılmaz, Ö. (2015). Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarîkatlar. Akçağ Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

- <http://dergi.korkuteliburada.com/HaberDetay.aspx?rqHaberId> (Erişim tarihi: 06.01.2018).
- <http://zikir-allah.blogspot.com.tr/p/desukiyye-tarikati.html> (Erişim tarihi: 23.05.2018).
- http://www.toroslargazetesi.com.tr/seydisehir-ile-akseki-cimi-koyu-arasindaki-gizemli-bag_d2360.html (Erişim tarihi: 25.05.2018).
- <http://muze.semazen.net/content.php?id=00014> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Osmanli-Hikayeleri/Detay/SULTAN-IV-MURADIN-TASAVVUF-EHLINE-HURMETI/935> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <https://www.gonulvakfi.org/tarihce-i-hayat> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <http://ihvanforum.org/27653-seyh-ismail-cetin-efendi-hk-2.html> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <http://www.biyografya.com> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <http://www.hurriyet.com.tr/nigar-hatunun-mezari-yenileme-icin-dualarla-40706543> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <https://www.haberler.com/hz-muhammed-in-soyundan-seyh-cemaleddin-i-seyyid-4840643-haberi/> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

- <http://cemaleddiniseydivakfi.org.tr/haber/vizyon-dergisi-roportaji.html> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <http://cemaleddiniseydivakfi.org.tr/haber/vizyon-dergisi-roportaji.html> (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- <https://www.haberler.com/antalya-Mevlevîhanesi-torenle-acildi-10927865-haberi/> (Erişim tarihi: 13.02.2019).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212987/antalya-Mevlevîhanesi.html> (Erişim tarihi: 13.02.2019).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212995/zincirkiran-Mehmed-bey-turbesi.html> (Erişim tarihi: 19. 02.2019).
- <http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/seyh-suca-turbesi> (Erişim tarihi: 05.04.2019).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr> (Erişim tarihi: 05.04.2019).
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR-212993/nigar-hatun-turbesi.html> (Erişim tarihi: 06.04.2019)
- <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/TR-208493/tarihcemiz.html> (Erişim tarihi: 10.04.2019).
- <http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/ahî-yusuf-turbesi> (Erişim tarihi: 10.04.2019).
- www.semazen.net/download/Niyazi_Mısrî_Divâni.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2019).
- <http://www.halukberkmen.net/pdf/353.pdf> (11.04.2019).
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 14.04.2019).
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157964> (Erişim tarihi: 13.04.2019).
- <http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/abdulkadir-geylani-turbesi> (Erişim tarihi: 15.04.2019).
- <http://hdl.handle.net/11352/935> (Erişim tarihi: 05.05.2019).
- <http://www.musikidergisi.net/?p=1467> (Erişim tarihi: 06.05.2019).
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim tarihi: 07.05. 2019).

EKLER

EK 1. 1-Abdal Musa Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Abdal Musa Türbe Girişi

Fotoğraf 2: Abdal Musa Türbe Bahçesi

Fotoğraf 3: Abdal Musa Türbesi

Fotoğraf 4: Abdal Musa ve Validesi Ümmü Gülsüm Ana

EK 1. 2-Sitti Zeynep Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 5: Sitti Zeynep Türbesine Dışardan Bakış

Fotoğraf 6: Sitti Zeynep Türbesi İç Mekânı

EK 1. 3-Kâfi Baba Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 7: Kâfi Baba Türbesi Dış Mekân****Fotoğraf 8: Kâfi Baba Türbesi Tabelası**

Fotoğraf 9: Kâfi Baba Türbesi Girişi

Fotoğraf 10: Kâfi Baba Sandukası Ve Türbe İç Mekânı

EK 1. 4-Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-î Marmaravî Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 11: Yiğitbaşı Velî Türbesi Dış Mekân****Fotoğraf 12: Yiğitbaşı Velî Türbe Bahçesi**

EK 1. 5-Vâhib-i Ümmî Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 13: Vâhib-i Ümmî Türbesi

Fotoğraf 14: Vâhib-i Ümmî Sandukası

Fotoğraf 15: Vâhib-i Ümmî Türbe Tabelası

Fotoğraf 16: Vâhib-i Ümmî ile Bağlantılı Olduğu Rivayet Edilen Zincirlikaya

EK 1. 6-Eroğlu Nûri Kabr-i Şerifinden Fotoğraflar**Fotoğraf 17:** Eroğlu Nûri**Fotoğraf 18:** Eroğlu Nûri Kabr-i Şerifi**Fotoğraf 19:** Eroğlu Nûri Kabri Şerifi

EK 1. 7-Sinân-ı Ümmî Türbe Ve Camii'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 20: Sinân-ı Ümmî Türbe ve Camii

Fotoğraf 21: Türbeye Giriş

Fotoğraf 22: Türbe Sandukaları

Fotoğraf 23: Sinân-ı Ümmî Sandukası

EK 1. 8-Antalya Nakşibendiyye Şeyhleri Mezar Taşı Kitabeleri

Fotoğraf 24: Akseki Çimi köyü halifesi Mehmed Efendi'nin mezar taşı kitabesi

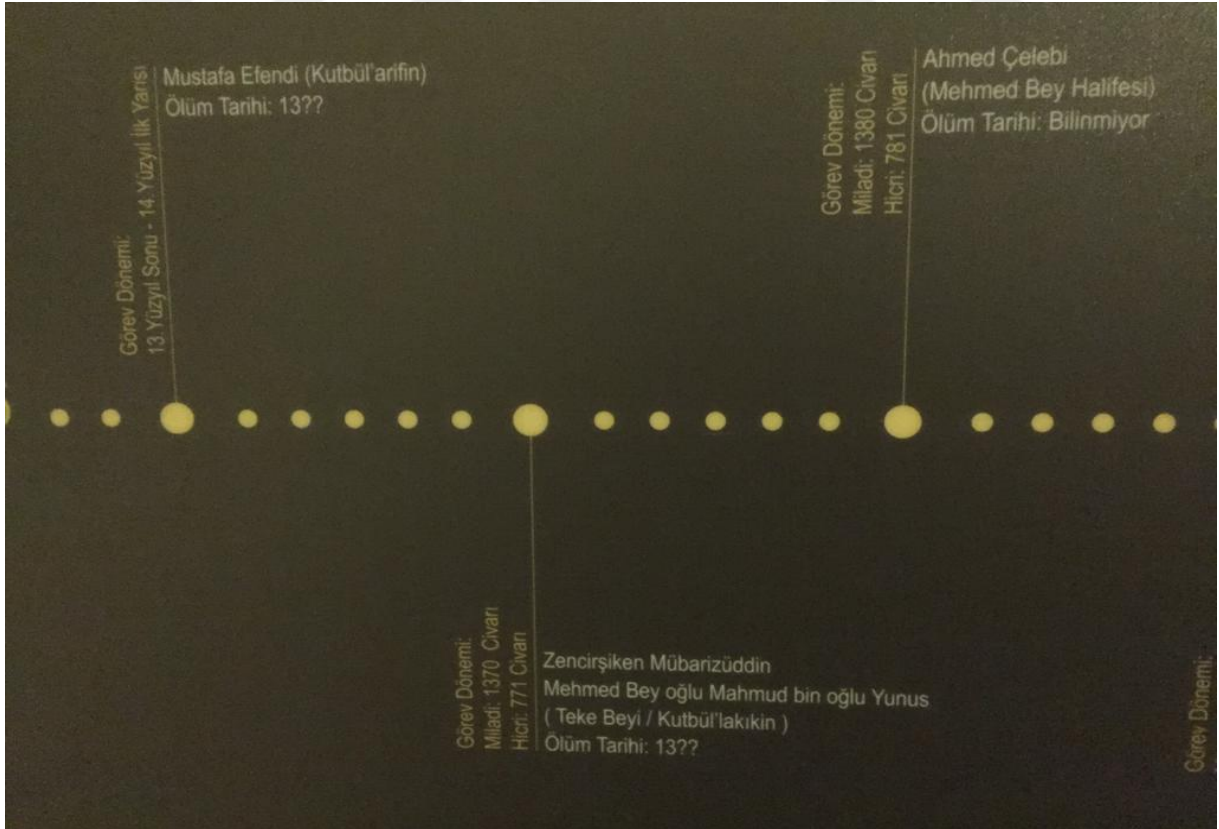

Fotoğraf 25: Akseki Çimi köyü halifesi Hacı Hafız Kara Osman Efendi'nin mezar taşı kitabesi

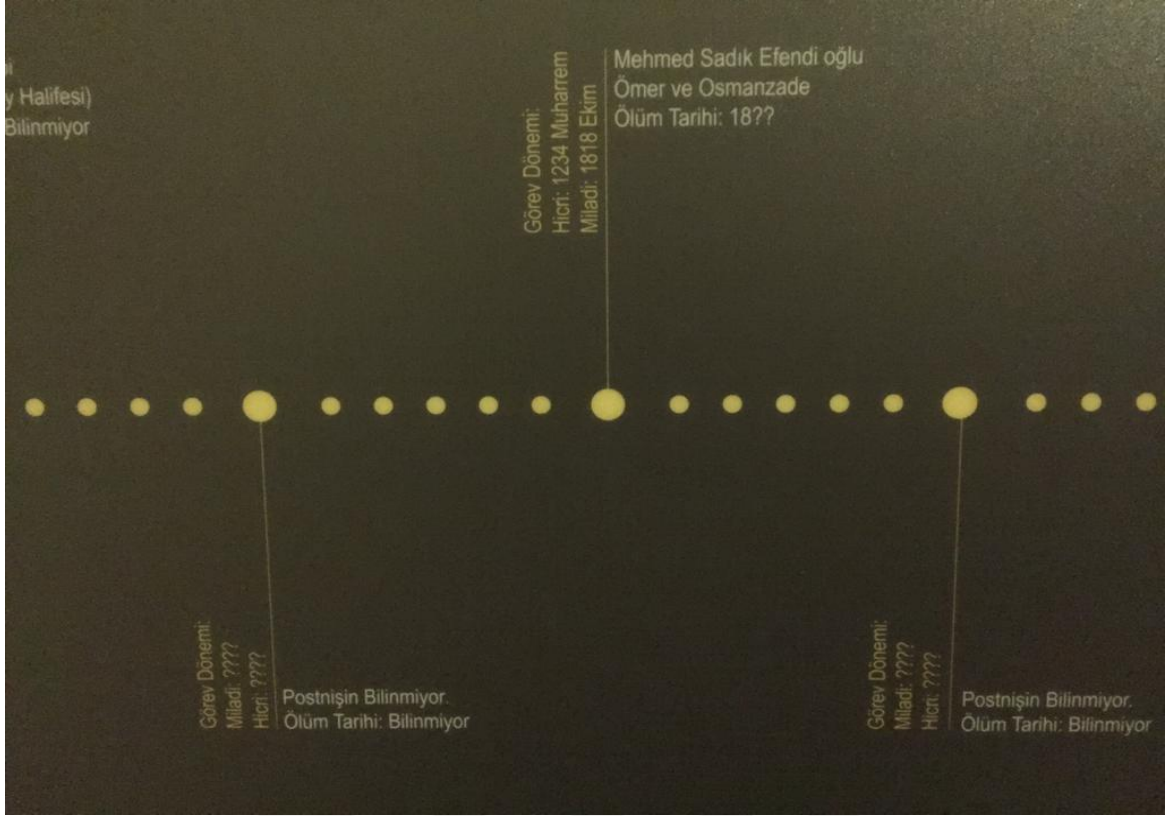
EK 1. 9-Antalya Mevlevîhâne Ve Müzesinden Fotoğraflar

Fotoğraf 26: Antalya Mevlevîhânesi'ne Dışarıdan Bakış

Fotoğraf 27: Antalya Mevlevîhânesinde görev yapan şeyhlerin listesi

Fotoğraf 28: Antalya Mevlevîhânesi'nde görev yapan şeyhlerin listesi

Fotoğraf 29: Müze İç Mekânı

Fotoğraf 30: Müze İç Mekânı

Fotoğraf 31: Müze İç Mekânı

ANTALYA MEVLEVİHANE MÜZESİ

Antalya Mevlevihâne Müzesi

The Mawlawi Museum of Antalya

1. HAFTA

5 ŞUBAT 2019 SALI SAAT: 20:30	ELMALILI VÂHİB-İ ÜMMİ DİVÂNI OKUMALARI	Prof. Dr. AHMET ÖGKE Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
6 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA SAAT: 20:30	MESNEVİ OKUMALARI: İSMAIL ANKARAVİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. MEHMET SAHİN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Türk-İslam Ed. A.D.
7 ŞUBAT 2019 PERŞEMBE SAAT: 17:30 HANIMLARA HANGİSTUR	MESNEVİ OKUMALARI: SEM'İ EFENDİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. SEYDA ÖZTÜRK Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
8 ŞUBAT 2019 CUMA SAAT: 20:30	İRFAN MECLİSİ: ŞEHRENNİNİN ŞEHRİN MANEVİ KİMLİĞİNE HİZMETLERİ	MENDERES TUREL Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı
9 ŞUBAT 2019 CUMARTESİ SAAT: 20:30	İSLÂM DÜŞÜNCESİ DERSLERİ: KUR'AN OKUMALARI	Doc. Dr. YASİN PİŞOĞLU Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tefsir A.D.

2. HAFTA

12 ŞUBAT 2019 SALI SAAT: 20:30	ELMALILI VÂHİB-İ ÜMMİ DİVÂNI OKUMALARI	Prof. Dr. AHMET ÖGKE Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
13 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA SAAT: 20:30	MESNEVİ OKUMALARI: İSMAIL ANKARAVİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. MEHMET SAHİN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Türk-İslam Ed. A.D.
14 ŞUBAT 2019 PERŞEMBE SAAT: 17:30 HANIMLARA HANGİSTUR	MESNEVİ OKUMALARI: SEM'İ EFENDİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. SEYDA ÖZTÜRK Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
15 ŞUBAT 2019 CUMA SAAT: 20:30	İRFAN MECLİSİ: TASAVVUF AHLÂKİ VE İSLÂM TOPLUMUNUN BUGÜN BUNA OLAN İHTİYACI	Prof. Dr. MEHMET DALKILIÇ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
16 ŞUBAT 2019 CUMARTESİ SAAT: 20:30	İSLÂM DÜŞÜNCESİ DERSLERİ: SİFÂ-İ ŞERİF	Dr. Öğr. Ü. İBRAHİM HALİL ERDOĞAN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Kelâm A.D.

ŞUBAT 2019 PROGRAMI

**"Bu devir
Ahmed'in devridir.
Bu zaman
Ahmed'in zamanı...
Kendinize gelin de
onun emrine uyun!"**

Hiz. MEVLÂNÂ (k.s.)
Mesnevî-i Şerif, 4/2783

**"Pisler pisliklerini
yapadursunlar,
sular da pisleri
arıtmak için
savaşır."**

Hiz. MEVLÂNÂ (k.s.)
Mesnevî-i Şerif, 6/32

3. HAFTA

19 ŞUBAT 2019 SALI SAAT: 20:30	ELMALILI VÂHİB-İ ÜMMİ DİVÂNI OKUMALARI	Prof. Dr. AHMET ÖGKE Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
20 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA SAAT: 20:30	MESNEVİ OKUMALARI: İSMAIL ANKARAVİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. MEHMET SAHİN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Türk-İslam Ed. A.D.
21 ŞUBAT 2019 PERŞEMBE SAAT: 17:30 HANIMLARA HANGİSTUR	MESNEVİ OKUMALARI: SEM'İ EFENDİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. SEYDA ÖZTÜRK Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
22 ŞUBAT 2019 CUMA SAAT: 20:30	İRFAN MECLİSİ: TASAVVUF BİR İLİM MİDİR?	Prof. Dr. İBRAHİM HATİBOĞLU Bursa Uludağ U. İlahiyat Fak.
23 ŞUBAT 2019 CUMARTESİ SAAT: 20:30	İSLÂM DÜŞÜNCESİ DERSLERİ: KUSEYRİ RİSÂLESİ	Doc. Dr. RIFAT ATAY Akdeniz U. İlahiyat Fak. Din Felsefesi A.D.

4. HAFTA

26 ŞUBAT 2019 SALI SAAT: 20:30	ELMALILI VÂHİB-İ ÜMMİ DİVÂNI OKUMALARI	Prof. Dr. AHMET ÖGKE Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
27 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA SAAT: 20:30	MESNEVİ OKUMALARI: İSMAIL ANKARAVİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. MEHMET SAHİN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Türk-İslam Ed. A.D.
28 ŞUBAT 2019 PERŞEMBE SAAT: 17:30 HANIMLARA HANGİSTUR	MESNEVİ OKUMALARI: SEM'İ EFENDİ ŞERHİ	Dr. Öğr. Ü. SEYDA ÖZTÜRK Akdeniz U. İlahiyat Fak. Tasavvuf A.D.
1 MART 2019 CUMA SAAT: 20:30	İRFAN MECLİSİ: TASAVVUF İNSAN EĞİTİMİ	Doc. Dr. ALİ NAMLİ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
2 MART 2019 CUMARTESİ SAAT: 20:30	İSLÂM DÜŞÜNCESİ DERSLERİ: SİYER-İ NEBİ	Dr. Öğr. Ü. İBRAHİM HALİL ERDOĞAN Akdeniz U. İlahiyat Fak. Kelâm A.D.

NOT

Perşembe günündeki derslere sadece hanımlar,
diğer günlerdeki derslere herkes katılabilir.

📍 Yivli Minare Camii Yanı

📍 KALEİÇİ / ANTALYA

📱 antalyamevlevihane

🐦 antalyamevlevi3

🌐 www.antalyakulturturizm.gov.tr

Fotoğraf 32: Antalya Mevlevihâne'si Müzesi Program Broşürü

EK 1. 10-Zincirkıran Mehmed Bey Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 33: Zincirkıran Mehmed Bey Türbesi Girişi

Fotoğraf 34: Türbe İçi Mekân ve Sandukalar

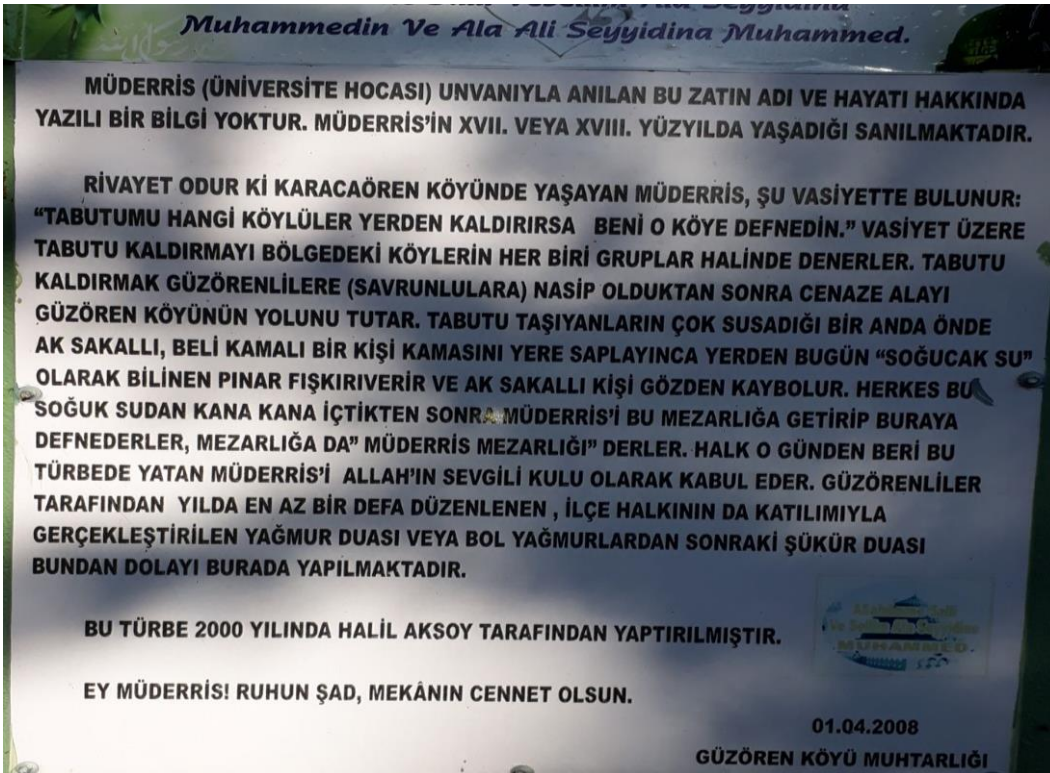
EK 1. 11-Davud Dede Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 35: Davud Dede Türbesi Girişi****Fotoğraf 36: Davud Dede Sandukası**

EK 1. 12-Korkuteli Yâren Dede Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 37: Türbe Dış Mekân****Fotoğraf 38: Türbe İçi Yâren Dede Sandukası**

EK 1. 13-Müderriş Baba Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 39: Türbeye Giriş Bölümü

Fotoğraf 40: Müderriş Baba Türbe Duvarında Asılı Bulunan Bilgilendirme Metni

EK 1. 14-Genç ve Emir Dede Türbe Fotoğrafları**Fotoğraf 41: Genç Dede Türbe Girişi****Fotoğraf 42: Emir Dede Türbe Girişi**

EK 1. 15-Hâcetgânâ Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 43:** Hâcetgânâ Kabr-i Şerîfi**Fotoğraf 44:** Hâcetgânâ Kabr-i Şerîfi

EK 1. 16-Hacı Doğrul Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 45:** Hacı Doğrul Türbesi Dış Mekân**Fotoğraf 46:** Türbe Dışı

Fotoğraf 47: Türbe Girişi

Fotoğraf 48: Türbe iç Mekânı ve Sanduka

EK 1. 17-Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 49: Türbe Dış Mekânı

Fotoğraf 50: Türbe İç Mekânı ve Sanduka

EK 1. 18-Çomaklı Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 51: Türbenin Bulunduğu Payallar Türbe Camii Ve Türbeye Dıştan Bakış

Fotoğraf 52: Türbe Girişi

Fotoğraf 53: Çomaklı Türbesi İç Mekânı ve Sanduka

EK 1. 19-Hacı Baba Yatırı'ndan Fotoğraflar

Fotoğraf 54: Hacı Baba Yatırı Arkadan Görünüş

Fotoğraf 55: Hacı Baba Mezar Taşı

EK 1. 20-Alanya Yâren Dede Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 56: Yâren Dede Türbesi İç Mekânı****Fotoğraf 57: Yâren Dede Türbesi İç Mekânı**

EK 1. 21-Mahmud Seydî Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 58:** Türbe Kapısı Üzerinde Bulunan Kitâbe**Fotoğraf 59:** Mahmud Seydi Türbesi İç Mekân

EK 1. 22-Şeyh Sinan Türbesinden Fotoğraflar

Fotoğraf 60: Şeyh Sinan Türbesi

Fotoğraf 61: Şeyh Sinan Türbesi Bahçesi

Fotoğraf 62: Şeyh Sinan Türbe İç Mekânı

EK 1. 23-Yanyalı Muhammed Baba Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 63: Yanyalı Muhammed Baba Türbesi Bahçe Girişi

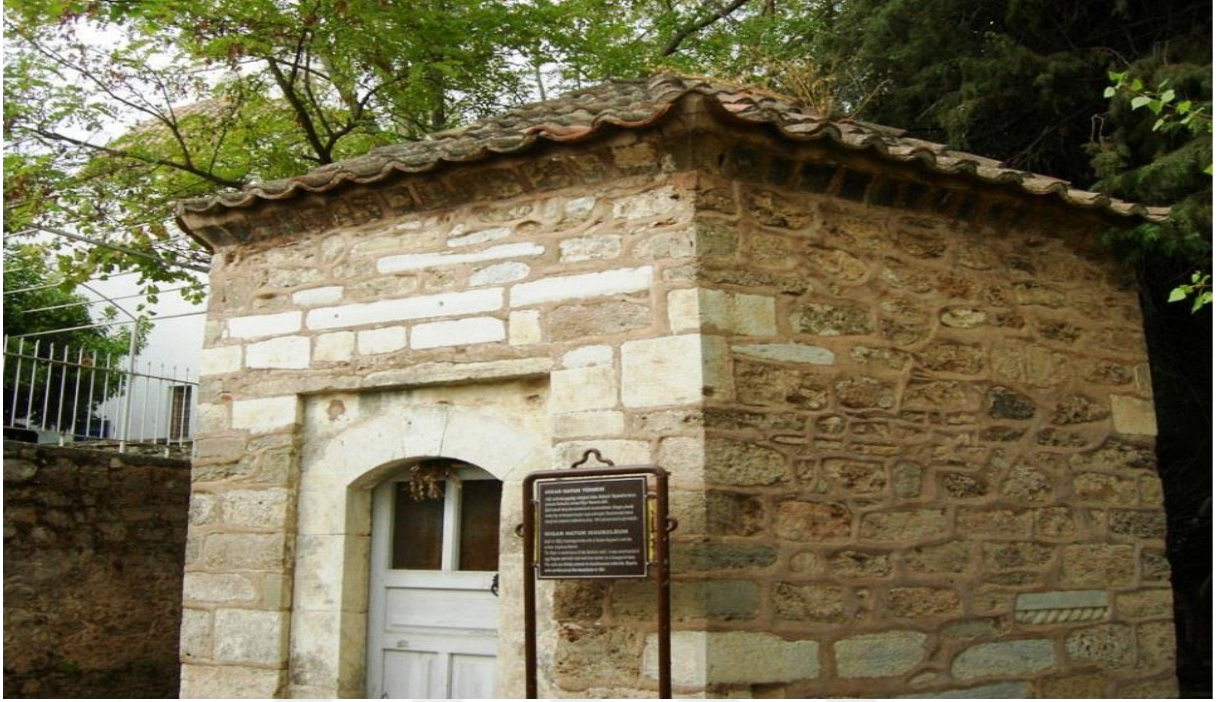

Fotoğraf 64: Türbe Bahçesinde Bulunan Kabirler

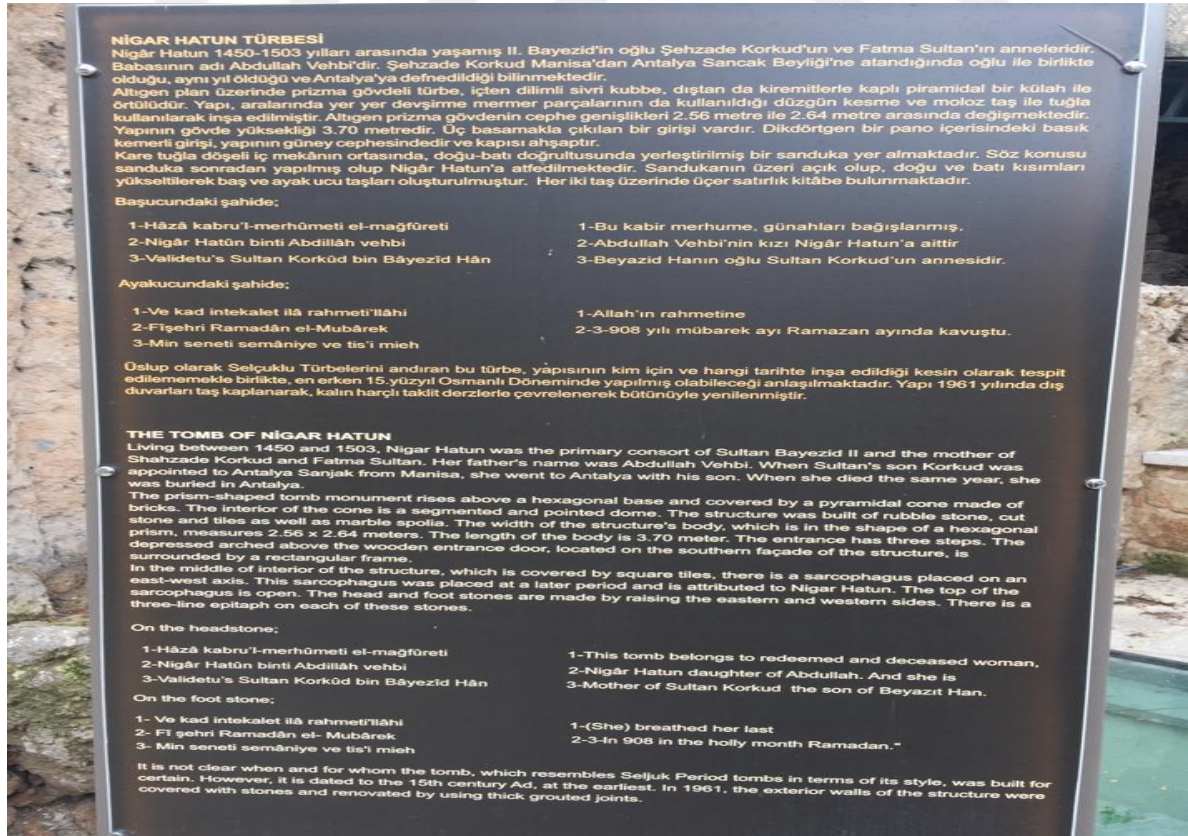

Fotoğraf 65: Türbe İç Mekânı

EK 1. 24-Nigâr Hatun Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 66: Dış Mekân

Fotoğraf 67: Bilgilendirme Tabelası

EK 1. 25-Seyyid Cemâleddin-i Seydi Mahmud Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 68: Cemâleddin-i Seyyid Bilgilendirme Levhası

EK 1. 26-Şeyh Şücâeddin Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 69: Şeyh Şücâeddin Türbesi Girişi

Fotoğraf 70: Şeyh Şücâeddin Mezar-ı Şerif-i Girişi

Fotoğraf 71: Türbe içi

Fotoğraf 72: Şeyh Şücaeddin hazretlerinin mezarı şerifi

Fotoğraf 73: Türbe Giriş i

Fotoğraf 74: Türbe Bahçesinde Bulunan Şeyh Mehmed Kabristanı

EK 1. 27-Âşık Doğan Kabr-i Şerifi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 75: Âşık Doğan Kabr-i Şerifi****Fotoğraf 76: Kabrin Yakından Görünüşü**

EK 1. 28-Ahî Kızı Türbesi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 77: Ahî Kızı Camii****Fotoğraf 78: Ahî Kızı Türbesi**

EK 1. 29-Ahî Yusuf Türbesi ve Camiinden Fotoğraflar**Fotoğraf 79: Ahî Yusuf Camii**

EK 1. 30-Şeyh Kâmil Kabr-i Şerîfi'nden Fotoğraflar**Fotoğraf 80: Şeyh Kâmil Kabr-i Şerîfi****Fotoğraf 81: Şeyh Kâmil Kabr-i Şerîfi**

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Tuğba BERBER
Doğum Yeri -Tarihi	Tomarza-1987
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Açıköğretim İmam Hatip Lisesi
Lisans Diploması	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yabancı Dil / Diller	Arapça ve İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
E-Posta	İnciden_damlalar@hotmail.com